

Langer zelfstandig wonen voor ouderen Gemeente Moerdijk

Eindrapportage

November 2017

Postbus 5000
4700 KA ROOSENDAAL

www.rekenkamerwestbrabant.nl

Inhoudsopgave

1.	Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	5
1.1.	Inleiding.....	5
1.2.	Aanpak onderzoek	5
1.3.	Conclusies	6
1.4.	Aanbevelingen	13
2.	Vraagstelling, opzet en procedure.....	16
2.1.	Vraagstelling.....	16
2.2.	Werkwijze	17
2.3.	Opzet rapportage	17
3.	Context	19
3.1.	Demografie en woningbehoefte	19
3.2.	Voorzieningen per kern	26
3.3.	Randvoorwaarden naar zorgzwaarte	26
3.4.	Beleidscontext	29
3.5.	Nieuwe ontwikkelingen.....	29
4.	Ouderenbeleid 2010-2016.....	32
4.1.	Structuurvisie Moerdijk 2030	32
4.2.	Paraplunota Maatschappij 2014-2030	32
4.3.	Gebiedsplannen	34
4.4.	Prestatieafspraken 2014-2016	35
4.5.	Samenvattende constatering	36
5.	Normenkader	39
5.1.	Waartoe een normenkader en hoe het tot stand is gekomen	39
5.2.	Thema's en normstellingen	39
6.	Het beleid getoetst.....	42
6.1.	Thema 1. Het gemeentelijk beleid is gericht op een woningvoorraad, die is toegesneden op de huisvesting van ouderen	42
6.2.	Thema 2. Het gemeentelijk beleid is gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)	46
6.3.	Thema 3. Het gemeentelijk beleid is gericht op toereikende voorzieningen voor de maatschappelijke ondersteuning van ouderen.	49
6.4.	Thema 4. De gemeente draagt zorg voor een periodieke evaluatie en herijking van het ouderenbeleid	53
6.5.	Thema 5. Het gemeentelijke ouderenbeleid is actueel en doeltreffend	55
6.6.	Thema 6. Het gemeentelijke ouderenbeleid is doelmatig	56
6.7.	Thema 7. Het gemeentelijk ouderenbeleid wordt gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking	58
7.	Reactie college op conceptrapport	61
8.	Nawoord	64

Bijlagen	66
Bijlage 1. Onderzoeksverantwoording en begripsbepaling.....	67
Bijlage 2. Aandachtspunten gemeenteraad	72
Bijlage 3. Geraadpleegde documenten	74
Bijlage 4. Gesprekspartners interviews	75

1. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

1.1. Inleiding

Aanleiding, onderzoeksvraag

De afgelopen jaren is er veel veranderd op het gebied van wonen en zorg. Dit heeft, zowel op rijks- als gemeentelijk niveau, geleid tot het uitgangspunt dat ouderen zo lang en zo goed mogelijk zelfstandig blijven wonen. Om dit mogelijk te maken is het nodig dat in voldoende mate woningen beschikbaar zijn die geschikt zijn voor de huisvesting van ouderen met verschillende mate van beperkingen. Daarnaast is het ook nodig dat naar behoefte ondersteuning wordt geboden op het gebied van zorg, en dat ook de woonomgeving en het voorzieningenniveau aansluiten op de mogelijkheden en beperkingen van de ouderen. Het langer zelfstandig wonen is overigens niet alleen een beleidsvisie. Het is tevens een maatschappelijke trend, waarbij ouderen het liefst zolang mogelijk in hun eigen vertrouwde omgeving willen blijven wonen.

De trend naar langer zelfstandig wonen valt samen met een sterke toename van het aantal ouderen. Als gevolg van de vergrijzing neemt het aantal 55+ers in de gemeente Moerdijk toe van ca. 12.850 in 2017 tot ca. 15.305 in 2027. Daarbij is voor een groot deel sprake van dubbele vergrijzing: het aantal inwoners dat ouder is dan 75 jaar neemt in die periode toe van ca. 2.990 tot ca. 4.760 inwoners.

Op verzoek van de gemeenteraad heeft de Rekenkamer West-Brabant daarom onderzoek gedaan naar het gemeentelijke beleid inzake de huisvesting en leefomgeving van ouderen. De centrale vraag in het onderzoek luidt:

In hoeverre leidt het beleid van de gemeente er toe dat in samenwerking tussen de gemeente en andere betrokkenen een zodanig samenhangend geheel van huisvesting, zorg, voorzieningen en leefomgeving tot stand komt dat ouderen nu en in de toekomst in staat worden gesteld om zelfstandig te kunnen blijven wonen?

1.2. Aanpak onderzoek

Toekomstgericht normenkader

Door de maatschappelijke ontwikkelingen in het algemeen en de decentralisaties in het sociaal domein in het bijzonder zijn de afgelopen jaren belangrijke veranderingen opgetreden in de positie en taken van de gemeente met betrekking tot de huisvesting van ouderen. Dat leidt er toe dat evaluatie van het beleid in de voorafgaande periode wel nuttig is, maar op zichzelf onvoldoende basis biedt om tot conclusies en aanbevelingen met betrekking tot het toekomstig beleid te komen. De Rekenkamer heeft daarom in deze situatie gekozen voor een toekomstgericht normenkader.

Het toekomstgericht normenkader is tot stand gekomen op basis van:

- algemene inzichten met betrekking tot de voorwaarden waaronder ouderen in staat kunnen worden gesteld om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen;
- factoren die specifiek van toepassing zijn voor de gemeente Moerdijk (de "couleur locale"), te ontleen aan de documentenanalyse en interviews.

Op basis van het toekomstgericht normenkader is vervolgens beoordeeld in hoeverre in het nu voorgenomen beleid aan deze normen wordt voldaan.

1.3. Conclusies

Hoofdpijnen in beleidsvorming Woningvoorraad

Vraag

- Op dit moment is 20% van de inwoners van de gemeente Moerdijk 65 jaar of ouder. Prognoses tonen aan dat het aantal inwoners van de gemeente Moerdijk de komende jaren maar beperkt zal groeien. Wel zal de bevolkingssamenstelling sterk veranderen. Het aantal jongeren neemt af, terwijl het aantal 55-plussers sterk zal toenemen. Binnen deze groep ouderen wordt de groei vooral veroorzaakt door de 75-plussers. Er is daarmee sprake van een 'dubbele vergrijzing' in de gemeente Moerdijk.
- Als gevolg van de gezinsverdunning zal er de komende tien jaar in Moerdijk nog een aanzienlijke woningbouwopgave liggen (+1.200 woningen). Al vlakt deze in de komende jaren wel langzaam af.
- De gemeente voert eens in de vijf jaar onderzoek uit naar de woningbehoefte van haar inwoners. Hierin is specifieke aandacht voor de woonwensen van 65-plussers. Uit deze analyse blijkt dat de behoefte aan woningen voor 65-plussers op 730 woningen in de periode 2015-2020 ligt en nog eens 630 woningen vijf jaar daarna. Het onderzoek geeft daarbij aan dat deze behoefte voor het grootste deel in de bestaande (koop)voorraad gerealiseerd moet worden, via woningaanpassing. De onderbouwing hiervoor wordt eerder impliciet (afnemende verhuisgeneigdheid, mogelijkheden bestaande voorraad) dan expliciet gegeven in het woningmarktonderzoek. Nieuwbouw zou daar in beperkte mate aanvullend op moeten zijn. Met name bij huurappartementen zit nog een (beperkte) nieuwbouwopgave voor senioren.
- Het is echter niet duidelijk of de bestaande woningvoorraad voldoende aanpassingsmogelijkheden biedt (qua indeling, locatie, woningtype) om in de toekomst over voldoende levensloopgeschikte woningen voor ouderen te beschikken. De gemeente heeft de geschiktheid van de sociale huursector op adresniveau geïnventariseerd, maar een dergelijke analyse ontbreekt voor de particuliere sector.
- Ook blijkt uit de beleidsinventarisatie niet duidelijk hoe de positie van de gemeente zich verhoudt tot de particuliere voorraad en in hoeverre de gemeente het verzamelen van gegevens over de geschiktheid van de particuliere voorraad beschouwt als een gemeentelijke taak. Uit het geanalyseerde beleid blijkt niet in hoeverre hierover een politiek standpunt is ingenomen.
- Een belangrijke factor in de woningbehoefte van ouderen is de extramuralisering van de zorg. Uitgangspunt is dat ouderen met een lichte zorgvraag niet meer in aanmerking komen voor een verzorgings- of verpleeghuis en dus langer zelfstandig moeten wonen.
- Op basis van het gemeentelijk woningmarktonderzoek zal de groep die voorheen ZZP 1 of 2 als indicatie kreeg, zonder veel problemen in een reguliere zelfstandige woning kunnen blijven wonen. Voor een deel van ZZP 3 en 4 is dat niet het geval. Zij hebben behoefte aan een geclusterde woonvorm. De extra behoefte ligt in 2020 op 35 woningen en loopt op naar 55 woningen in 2030. Deze vraag valt aanzienlijk lager uit dan de provinciale prognose. Dit valt te verklaren doordat de provincie Noord-Brabant

gebruik maakt van zowel feitelijke trends als toekomstige verhuiscwensen, daar waar het gemeentelijke woningmarktonderzoek uitgaat van continuering van de meer behoudende feitelijke trend. De vraag is of de keuze terecht is gelet op het toenemend aantal ouderen (en met name het aantal 75-plussers) in de gemeente de komende jaren. In het woningmarktonderzoek wordt echter geen nadere onderbouwing gegeven voor de keuze van de afwijkende prognose en de wijze waarop de prognose rekening houdt met de demografische effecten op lange termijn.

- De uitkomsten van het woningmarktonderzoek worden wel bij de gebiedstafels in elke kern toegelicht. Op basis van die discussie wordt vooral een kwalitatieve doorvertaling van de woningbouwopgave in de betreffende kern gemaakt als het gaat om de opgave voor levensloopgeschikte woningen (en andere vormen van wonen met zorg). De kwantitatieve doorvertaling per kern is in de Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg gemaakt. Hierbij kiest men ervoor om de opgave voor beschermd en beschut wonen in de kernen met veel voorzieningen te realiseren.

Conclusie:

De komende jaren zal het aantal ouderen (met name oudere ouderen) sterk toenemen. De gemeente heeft bij de uitvoering van woningmarktonderzoek uitgebreid stilgestaan bij de woningbehoefte van deze doelgroep. Een kwantitatieve vertaling naar een opgave per kern is wel gemaakt, maar het is nog niet duidelijk in hoeverre deze opgave via nieuwbouw of aanpassing van de bestaande voorraad kan geschieden.

Aanbod

- In de particuliere voorraad richt de gemeente zich op het informeren en faciliteren van particuliere woningbezitters om tijdig hun woning aan te passen. Enerzijds via een Stimuleringslening (in te zetten voor duurzaamheid, levensloopgeschiktheid en/of veiligheid) en anderzijds via de campagne Wonen met Gemak. De sturingsmogelijkheden van de gemeente en daarmee het zicht op het halen van lange termijn doelstellingen zijn zeer beperkt. Beide instrumenten zijn afhankelijk van de bereidheid van particuliere bewoners. Onduidelijk is of hiermee op de lange termijn voldoende levensloopgeschikte woningen voor de groeiende groep ouderen beschikbaar zijn in de verschillende kernen van de gemeente.
- In de gebiedstafels constateren partijen dat het thema 'langer zelfstandig wonen' weliswaar aan de orde komt, maar onderbelicht blijft bij de meer fysieke projecten die vooral op de korte termijn spelen, zoals verkeersveiligheid, windmolens en het voorzieningenniveau. Vertegenwoordigers van bewoners vanuit de kernen merken dat de animo voor deze fysieke thema's onder andere bewoners groter is dan bij sociale thema's of het tijdig nadenken over het levensloopgeschikt maken van de eigen woning. Ondanks bovengenoemde acties zijn nog veel oudere particuliere bewoners zich onvoldoende bewust van het belang om hierover tijdig na te denken.
- Vertegenwoordigers van de doelgroep ouderen (Seniorenraden, Dorpsraden) vinden dat er op beleidsniveau (Paraplunota en Gebiedsplannen) nog onvoldoende aandacht is voor het vergroten van het aantal woningen voor senioren. Zij zijn van mening dat de bestaande voorraad onvoldoende mogelijkheden biedt om voldoende levensloopgeschikte woningen voor senioren te creëren en dat er de afgelopen jaren te weinig is gedaan om nieuwe woningen voor senioren te bouwen. Dit punt moet volgens hen daarom nadrukkelijker op de agenda van de gebiedsplannen komen te staan. De gemeente geeft aan dat ook voor de Dorpsraden en Seniorenraden een

verantwoordelijkheid ligt in het agenderen van deze vraagstukken binnen de gebiedsplannen en/of het beleid voor de kernen.

- Met Woonkwartier heeft de gemeente prestatieafspraken gemaakt. Op vraag van de commissie Sociale Infrastructuur zijn de effecten hiervan onderzocht. Doel was om bij renovaties de eisen van Woonkeur toe te passen. In de praktijk blijkt dit echter vaak niet haalbaar doordat de indeling van de huurwoningen dit niet mogelijk maakt. Maar de afgezwakte ambitie komt ook voort uit de woonruimteverdelingscijfers die laten zien dat het aantal oudere woningzoekenden op de inschrijflijst afneemt. Daardoor zou het rendement op de investering (te) beperkt zijn. Hierbij gaat de corporatie voorbij aan het feit dat er ook een vergrijzing onder haar zittende huurders plaatsvindt.
- Er is ook een prestatieafpraak gemaakt om voor 1 juli 2016 40 eenheden verzorgd wonen voor ouderen en mensen met een beperking toe te voegen. Deze woningen zijn inmiddels gerealiseerd, waarmee corporatie en gemeente ook voorzien in de opgave die uit het woningmaktonderzoek voortkwam (35 eenheden tot 2020).
- In de Paraplunota is opgenomen dat nieuwbouwwoningen aan de kwaliteitseisen van Woonkeur moeten voldoen.

Conclusie:

De gemeente faciliteert en stimuleert bewoners om actief na te denken over hoe het langer zelfstandig wonen voor ouderen kan worden vorm gegeven, zowel als het gaat om de woning (Stimuleringslening, Wonen met Gemak, meepraten bij gebiedstafels). De sturingsmogelijkheden zijn zeer beperkt. Hierdoor is de gemeente erg afhankelijk van de medewerking van bewoners, met als gevolg dat vooral acute problemen worden aangepakt, terwijl het langer zelfstandig wonen voor ouderen ook om een lange termijn aanpak vraagt.

Woonomgeving – fysiek

- De gemeente heeft een beeldkwaliteitsplan voor de openbare ruimte. Deze uitgangspunten geven de normstellingen aan voor de uiterlijke kwaliteit van de fysieke omgeving. Het aspect 'toegankelijkheid' is nader uitgewerkt in het Handboek Inrichting Openbare Ruimte. Daarnaast wordt periodiek een schouw uitgevoerd, waarbij knelpunten in de toegankelijkheid van de openbare ruimte bij de gemeente kunnen worden gemeld.
- Met name de kleinere kernen in de gemeente Moerdijk (Heijningen, Helwijk, Langeweg, Moerdijk, Noordhoek) beschikken over relatief weinig voorzieningen die voor het langer zelfstandig wonen van ouderen van belang zijn (zoals huisarts, fysiotherapeut, supermarkt). Aandacht voor dit thema is echter voor een belangrijk deel afhankelijk van de input bij de gebiedstafels. Niet elke kern met een beperkt voorzieningenniveau voor ouderen besteedt in haar gebiedsplan aandacht aan de bereikbaarheid van voorzieningen. Daardoor is niet duidelijk of voorzieningen vanuit de kleinere kernen (nu en in de toekomst) voldoende bereikbaar zijn voor het groeiend aantal ouderen dat in deze kleinere kernen zelfstandig blijft wonen.
- Uit een recente evaluatie blijkt dat de gemeente Moerdijk zeer goed scoort op de toegankelijkheid van openbare voorzieningen. Het belangrijkste aandachtspunt is dat er niet alleen bij het ontwerp van gebouwen een toets plaatsvindt op de mate van toegankelijkheid, maar ook na realisatie van het gebouw.

Conclusie:

In de gebiedstafels en periodieke schouw wordt de toegankelijkheid van de kwaliteit van de openbare ruimte besproken. Ook hierbij geldt dat vooral gekeken wordt of de fysieke woonomgeving op dit moment voldoet voor mensen met een beperking. Uit onderzoek blijkt dat de toegankelijkheid van de openbare ruimte en voorzieningen op dit moment op orde is. Onduidelijk is of de bereikbaarheid van voorzieningen voldoende berekend is op de verdere toename van het aantal ouderen.

Woonomgeving – sociaal*Ondersteuning mantelzorgers en vrijwilligers*

- Om vraag en aanbod van vrijwilligers met elkaar te matchen is het digitale 1-loket opgericht. Er zijn ook enkele spreekuren op fysieke plekken in de gemeente. Op dit moment werkt Surplus aan het verder professionaliseren van het 1-loket. De informatievoorziening moet nog beter aansluiten op de behoeften van inwoners en instanties.
- Mantelzorgers worden op diverse manieren ondersteund en gewaardeerd. Surplus speelt hierin een belangrijke rol door het geven van informatie en advies. De welzijnsorganisatie ziet onder mantelzorgers een toenemende behoefte aan meer ondersteuning bij het organiseren van het langer zelfstandig thuis wonen. De samenwerking tussen partijen (en de snelheid waarmee een doorverwijzing naar een zorgpartij vervolgens wordt opgepakt) nadat een zo'n ondersteuningsvraag van een mantelzorger is binnengekomen, is voor verbetering vatbaar.

Steunpunten in de kernen

- In de Structuurvisie Moerdijk is aangegeven dat alle kernen minimaal dienen te beschikken over een aantal basisvoorzieningen, waaronder een ruimte met een openbare ontmoetingsfunctie. In de gebiedsplannen is de huidige staat van de lokale ontmoetingspunt(en) geïnterpreteerd en zijn -indien wenselijk- vervolgcacties opgesteld.
- Het is echter niet duidelijk of met de aanwezigheid van de basisvoorzieningen ouderen (en met name de sterk groeiende groep 75-plussers) voldoende gefaciliteerd zijn om in hun woonplaats zolang mogelijk zelfstandig te kunnen wonen.
- In elke kern een 'Huis van de Wijk' opgezet; een informeel ontmoetingspunt waar activiteiten voor jong en oud worden georganiseerd en waar men terecht kan voor informatie, advies of hulpvragen aan professionals, zoals de wijkagent of de wijkzuster. De bekendheid van de 'Huizen van de Wijk' is nog te beperkt. Nog (te) weinig bewoners weten de weg naar het Huis van de Wijk te vinden.

Maatschappelijke ondersteuning ouderen*Informatievoorziening en signalering*

- De gemeente had als doel gesteld om een Sociale Kaart op te stellen, waarin het aanbod aan voorzieningen, activiteiten en ondersteuningsmogelijkheden werd weergegeven. Deze kaart is echter niet meer gerealiseerd, vanwege de benodigde capaciteit om zo'n kaart te ontwikkelen. De informatie die in de Weekkrant wordt gegeven acht de gemeente voldoende.

- Het project Samen is Wijs is bedoeld om 75-plussers (inmiddels 83-plussers) en alleenstaande 55-plussers een luisterend oor te bieden. Zij krijgen een uitnodiging voor een gesprek om te kijken of zij in staat zijn hun leven op te pakken of een ondersteuningvraag hebben. Ongeveer 60% van de ouderen gaat op de uitnodiging in. Toch blijft het lastig om de echt eenzame ouderen via deze weg te bereiken.
- In de gemeente zijn drie sociale gebiedsteams actief. Ook zij hebben een signalerende functie. Zodra er een signaal voor een ondersteuningvraag bij hen binnenkomt, geven zij dit door aan de betrokken zorgaanbieders.
- De gemeente Moerdijk doet mee aan het regionale project waarbij er opnieuw een Wijkzuster in elke kern actief is. Bovendien heeft de gemeente extra budget (en daarmee ureninzet) vrij gemaakt om de signaleringsfunctie van de wijkzuster te versterken.

Vervoersvoorzieningen

- Een belangrijk aandachtspunt bij het langer zelfstandig wonen in met name de kleinere kernen van de gemeente zijn de vervoersmogelijkheden, zoals ook al benoemd door de commissie Sociale Infrastructuur, voorafgaand aan dit Rekenkameronderzoek. De bereikbaarheid van zorg- en winkelvoorzieningen staat in de kleinere kernen onder druk, aldus veel inwoners. Dit is bovendien een thema dat in de komende jaren steeds belangrijker wordt, gelet op de grote groep ouderen die langer zelfstandig zal blijven wonen, ook op plekken waar relatief weinig voorzieningen in de directe nabijheid zijn.
- Toch hebben openbaar vervoersdiensten te maken met alsmear verder afnemende reizigersaantallen. In de gemeente zijn buurtbussen en deeltaxi's actief, maar het thema blijft voor bewoners onderwerp van discussie. Tot nu toe is er nog geen laagdrempelige vervoersoptie gevonden dat een grote doelgroep aanspreekt. Recent is de gemeente opnieuw een onderzoek gestart naar alternatieve vervoersmogelijkheden.

Conclusie:

De gemeente heeft beleid ontwikkeld voor ondersteuning van mantelzorgers en de inzet van vrijwilligers. Daarnaast heeft de gemeente haar visie op informele ontmoetingspunten bepaald, waar zij ook naar heeft gehandeld met de oprichting van het Huis van de Wijk. Met de verhoogde inzet bij het wijkzusterproject laat zij zien oog te hebben voor het belang van de signaleringsfunctie. Maar een goed beeld over de mate waarin deze ondersteuningsmogelijkheden bijdragen aan het langer zelfstandig wonen van ouderen (nu en op lange termijn) ontbreekt nog.

Evaluatie en herijking

Woonbeleid

- De Paraplunota is deels opgesteld op basis van bestaand beleid, deels op basis van input uit bijeenkomsten met stakeholders (o.a. corporatie, zorg- en welzijnspartijen, belangenorganisaties). De gemeente heeft het woonbeleid uit de vorige periode (2007-2011) geëvalueerd en hierbij aangegeven wat er van de destijds gestelde ambities is gerealiseerd.
- In 2017 wordt de Paraplunota geactualiseerd. Hiervoor zullen opnieuw diverse bijeenkomsten met betrokken partijen worden georganiseerd. De monitoring, concretisering en verantwoording van het uitvoeringsprogramma geschiedt via de begrotingscyclus, collegeagenda en bestuursrapportages.

- Jaarlijks wordt een evaluatie van de woningbouwprogrammering aan de raad voorgelegd. Hierin is opgenomen hoeveel nulredenwoningen zijn gerealiseerd, maar niet hoeveel nieuwbouwwoningen voldoen aan de principes van Woonkeur (een ambitie uit de Paraplunota).

Prestatieafspraken

- De voortgang van de prestatieafspraken wordt jaarlijks gemonitord. Indien nodig worden actiepunten of afspraken bijgesteld. In 2016 zijn de prestatieafspraken geëvalueerd. Naar aanleiding daarvan worden nieuwe afspraken opgesteld die medio 2017 gereed zullen zijn.

Gebiedsplannen

- De voortgang van de uitvoeringsagenda van de gebiedsplannen wordt bewaakt door de gebiedstafel. Hierin zijn diverse sleutelfiguren uit het dorp vertegenwoordigd, plus een afvaardiging van de gemeente en de maatschappelijke partners.
- Daarnaast wordt eenmaal per jaar in elke kern een Dorpsavond georganiseerd. Hierbij schuiven naast de deelnemers van de gebiedstafel ook bestuurders van betrokken partijen aan. Op deze avond wordt de stand van zaken van de uitvoeringsagenda toegelicht.
- Bewoners en andere partijen waarderen de samenwerking die via de gebiedstafel plaatsvindt. De gegeven input wordt door betrokkenen herkend in de gebiedsplannen. De input is wel sterk afhankelijk van de samenstelling van de deelnemers en de actuele knelpunten. Daardoor wijken gebiedsplannen af van de inhoudelijke thematiek van de Paraplunota.

Conclusie:

De gebiedsplannen, -tafels en dorpsavond laten zien dat de gemeente een scherp oog heeft voor de specifieke identiteit en knelpunten in elk dorp. Dit biedt ruimte om in te spelen op knelpunten die lokaal spelen. Anderzijds komt het daardoor soms voor dat belangrijke lange termijn ontwikkelingen (die wel worden benoemd in de Paraplunota) onderbelicht blijven in de gebiedsplannen, zoals soms gebeurd bij het langer zelfstandig wonen.

Samenhang, afstemming en samenwerking

- Met de Paraplunota Maatschappij heeft de gemeente haar beleid op de thema's wonen, gezondheid, woonomgeving, zorg en sociale structuur in één beleidsdocument gebundeld. Daarmee heeft de nota een sterk integraal karakter. Met de visie op de thema's 'wonen' en 'ondersteuning' heeft de gemeente feitelijk de woonvisie en het Wmo-beleidsplan in hetzelfde document ondergebracht.
- De Paraplunota is opgesteld via een interactief proces met zowel bewoners, vrijwilligers, als professionele partijen. Hierbij zijn alle thema's uit de Paraplunota met stakeholders in meerdere bijeenkomsten besproken. De partijen zijn tevreden over hun betrokkenheid bij het proces en herkennen hun input terug in de uiteindelijke Paraplunota.
- Op kernniveau zijn de gebiedsplannen opgesteld. Ook dit zijn integrale documenten, waarbij zowel wonen, woonomgeving als zorg aan de orde komen. Wel blijkt uit de interviews dat het met name de fysieke projecten zijn waarvoor vanuit de bewoners aandacht is in de gebiedstafels.

- De animo uit de dorpen blijft soms beperkt tot een klein aantal mensen dat al heel actief is voor het dorp. Het is lastig om een grote nieuwe groep bewoners te bereiken. Dit maakt de vertegenwoordiging van bewoners binnen de gebiedstafels voor de lange termijn kwetsbaar.
- Corporatie, zorg- en welzijnspartijen zijn tevreden over de samenwerking met de gemeente en de onderlinge samenwerking. Incidenteel zijn er echter vraagstukken die zich op het snijvlak van de woonbehoefte en zorgvraag bevinden, bijvoorbeeld als het gaat om het behoud van een zorgfunctie als de bezettingsgraad van zorgvastgoed terugloopt, zoals in Zevenbergschen Hoek. Geen partij (noch de corporatie, noch de welzijnsinstelling) wil voorsnog het voortouw nemen in eventuele nieuwe ontwikkelingen op deze locatie. De pogingen die de gemeente hierin heeft ondernomen om partijen tot elkaar te brengen hebben tot dusver geen succes gehad.
- Op andere vlakken (zoals noodoplossingen bij acute achteruitgang van de gezondheidssituatie) lukt het wel om snel maatwerk te leveren, waardoor iemand met een zorgvraag snel naar een aangepaste woning kan verhuizen. Niettemin zijn hierover geen nadere afspraken vastgelegd over de rolverdeling tussen gemeente en Woonkwartier.
- Belangenorganisaties zijn kritisch op de samenwerking met de gemeente. De Senioren Adviesraad Moerdijk is van mening dat zij te weinig geïnformeerd wordt over ontwikkeling (bijvoorbeeld resultaten van woningmarktonderzoeken) en het opstellen van beleid. Daarnaast is zij van mening dat het huidige beleid op het terrein van het Sociaal Domein te beperkt ingaat op de doelgroep 'ouderen' en de diversiteit binnen deze doelgroep. Ook de Wmo-raad geeft aan dat zij te weinig bij het opstellen van beleid wordt betrokken.

Conclusie:

Met het opstellen van de Paraplunota heeft de gemeente het woon- en zorgbeleid in één beleidsnota geïntegreerd. Daarmee heeft de gemeente duidelijk oog voor het integrale karakter van (in dit geval) het langer zelfstandig wonen van ouderen. Veel partijen zijn zeer tevreden over de samenwerking met de gemeente. Wel kan het voorkomen dat er soms teveel op basis van routines in projecten wordt samengewerkt, waardoor verantwoordelijkheden niet altijd even scherp zijn. Daarnaast zijn met name bij belangenorganisaties kritische geluiden te horen over hun betrokkenheid bij het opstellen van beleid en de beperkte aandacht voor de specifieke kenmerken van de doelgroep 'ouderen' binnen het beleidsveld.

Doeltreffendheid en doelmatigheid

- In de uitvoeringsstrategie van de Paraplunota worden per beleidsveld ongeveer vier à vijf doelen gesteld. Hieraan zijn acties en maatregelen gekoppeld die nodig zijn om deze doelen te bereiken. Daarnaast zijn bij veel (maar niet alle!) doelen beoogde resultaten benoemd. Deze beoogde resultaten geven een richting aan, maar zijn niet of nauwelijks kwantitatief.
- Tot op heden zijn er echter geen (tussentijdse) resultaten beschikbaar van de mate waarin deze beoogde resultaten al dan niet gehaald zijn. Er vindt geen terugkoppeling plaats, noch in de jaarverslagen, noch in de beleidsbegroting 2016-2019.
- In de beleidsbegroting wordt per thema van de Paraplunota wel een aantal andere meetindicatoren benoemd die een relatie hebben met het langer zelfstandig wonen voor ouderen. Hierdoor is in beperkte mate een ontwikkeling te zien (2012-2014),

maar het is niet duidelijk of en zo ja welke norm de gemeente nastreeft bij deze meetindicatoren.

- Het is niet goed na te gaan in welke mate men er in geslaagd is om de ambities met betrekking tot het aanbod van wonen met zorg te halen. De benodigde voorraad is nauwelijks nader gekwantificeerd (enkel voor de opgave voor verzorgd wonen). Dit maakt het lastig voor de raad om haar controlerende taak uit te voeren.
- Voor de nieuwbouw is als doel gesteld dat alle woningen voldoen aan de basiseisen van Woonkeur. Bij de monitoring wordt echter gekeken naar het aantal gerealiseerde nultredenwoningen; een andere kwaliteitseis dan Woonkeur. Hierdoor is niet goed op te maken in welke mate de ambitie van de Paraplunota is gerealiseerd.

Conclusie:

Beleidsstukken zoals de Paraplunota, Prestatieafspraken en Gebiedsplannen worden uitvoerig gemonitord en geactualiseerd. Al zijn monitoringscriteria (bijvoorbeeld over gerealiseerde nultredenwoningen die voldoen aan Woonkeur) niet altijd even smart geformuleerd.

1.4. Aanbevelingen

1. Inspelen op dubbele vergrijzing

De komende jaren zal het aantal ouderen sterk toenemen. Het zijn met name de 75-plussers die in aantal groeien. Dit leidt niet alleen tot een grotere zorgvraag (meer oudere ouderen betekent meer zorgvragers), maar gelet op het langer zelfstandig wonen stelt deze ontwikkeling ook andere eisen aan de woningvoorraad. Op gemeenteniveau is er wel onderzoek gedaan naar de omvang van de demografische effecten, maar dit is -buiten de doorvertaling van de woonopgave op kernniveau in de Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg- nog beperkt vertaald in een concrete, lange termijn aanpak waarbij resultaten getoetst worden aan onderbouwde, kwantitatieve doelstellingen. Het verdient aanbeveling om het beleid (op het vlak van wonen, zorg en woonomgeving) nader uit te werken waarbij nadrukkelijk wordt ingespeeld op de effecten van de dubbele vergrijzing, zodanig dat het mogelijk wordt voor ouderen om zolang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen (en dit ook toetsbaar is).

2. Concretisering opgaven zelfstandige woningvoorraad

De gemeente heeft de toekomstige woningbehoefte van ouderen via onderzoek in kaart gebracht. Deze behoefte zou grotendeels via aanpassing van de bestaande voorraad ingevuld kunnen worden. De Rekenkamer mist echter een heldere onderbouwing van deze beleidskeuze, alsook een beleidsmatige onderbouwing van de positie van de gemeente Moerdijk ten opzichte van de particuliere voorraad en het verzamelen van gegevens hierover. Het verdient daarom aanbeveling om de gedane beleidskeuzes en ambities met betrekking tot het voorzien in voldoende levensloopgeschikte woningen voor ouderen nader te onderbouwen en vooral te kwantificeren naar woningtype (nieuwbouw – bestaand, huur – koop). Daarmee wordt de Raad tevens beter in staat gesteld om haar controlerende taak uit te voeren.

3. Lange termijn aanpak op kernniveau

Op dit moment kennen de meeste gebiedsplannen een probleemoplossend karakter, vooral gericht op de aanpak van fysieke knelpunten op korte termijn. De Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg heeft weliswaar een nadere doorvertaling van de opgave voor langer

zelfstandig wonen op kernniveau gemaakt, maar de koppeling met de gebiedsplannen (en daarmee ook de samenwerking met ouderen uit de dorpen zelf) ontbreekt. Het verdient aanbeveling om in elk gebiedsplan specifiek aandacht te besteden aan het faciliteren van het langer zelfstandig wonen voor ouderen op de lange termijn. Door de lange termijn knelpunten ook in de gebiedsplannen te bespreken en te concretiseren wordt een bijdrage geleverd aan het creëren van de bewustwording over toekomstige knelpunten op dit vlak.

4. Koppeling Paraplunota en gebiedsplannen

De Paraplunota Maatschappij geeft een goede aanzet voor ontwikkelingen die zowel nu als op termijn van belang zijn voor de gemeente Moerdijk. Hoewel de ambities op het vlak van het langer zelfstandig wonen voor ouderen nog nader geconcretiseerd moeten worden (zie aanbeveling 2) biedt het integrale karakter van de nota een goede kapstok voor de gebiedsplannen, die op dit moment nog niet volledig wordt benut. Het verdient aanbeveling om de paraplunota Maatschappij nadrukkelijker als vertrekpunt te nemen voor de nadere uitwerking van beleid op kernniveau (in de gebiedsplannen).

5. Uitwerken visie op bereikbaarheid voorzieningen

Naast voldoende geschikte woningen en een toegankelijke woonomgeving is het van belang dat relevante voorzieningen voor ouderen voldoende bereikbaar zijn. Het is daarom belangrijk dat de gemeente haar visie op dit vlak vastlegt en hieraan concrete doelstellingen verbindt. Belangrijk is dat het niveau bereikbaarheid inspeelt op de verwachte bevolkingssamenstelling van de gemeente over 15 tot 20 jaar, wanneer de vergrijzing op zijn hoogtepunt is. Gelet op het grote aantal kernen dient vervoer van en naar cruciale voorzieningen voor ouderen hierin een wezenlijk onderdeel uit te maken.

6. Specifieke aandacht voor de doelgroep ouderen binnen beleidsambities

In de Papaplunota worden de ouderen niet als aparte doelgroep benoemd. Uitgangspunt is dat alle mensen met beperkingen moeten mee kunnen doen. Ook inwoners op jongere leeftijd kunnen met beperkingen geconfronteerd worden, en aan hen komen dezelfde rechten toe als aan ouderen met beperkingen. Een risico van deze benadering is echter dat in het beleid daarmee zodanig van het begrip "ouderen" wordt geabstraheerd dat ook belangrijke ontwikkelingen binnen die groep niet worden onderkend en gemonitord. Alleen al op grond van de getalsmatige toename van het aantal ouderen is het van belang om (de gevolgen van) deze ontwikkeling in de relevante beleidsdocumenten op te nemen. Daarbij komt dat overigens ook de omstandigheden in deze levensfase zodanig afwijken van die van jongere inwoners dat de positie van deze ouderen ook vanuit dat perspectief aandacht behoeft. De Rekenkamer beveelt aan de doelgroep "ouderen" aparte aandacht te geven bij de actualisering van de Paraplunota Maatschappij.

7. Nadrukkelijke koppeling ambities Paraplunota en monitoring uitvoering

In het uitvoeringsprogramma van de Paraplunota worden per thema beoogde resultaten benoemd. De rekenkamer beveelt aan om de beoogde resultaten meer dan nu het geval is 'smart' te formuleren, zodat het mogelijk is om beleidseffecten te meten. Daarbij is het zaak om continu de beleidseffecten te monitoren en hierover periodiek te rapporteren, zodat er doorlopend een actueel beeld is van de mate waarin gemeente en andere partijen 'op schema liggen' om hun gestelde doelen te halen.

8. Vastleggen verantwoordelijkheden partijen

Er doen zich soms vraagstukken voor die zich op het snijvlak van de woningbehoefte en de zorgbehoefte bevinden. Bijvoorbeeld als het gaat om het behoud van zorgfuncties als de

bezettingsgraad van zorgvastgoed terugloopt. Hierbij is het belangrijk dat een gemeente het voortouw neemt om in gesprek met betrokken partijen (zoals woningcorporaties en zorgpartijen) de onderlinge verantwoordelijkheden vast te leggen. Belangrijk is dat het voor iedereen helder is welke partijen welke rol heeft. Ook als er wel routines bestaan (bijvoorbeeld de afstemming tussen partijen bij het zoeken naar noodoplossingen bij een acute zorgvraag) is het belangrijk dat afspraken over de nadere rolverdeling wordt vastgelegd, zodat helder is wie op zijn of haar verantwoordelijkheden kan worden aangesproken, mocht er een conflictsituatie ontstaan.

2. Vraagstelling, opzet en procedure

2.1. Vraagstelling

De afgelopen jaren is er veel veranderd op het gebied van wonen en zorg. Dit heeft, zowel op rijks- als gemeentelijk niveau, geleid tot het uitgangspunt dat ouderen zo lang en zo goed mogelijk zelfstandig blijven wonen. Om dit mogelijk te maken is het nodig, dat in voldoende mate woningen beschikbaar zijn die geschikt zijn voor de huisvesting van ouderen met verschillende mate van beperkingen. Daarnaast is het ook nodig dat naar behoefte ondersteuning wordt geboden op het gebied van zorg, en ook de woonomgeving en het voorzieningenniveau aansluiten op de mogelijkheden en beperkingen van de ouderen.

De gemeenteraad van Moerdijk heeft daarom de Rekenkamer West-Brabant gevraagd om een onderzoek naar het gemeentelijke beleid inzake de huisvesting en leefomgeving van ouderen. Hierbij is de volgende centrale vraagstelling voor het onderzoek geformuleerd:

‘In hoeverre leidt het beleid van de gemeente er toe dat in samenwerking tussen de gemeente en andere betrokkenen een zodanig samenhangend geheel van huisvesting, zorg, voorzieningen en leefomgeving tot stand komt dat ouderen nu en in de toekomst in staat worden gesteld om zelfstandig te kunnen blijven wonen?’

Om tot beantwoording te komen is de centrale vraagstelling uitgewerkt in zeven thema’s:

1. In hoeverre is beleid gericht op een op ouderen toegesneden woningvoorraad?
2. In hoeverre is het beleid van de gemeente Moerdijk gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)?
3. In hoeverre is het beleid van de gemeente Moerdijk gericht op toereikende voorzieningen ten behoeve van de maatschappelijke ondersteuning van ouderen?
4. In hoeverre wordt het ouderenbeleid van de gemeente Moerdijk gekenmerkt door periodieke evaluatie en herijking?
5. In hoeverre is het gemeentelijk ouderenbeleid actueel en doeltreffend?
6. In hoeverre is het gemeentelijke ouderenbeleid doelmatig?
7. In hoeverre wordt het gemeentelijk ouderenbeleid gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking?

Aandachtspunten gemeenteraad

In de voorbereiding van het onderzoek heeft een gesprek plaats gehad met een aantal leden van de gemeenteraad. Daarin zijn een aantal aandachtspunten benoemd die aan de orde dienen te komen:

- In het Rekenkameronderzoek dient de Woonvisie betrokken te worden, vertegenwoordigers van de doelgroep, zorginstellingen en zorgaanbieders.
- Wat zijn de effecten van de gemaakte prestatieafspraken met de corporatie?
- Wat is de situatie in de verschillende kernen en het buitengebied?
- Wat zijn de mogelijkheden voor hulp bij het huishouden en/of andere ondersteuning en het voorkomen van ongelukken binnenshuis?
- In het Rekenkameronderzoek dient aandacht te zijn voor de mobiliteit van ouderen.

- Hoe ziet het toewijzingsbeleid van de woningcorporatie eruit als het gaat om de doelgroep ouderen?

In bijlage 3 gaan we expliciet in op de vragen die vanuit de Raad bij dit onderzoek zijn gesteld.

2.2. Werkwijze

Toekomstgericht normenkader

Door de maatschappelijke ontwikkelingen in het algemeen en de decentralisaties in het sociaal domein in het bijzonder zijn de afgelopen jaren belangrijke veranderingen opgetreden in de positie en taken van de gemeente met betrekking tot de huisvesting van ouderen. Dat leidt er toe dat evaluatie van het beleid in de voorafgaande periode wel nuttig is, maar op zichzelf onvoldoende basis biedt om tot conclusies en aanbevelingen m.b.t. het toekomstig beleid te komen. De Rekenkamer heeft daarom in deze situatie gekozen voor een toekomstgericht normenkader.

Het toekomstgericht normenkader is tot stand gekomen op basis van:

- algemene (aan op landelijk niveau uitgebrachte beleidsnota's en onderzoeksrapportages ontleende) inzichten m.b.t. de voorwaarden waaronder ouderen in staat kunnen worden gesteld om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen;
- factoren die specifiek van toepassing zijn voor de gemeente Moerdijk (couleur locale), te ontlenen aan documentenanalyse en interviews.

Het onderzoek bestond uit de volgende stappen:

- analyse van gemeentelijke beleidsstukken
- interviews met wethouders op het thema Wonen en Zorg
- interview met gemeentelijke beleidsmedewerkers wonen en zorg
- telefonische interviews met diverse externe stakeholders op het vlak van het langer zelfstandig wonen
- schriftelijke vragen aan de gemeente
- ambtelijk en bestuurlijk wederhoor

Een nadere toelichting op deze processtappen is terug te vinden in bijlage 1 (onderzoeksverantwoording).

2.3. Opzet rapportage

De Nota van Bevindingen begint met een schets van de cijfermatige en beleidsmatige context rond het onderwerp 'Langer Zelfstandig Wonen voor Ouderen' (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 gaan we in op de inhoud van de vigerende beleidsnota's.

Hoofdstuk 5 bevat het normenkader dat is opgesteld om te toetsen of het beleid voldoende is gericht op het scheppen van de randvoorwaarden voor langer zelfstandig wonen door ouderen. In hoofdstuk 6 beschrijven we in hoeverre het beleid aan de vastgestelde normen voldoet.

Tenslotte zijn in de bijlagen opgenomen: de onderzoeksverantwoording en begripsbepaling, de antwoorden op de vragen van de Gemeenteraad, de geraadpleegde documentatie en de gesprekspartners bij de (telefonische) interviews.

De figuren en tabellen in de rapportage zijn chronologisch genummerd, waarbij het eerste cijfer correspondeert met het betreffende hoofdstuk en het tweede cijfer met de volgorde van het figuur / tabel binnen het hoofdstuk. Figuren en tabellen krijgen per hoofdstuk een aparte nummering.

3. Context

In dit hoofdstuk geven we inzicht in de feitelijke situatie rondom het langer zelfstandig wonen in Moerdijk. Hoe groot is het aandeel ouderen op de totale bevolking in de gemeente, zowel nu als in de toekomst? Wat betekent dit voor de benodigde woningvoorraad? Daarnaast geven we in hoofdlijnen de beleidsmatige context weer. Welke landelijke beleidskaders zijn van invloed op het gemeentelijke beleid?

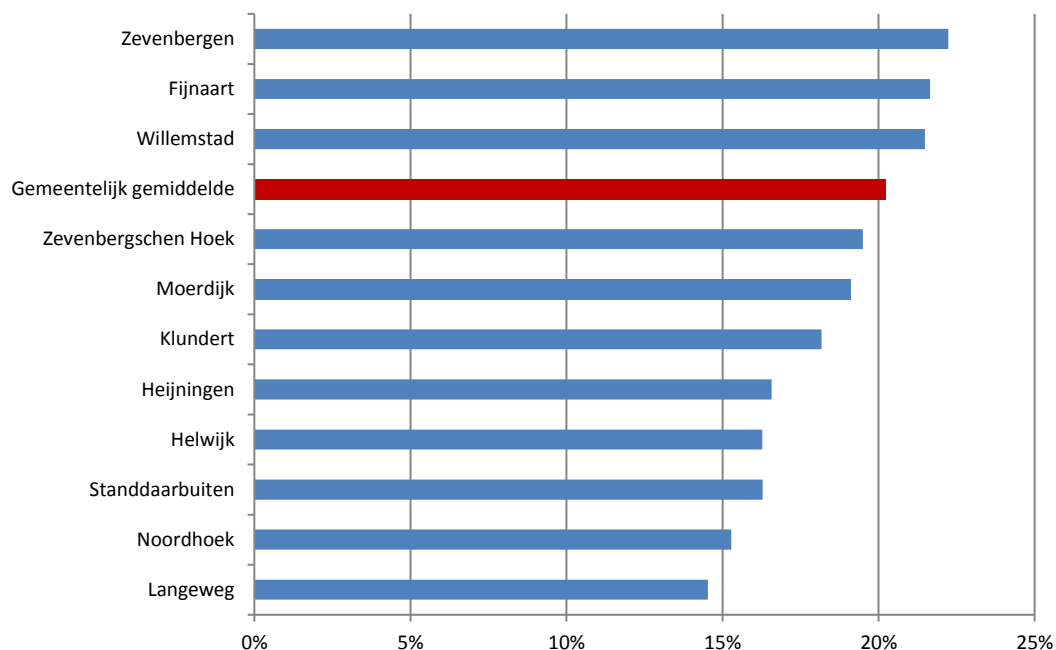
3.1. Demografie en woningbehoefte

Demografische ontwikkelingen

De demografische ontwikkelingen van Moerdijk (en de regio) hebben een grote invloed op de woningmarkt. De bevolkingsomvang zit momenteel ongeveer op hetzelfde niveau als tien jaar geleden, namelijk rond 36.700 inwoners. Het aantal 55-plussers is echter met 22% toegenomen en de groep 75-plussers zelfs met 29%.

Op vraag van de commissie Sociale Infrastructuur hebben we ook specifiek naar de situatie in de verschillende kernen gekeken. Het aandeel ouderen (65+) is het grootst in Zevenbergen, Fijnaart en Willemstad. De drie kernen scoren met ruim 20% boven het gemeentelijk gemiddelde. Het aandeel 65-plussers is het kleinst in de kernen Standdaarbuiten, Noordhoek en Langeweg.

Figuur 3.1. Gemeente Moerdijk, Aandeel 65-plussers per wijk/kern (2016).

Bron: CBS (2017).

Bevolkingsprognose en woningbehoefte

De vergrijzing van de bevolking zet zich de komende decennia in versterkte mate door:

- Het totaal aantal inwoners neemt tot 2027 beperkt toe (+1%);
- Het aandeel 55-plussers zal tot 2027 sterk groeien, namelijk met 20%;
- Binnen de groep 55+, zijn het de 75 tot 85 jarigen (+63%) en 85-plussers (+66%) die relatief sterk groeien. De groei van het aantal 75 tot 85 jarigen is in absolute zin het grootst; +1.445 inwoners. Daarmee heeft de gemeente Moerdijk met een dubbele vergrijzing te maken; niet alleen het aantal ouderen stijgt, binnen deze groep zijn het voornamelijk de 'oudere ouderen' die voor de groei zorgen.

Tabel 3.1. Prognose bevolkingsontwikkeling gemeente Moerdijk naar leeftijd

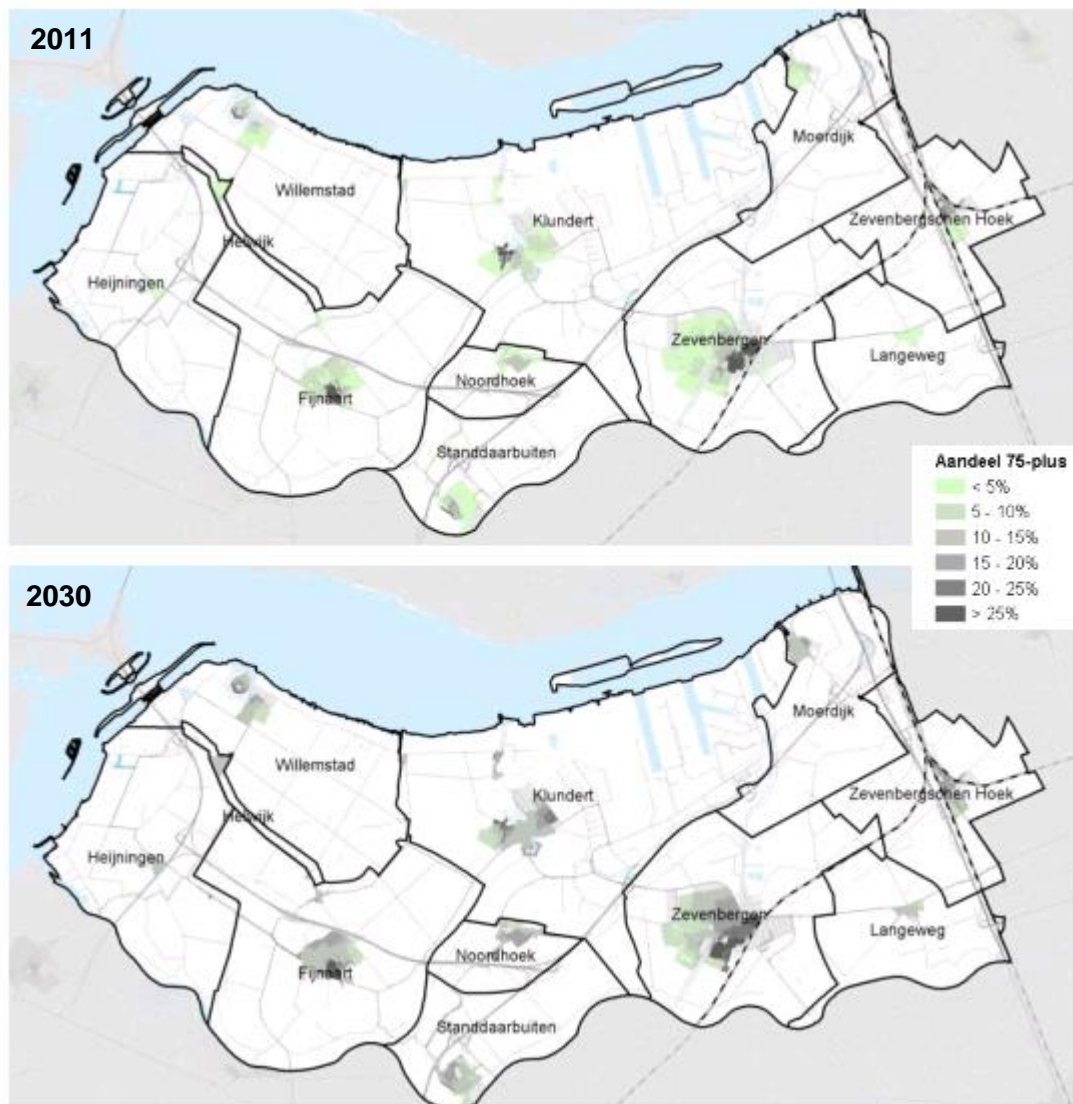
Leeftijd	2017	2022	2027	2017-2027	2017-2027
55-65 jaar	5.250	5.580	5.750	+500	+10%
65-75 jaar	4.625	4.765	4.760	+135	+3%
75-85 jaar	2.300	2.990	3.745	+1.445	+63%
85 jaar e.o.	795	1035	1320	+525	+66%
Totaal 55+	12.970	14.370	15.575	+2.605	+20%
Bevolking totaal	36.925	37.280	37.355	+430	+1%

Bron: Prognose 2017 Provincie Noord-Brabant.

Eens in de vier jaar meten de gemeente Moerdijk en de woningcorporatie Woonkwartier (voorheen de corporaties Brabantse Waard en Bernardus Wonen) via een enquête gezamenlijk woonwensen van inwoners van de gemeente Moerdijk. Op basis van de enquêteresultaten laat de gemeente Moerdijk woningbehoefteonderzoeken uitvoeren door externe partijen, om de woningbehoefte in de gemeente kwantitatief en kwalitatief te bepalen. Het meest recente onderzoek stamt uit 2015, het voorgaande onderzoek uit 2011. De woningbehoefteonderzoeken besteden aandacht aan demografische ontwikkelingen, verhuisbewegingen en de vraag naar woningen.

In het laatste onderzoek uit 2015 is de toekomstige huishoudensontwikkeling naar leeftijd voor de verschillende kernen in de gemeente in beeld gebracht. Hieruit blijkt dat het aantal ouderen in vrijwel elke kern gaat toenemen de komende jaren. Onderstaande figuur geeft de visuele weergave van de ontwikkeling van het aandeel 75-plussers per kern.

Figuur 3.2. Gemeente Moerdijk, Ontwikkeling van het aandeel 75-plussers per kern (2011-2030).

Bron: Gemeente Moerdijk / RIGO (2015).

Wat betreft de huishoudensontwikkeling zal het aantal huishoudens van 65 jaar en ouder gemiddeld in de gemeente met 28% toenemen in de periode 2015-2025. De groei zal het sterkst zijn in de kernen Heijningen (+48%), Noordhoek (+42%) en Standaardbuiten (+41%). Dit zijn kernen met een relatief jonge leeftijdsopbouw, waar de vergrijzing de komende jaren verder op gang komt. In Fijnaart zal het aandeel 65-plushoudens de kleinste groei kennen (+20% in de periode 2015-2025).

Toekomstige woningbehoefte

De vergrijzing heeft gevolgen voor de toekomstige woningbehoefte. Voordat we inzoomen op de vraag van ouderen, kijken we eerst naar de totale woningbehoefte voor de komende tien jaar.

Tabel 3.2. Gemeente Moerdijk. Woningbehoefteontwikkeling 2017-2027.

	2017	2022	2027	2017-2027	2017-2027
Woningbehoefte	16.315	16.985	17.540	+1.225	+7%

Bron: Prognose 2017 Provincie Noord-Brabant.

Ondanks de beperkte groei van het aantal inwoners zal de woningbehoefte in de gemeente nog toenemen, met ruim 1.200 woningen in de komende tien jaar. De gemiddelde huishoudensgrootte neemt immers mede door de vergrijzing af (gezinsverdunning).

Woningbehoefteonderzoek Moerdijk

In zowel het woningbehoefteonderzoek uit 2011 als 2015 is specifiek aandacht besteed aan de doelgroep ouderen. In het laatstgenoemde onderzoek is een volledig hoofdstuk gewijd aan de samenstelling van de doelgroep ouderen in de gemeente Moerdijk, de gevolgen van vergrijzing en extramuralisering, geschiktheid van de woningvoorraad, woonwensen en de vraag naar (ouderen)woningen. Uit het onderzoek blijkt dat er in de periode 2015-2020 een extra woningbehoefte is aan 730 woningen voor senioren. In de periode daarna (2020-2025) is nog eens behoefte aan 630 woningen.

Tabel 3.3. Gemeente Moerdijk, Ontwikkeling van de woningbehoefte van 65-plussers in Moerdijk, naar aantal woningen en woningtype, bij verschillende scenario's (2015-2025).

situatie 2015	ontwikkeling behoefte 2015-2020			ontwikkeling behoefte 2015-2025			
	zwc	basis	lc	zwc	basis	lc	
vrijstaande woning (of boerderij)	720	130	150	170	250	300	350
twee onder één kap of geschakeld	530	90	90	100	140	160	180
woning in een rij (ook hoekwoning)	2.040	230	200	180	390	330	280
appartement met lift	1.090	200	190	190	420	410	390
appartement zonder lift	160	30	30	30	60	50	50
bungalow (patio woning)	200	30	40	50	70	80	100
anders, namelijk:	90	20	20	20	30	40	40
Total	4.830	730	730	730	1.360	1.360	1.360

Bron: Gemeente Moerdijk / RIGO (2015).

De extra woningbehoefte heeft voor het merendeel betrekking op grondgebonden woningen in de koopsector. De mate van economische voorspoed (uitgedrukt in drie scenario's) bepaalt of de vraag zich vooral in de kleinere grondgebonden woningen (rij-hoekwoningen) of ruimere woningen (2-onder-1 kap / vrijstaand) manifesteert.

Het onderzoek geeft verder aan dat het grootste deel van deze opgave voor ouderen in de bestaande woningvoorraad gerealiseerd kan worden. Dit komt omdat steeds meer ouderen ervoor kiezen om in hun huidige woning te blijven wonen. Deze woningen zullen echter wel aangepast moeten worden. Voor de huursector geldt dat hier al een sterke vergrijzing is geweest. Er komt nog wel een aanpassingsbehoefte voor de komende jaren, maar die is minder groot dan in de koopsector. De grootste uitbreidingsopgave als het gaat om de huisvesting van senioren ligt volgens het onderzoek in het toevoegen van huurappartementen (doorgaans rondom centrumvoorzieningen). Deze behoefte neemt de komende jaren nog wat toe.

In het woningbehoefteonderzoek is eveneens een doorrekening gemaakt van de woningvraag per kern, uitgesplitst naar woningtype. In de meeste kernen groeit de vraag naar appartementen (voor ouderen geschikte woningen). In het rapport wordt de conclusie getrokken dat dit gaat om een aanzienlijke, maar ook complexe, opgave. Gesteld wordt dat de meeste ouderen in de huidige kern willen blijven wonen. Maar de vraag naar

appartementen is doorgaans zeer gefaseerd (enkele woningen per jaar). Met de realisatie van één complex is de markt dus voor meerdere jaren verzadigd.

Tabel 3.4. Gemeente Moerdijk, Ontwikkeling van de woningbehoefte per kern, naar aantal woningen en woningtype (2015-2025).

	2015		2015-2020		2015-2025	
	eg	mg	eg	mg	eg	mg
Zevenbergen	4.980	1.060	315	180	410	330
Zevenbergschen Hoek	610	70	5	10	10	15
Langeweg	330	-	-	-	10	-
Klundert	2.180	190	50	10	90	25
Moerdijk	460	30	-	-	5	5
Noordhoek	390	20	5	5	10	10
Standdaarbuiten	840	70	20	10	25	25
Fijnaart	2.150	270	-15	15	5	45
Heijningen	410	-	-	-	5	-
Willemstad	980	80	70	15	85	20
Helwijk	340	-	15	-	20	-
totaal	13.680	1.780	465	245	670	475

Bron: Gemeente Moerdijk / RIGO (2015).

De vraag naar appartementen is in absolute aantallen het grootst in Zevenbergen. De totale woningbehoefte van de gemeente Moerdijk ligt op 1.145 woningen in de periode 2015-2025. Daarmee sluit de gemeente aan bij de prognose van de huishoudensgroei van de Provincie Noord-Brabant van 2014 (destijds nog de meest actuele prognose¹).

Vraag naar wonen met zorg

Bovenstaande analyses hebben betrekking op de totale groep ouderen, ongeacht een eventuele zorgvraag. Daarnaast is in het woningmarktonderzoek ook specifiek gekeken naar de ontwikkeling van de groep ouderen met een lichte zorgvraag (voorheen zorgzwaartepakket 1 t/m 4). Dit is de groep die als gevolg van de extramuralisering niet meer in aanmerking komt voor een verzorgings- of verpleeghuisplaats en dus langer zelfstandig moet wonen.

In de prognose voor de periode 2015-2025 is te zien dat deze groep ouderen met een lichte zorgvraag de komende jaren toeneemt (als gevolg van de vergrijzing), maar dat zij steeds meer extramuraal gehuisvest moeten worden.

Voor ouderen met een zeer lichte zorgvraag (ZZP 1 en 2) zal extramuraal wonen meestal geen probleem zijn. Dit zijn mensen die nu al vaak in een reguliere woning wonen. Het onderzoek geeft wel aan dat een deel van de groep ZZP 3 en 4 (iets zwaardere zorgvraag) behoefte heeft aan een geclusterde woonvorm. De vraag naar deze woonvorm in de gemeente Moerdijk neemt volgens het onderzoek toe van 35 woningen in 2020 naar 55 woningen in 2030. Het overige deel blijft dan (vooralsnog) in een reguliere woning wonen. Gesteld wordt dat een verhuizing bij beginnende dementie de klachten juist kan versterken. In deze situatie heeft de zorgbehoevende juist behoefte aan een vertrouwde woonomgeving. De verwachting is dat het aantal mensen dat aan dementie lijdt in de

¹ Inmiddels is in het voorjaar van 2017 een nieuwe Provinciale prognose verschenen.

periode 2013-2040 zal verdubbelen. Voor Moerdijk wordt een groei van 530 mensen met dementie in 2013 naar ongeveer 1.100 in 2040 verwacht².

Tabel 3.5. Gemeente Moerdijk, Ontwikkeling van het aantal ouderen dat voor extramuralisering (25% ZZP4 tot 2016) een indicatie met verblijf zou ontvangen (Verzorging en Verpleging), naar woonsituatie in de gemeente Moerdijk (2015-2030).

		2015	2016	2017	2018	2019	2020	2025	2030
totaal	VV01	10	10	10	10	10	10	15	15
	VV02	15	15	15	15	15	20	20	25
	VV03	35	35	40	40	40	40	50	55
	25% VV4	20	20	20	20	25	25	30	30
	totaal	80	85	85	90	90	95	110	130
intramuraal	VV01	10	5	5	0	0	0	0	0
	VV02	15	10	5	5	0	0	0	0
	VV03	35	25	15	10	5	5	0	0
	25% VV4	20	20	15	10	5	5	0	0
	totaal	80	60	40	25	15	10	0	0
extramuraal	VV01	0	5	5	10	10	10	15	15
	VV02	0	5	10	15	15	15	20	25
	VV03	0	10	20	30	35	35	50	55
	25% VV4	0	0	5	10	15	20	25	30
	totaal	0	25	45	60	75	85	110	130

Bron: Gemeente Moerdijk / RIGO (2015).

Ook de provincie Noord-Brabant raamt de vraag naar de toekomstige vraag naar verschillende vormen van wonen met zorg.

Tabel 3.6: Gemeente Moerdijk. Ontwikkeling behoefte aan specifieke woonvormen voor ouderen 2015-2034

Specifieke woonvorm	2015-2024	2025-2034
Beschermd wonen	+115	+235
Beschut wonen	-20	+65
Geschikt wonen	+645	+435
<i>Geclusterd wonen</i>	+115	+105
<i>Aangepast wonen</i>	+225	+170
<i>Nultreden wonen</i>	+305	+160

Bron: Prognose 2017 Provincie Noord-Brabant.

Met name tot 2025 ligt er nog een forse opgave in het vergroten van het aantal geschikte woningen. In mindere mate is er ook een toename in de vraag naar verpleeghuisplaatsen (beschermd wonen). Het is vooral de vraag naar beschut wonen (vroegere verzorgingshuis) die in de komende jaren verder zal afnemen.

De cijfers zijn niet 1-op-1 te vergelijken met het gemeentelijke woningmarktonderzoek. De behoefte aan geschikte woningen wordt in het gemeentelijk onderzoek niet exact gekwantificeerd. Wel is de provinciale inventarisatie van de behoefte aan 'geclusterd wonen' (dat kan gezien worden als de opgave om de groep lichte zorgvragers die niet in een reguliere zelfstandige woning kunnen wonen, te huisvesten) groter dan de

² Gemeente Moerdijk, Paraplunota Maatschappij 2014-2030.

gemeentelijke analyse van de behoefte aan verzorgd wonen (van 35 woningen in 2020 naar 55 woningen in 2030).

Beide prognoses hanteren deels andere bronnen. Het gemeentelijk woningmarktonderzoek gebruikt voor het prognosticeren van de vraag gegevens van CIZ en instroomgegevens van de Nationale Zorgautoriteit. De Provincie Noord-Brabant maakt gebruik van gegevens van het CAK, Monitor Langdurige Zorg (CBS) en het WoON2015. Met die laatste bron wordt ook gekeken naar toekomstige verhuiscriteria van senioren / mensen met een zorgvraag, daar waar het gemeentelijk woningmarktonderzoek de behoefte vooral baseert op trends uit het verleden. In het woningmarktonderzoek wordt geen nadere onderbouwing gegeven voor de keuze van de afwijkende prognose en de wijze waarop de prognose rekening houdt met de demografische effecten op lange termijn.

Aanbod wonen en zorg

De gemeente heeft in 2014 in samenspraak met Woonkwartier en zorg- en welzijnspartijen het huidige aanbod aan verschillende vormen van wonen met zorg per kern in beeld gebracht:

Tabel 3.7: Gemeente Moerdijk. Geïnterviewd aanbod van intramuraal en extramuraal (beschut en geschikt wonen) zorgvastgoed in 2014

Kern	Intramuraal	Beschut wonen	Geschikt wonen
Standdaarbuiten	8	43	25
Klundert	77	77	114
Zevenbergen	331	199	334
Fijnaart	70	72	152
Heijningen	0	0	8
Moerdijk	0	15	16
Zevenbergschen Hoek	25	23	2
Noordhoek	0	0	40
Willemstad	0	25	8
Helwijk	0	0	10
Langeweg	0	0	0
Totaal	511	454	709

Bron: Gemeente Moerdijk (2014)

Op basis van deze inventarisatie kan de komende jaren worden gekeken in welke mate betrokken partijen erin slagen om de vraag vanuit het woningmarktonderzoek te realiseren. Echter, bij 'geschikt wonen' zijn enkel de woningen van de corporatie in beeld gebracht. In het woningmarktonderzoek in 2015 is wel via de bijbehorende enquête aan inwoners gevraagd of zij in een nultredenwoning wonen. Uit deze analyse kwam naar voren dat ongeveer 3.150 woningen rollator toe- en doorgankelijk³ zijn. Deze analyse geeft een voorzichtige indicatie van de totale voorraad geschikte woningen per kern, maar is gezien de bron minder verfijnd dan de analyse die de gemeente, Woonkwartier en zorgpartijen zelf hebben uitgevoerd. Het woningmarktonderzoek stelt dat de behoefte aan geschikt wonen vooral via het aanpassen van de bestaande woningvoorraad zal moeten geschieden. De onderbouwing hiervoor wordt eerder impliciet (afnemende

³ Rollator toegankelijke woningen zijn zonder traptreden te betreden. Bij rollator doorgankelijke woningen zijn alle basisvoorzieningen (woonkamer, slaapkamer, natte cel, keuken) zonder traptreden te bereiken. Bovendien zijn drempels en deurposten aangepast aan rollatorgebruik in de woning.

verhuisgeneigdheid, mogelijkheden bestaande voorraad) dan expliciet gegeven. Overigens dient nieuwbouw (ook in het particuliere segment) in de gemeente te voldoen aan de eisen van Woonkeur. Cijfers over hoeveel nieuwbouwwoningen aan deze kwaliteitseisen voldoen, zijn ons niet bekend.

3.2. Voorzieningen per kern

Om zolang mogelijk zelfstandig te kunnen wonen is een goede bereikbaarheid van voorzieningen voor ouderen van groot belang. Het voorzieningenniveau in de gemeente verschilt echter sterk. In onderstaande tabel staat voor een aantal voor ouderen relevante voorzieningen aangegeven in welke kernen van de gemeente Moerdijk deze zijn terug te vinden:

Tabel 3.8: Gemeente Moerdijk. Relevante voorzieningen voor ouderen per kern.

	Huisarts	Fysiotherapeut	Apotheek	Supermarkt	Ontmoetingsfunctie / gemeenschapshuis	Pinautomaat	Bushalte	Totaal
Fijnaart	X	X	X	X	X	X	X	7
Heijningen					X		X	2
Helwijk					X		X	2
Klundert	X	X	X	X	X	X	X	7
Langeweg					X		X	2
Moerdijk					X		X	2
Noordhoek					X		X	2
Standdaarbuiten	X	X	X	X	X	X	X	7
Willemstad	X	X		X	X	X	X	6
Zevenbergen	X	X	X	X	X	X	X	7
Zevenbergschen Hoek	X	X	X		X	X	X	6

Bron: Google Maps (2017), Gemeentegids Moerdijk (2017), Mastercard.nl (2017)

Uit het overzicht blijkt dat vooral Fijnaart, Klundert, Zevenbergen en Standdaarbuiten over veel relevante voorzieningen voor ouderen beschikken, gevolgd door Willemstad en Zevenbergschen Hoek. In de andere kernen is het voorzieningenaanbod aanzienlijk kleiner en beperkt dit zich vooral tot een ontmoetingspunt en bushalte (daar waar het gaat om relevante voorzieningen voor het langer zelfstandig wonen voor ouderen).

3.3. Randvoorwaarden naar zorgzwaarte

De prognose van de toekomstige opgave aan verschillende woonzorgvormen laat zien dat er duidelijke verschillen zijn in de woningbehoefte van ouderen / mensen met een zorgbehoefte. In het kader van het langer zelfstandig wonen is met name van belang welke randvoorwaarden voor mensen met een lichte zorgvraag van belang zijn. In dit kader is in 2014 (door Rigo) onderzoek uitgevoerd naar de belangrijkste randvoorwaarden per zorgzwaarte (van 1 tot 4)⁴, uitgesplitst naar woning, woonomgeving en verdere

⁴ Wij hanteren hier nog de Zorgzwaartecategorieën (ZZP's), omdat deze via het genoemde onderzoek een verfijnd beeld geven van de noodzakelijke lichtere zorg. Deze zorgcategorïeën worden sinds de

ondersteuning. De benodigde randvoorwaarden zijn sterk afhankelijk van de aanwezigheid van een inwonende mantelzorger.

Tabel 3.9: Randvoorwaarden langer zelfstandig wonen per ZZP (met inwonende mantelzorger)

	ZZP 1	ZZP 2a	ZZP 2b	ZZP 3	ZZP 4a	ZZP 4b	ZZP 4c
Alarm / contact 24-7							
Alarmopvolging 20-30 min							
Alarmopvolging < 10 min							
Hulpmiddelen in woning							
Nultredenwoning							
Rolstoelgeschikt							
Aanspreekpunt passief							
Aanspreekpunt actief							
Toegankelijke woonomgeving							
Sociaal-veilige woonomgeving							
Ontmoeting en activiteiten							

Tabel 3.10: Randvoorwaarden langer zelfstandig wonen per ZZP (zonder inwonende mantelzorger)

	ZZP 1	ZZP 2a	ZZP 2b	ZZP 3	ZZP 4a	ZZP 4b	ZZP 4c
Alarm / contact 24-7							
Alarmopvolging 20-30 min							
Alarmopvolging < 10 min							
Hulpmiddelen in woning							
Nultredenwoning							
Rolstoelgeschikt							
Aanspreekpunt passief							
Aanspreekpunt actief							
Toegankelijke woonomgeving							
Sociaal-veilige woonomgeving							
Ontmoeting en activiteiten							

Geen maatregelen nodig
 Prettig als aan randvoorwaarde wordt voldaan
 Zeer wenselijk dat aan randvoorwaarde wordt voldaan
 Harde randvoorwaarde
 Zelfstandig wonen is geen optie

Bron: Rigo (2014).

Zodra er geen sprake is van een inwonende mantelzorger (bijvoorbeeld de partner of een van de kinderen), neemt het aantal randvoorwaarden om zelfstandig te kunnen blijven wonen toe. Dat geldt vooral voor de doelgroep ZZP 2 t/m 4.

- Voor de groep met de lichtste zorgvraag (ZZP 1) gelden de minste randvoorwaarden. Voor hen is vooral de toegankelijkheid van woning en woonomgeving belangrijk. Bij de

Wmo 2015 niet meer gehanteerd, maar geven wel een beeld van de diversiteit van de groep met een lichte zorgvraag die niet meer in aanmerking komt voor intramurale huisvesting.

ZZP 1: verminderd sociaal redzaam, ZZP 2a: beginnende psychogeriatrische problematiek, ZZP 2b: verzorging bij somatiek, ZZP 3: intensieve verzorging bij somatiek, ZZP 4a: Matige psychogeriatrische problematiek, ZZP 4b: Ernstige zintuiglijke beperkingen i.c.m. fysieke beperkingen, ZZP 4c: Psychiatrische problematiek i.c.m. fysieke beperkingen.

woonomgeving gaat het met name om de sociale veiligheid (voldoende verlichting), autoluwe straten, stroeve bestrating, rollatorhellingen en bankjes om uit te rusten. Verder kunnen zij nog goed zelfstandig in de wijk wonen.

- Bij ZZP 2 is er een duidelijk verschil tussen beginnende psychogeriatrische problematiek (2a) en beginnende somatiek (2b). De doelgroep ZZP 2a heeft behoefte aan een duidelijke structuur en een vertrouwde woonomgeving. In deze beginnende fase zal deze doelgroep daarom zelden uit de vertrouwde omgeving verhuizen. Het is vooral belangrijk dat er mensen in de nabijheid zijn die een oogje in het zeil houden. Ontmoeting en activiteiten zijn wenselijk en kunnen voor een vorm van dagstructuur zorgen. Omdat deze groep minder vaak zelfstandig de deur uitgaat, is toegankelijkheid in de woning belangrijker dan de woonomgeving. Bij de doelgroep ZZP 2b is toegankelijkheid van de woonomgeving wel belangrijk. Voor beide groepen geldt dat bij afwezigheid van een mantelzorger alarmopvolging voor eventuele noodsituaties aanwezig is.
- Bij ZZP 3 gaat het om mensen met behoefte aan intensieve verzorging bij somatische problematiek. Te denken valt aan mensen met COPD of hartfalen. Bij het ontbreken van een mantelzorger is het van belang dat zorg en ondersteuning voortdurend in de nabijheid zijn. Hulpmiddelen in de woning en/of nultredenwoning zijn gezien de zorgzwaarte van groot belang. Een toegankelijke woonomgeving weegt doorgaans minder zwaar gezien de geringe mobiliteit van deze groep.
- De doelgroep ZZP 4 vormt de groep met de zwaarste zorgvraag die nog zelfstandig dient te wonen. Vooral bij ZZP 4a (matige psychogeriatrische problematiek) spelen (door het ontbreken van een inwonende mantelzorger) veel randvoorwaarden mee. Ook hierbij geldt dat als er sprake is van dementie, verhuizing niet voor de hand ligt. De zorgbehoevende kan zich nauwelijks meer aanpassen aan een nieuwe woonsituatie. Bij ZZP 4b gaat het vaak om zintuiglijke beperkingen (zoals visuele beperkingen). Voor hen is met name een aangepaste woning van belang. Het is een doelgroep die meestal alleen onder begeleiding naar buiten gaat. Nabijheid van voorzieningen of goed vervoer is dan belangrijk. Ongeplande hulp is nodig voor onvoorziene gebeurtenissen die een alleenwonende zorgvrager zelf niet kan oplossen. Alarmopvolging binnen 20-30 minuten is vaak voldoende. Bij ZZP 4c gaat het om mensen met langdurige psychiatrische problematiek, gecombineerd met ouderdomsbeperkingen. Belangrijk is dat zij 24 uur per dag een beroep kunnen doen op iemand. Deze doelgroep heeft doorgaans weinig belangstelling om deel te nemen aan activiteiten. Voorzieningen hoeven niet heel dichtbij te zijn. Belangrijker is dat er iets georganiseerd wordt zodat de zorgvrager niet vereenzaamt.

Bereikbaarheid zorg- en winkelvoorzieningen

Verder geeft het Rigo-onderzoek aan dat met name voor de doelgroepen met (beginnende) somatiek zorg- en winkelvoorzieningen goed bereikbaar moeten zijn. Bij psychogeriatrische problematiek ligt dit anders, omdat zij doorgaans alleen onder begeleiding nog de deur uit gaan.

Domotica, internet- en bezorgdiensten nemen een steeds voornamere rol in. Vooral de huidige generatie 75-plussers is hierin nog terughoudend. Deels doordat men niet gewend is om internet te gebruiken om producten of diensten te bestellen, deels omdat ouderen zich niet prettig voelen bij het idee dat onbekenden aan hun huis komen om producten te bezorgen. Bij toekomstige generaties ouderen zal het gebruik van domotica naar verwachting toenemen.

3.4. Beleidscontext

Decentralisatie

De gemeente heeft recentelijk een groot aantal nieuwe taken gekregen op basis van de Jeugdwet, de Participatiewet (werk en inkomen) en de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo). Diverse delen van de Wmo zijn al eerder naar de gemeente overgeheveld en in 2015 is nog een groot aantal taken naar de gemeente overgedragen.

Wmo

De Wmo 2015 is het voorlopige sluitstuk van een al jaren durende discussie over de extramuralisering en de wens de huisvesting en de zorg in afzonderlijke financieringsstromen onder te brengen (scheiding van wonen en zorg). De Wmo 2015 dient in relatie te worden gezien met de afbouw van de AWBZ, waarbij ook de zorgverzekeraar (onder de Zorgverzekeringswet) en het Zorgkantoor (onder de Wet Langdurige Zorg) nieuwe taken hebben gekregen.

Herziene Woningwet

In 2015 is de herziene Woningwet van kracht geworden. Deze wet geeft duidelijke kaders voor het werkterrein van woningcorporaties. Daarnaast geeft de Woningwet kaders voor de samenwerking tussen gemeente, corporaties en huurdersorganisaties bij het maken van prestatieafspraken. Daarin is het onder andere belangrijk dat de gemeente duidelijk haar zienswijze over de rol van de corporatie in de Woonvisie beschrijft. Dit geldt bijvoorbeeld voor het thema 'ouderenhuisvesting en wonen met zorg'. Dit betekent overigens niet dat de gemeente verplicht is om in haar Woonvisie een zienswijze over deze en andere thema's op te nemen. Maar om invloed uit te kunnen oefenen op de rol van de corporatie is een heldere en zoveel mogelijk concrete beschrijving van hoe de gemeente de opgave van de corporatie ziet, wel belangrijk.

3.5. Nieuwe ontwikkelingen

Nu de extramuralisering van de zorg grotendeels uitgekristalliseerd is, zijn veel gemeenten, corporaties, zorgaanbieders en particuliere ontwikkelaars actief om te kijken hoe het langer zelfstandig wonen het best kan worden vormgegeven. Een aantal voorbeelden:

- Blijverslening. Deze lening is gericht op oudere woningbezitters die hun woning willen aanpassen, maar daarvoor te weinig financiële middelen hebben. Bovendien krijgen ouderen van banken vaak geen hypotheek meer, ook al is de woning (bijna) helemaal vrij van hypotheek. Na overlijden of opname in het verpleeghuis kan de lening worden afgelost vanuit de verkoopopbrengsten. Net als bij de Starterslening staat de gemeente garant.
- Een breder inzetbare variant hierop is de Stimuleringslening (net als de Blijverslening een product van SVn). De gemeente Moerdijk biedt de lening aan voor verduurzaming, het levensloopgeschikt en /of veiliger maken van de woning. Door deze brede inzetbaarheid bestaat de mogelijkheid voor extra spin-off (bijvoorbeeld aanvragers voor een lening voor verduurzaming die hierdoor ook aanpassingen voor levensloopgeschiktheid aan hun woning gaan verrichten).
- Nieuwe woonvormen. In den lande komen verschillende nieuwe woonconcepten op die zich richten op ouderen die langer zelfstandig wonen, zoals:

- **Meergeneratiewoningen.** Woningen die onder één dak huisvesting bieden aan meerdere generaties, meestal uit een familie. Zowel jong als oud kunnen elkaar helpen. De oudere bewoners letten op huisdieren of kleinkinderen als de ouders overdag werken. De jongere bewoners ondersteunen oudere bewoners waar nodig bij het huishouden. Het kan hierbij gaan om nieuwe woningen, maar ook om splitsing van bestaande woningen.
- **Meegroeiwoningen.** Een woning die modulair is ontworpen, zodat het gefaseerd kan worden gebouwd. Het huis 'groeit mee' met de huishoudensituatie van de bewoners. Zo is er ruimte om op de begane grond in een latere fase een extra badkamer en/of slaapkamer te realiseren. Doordat aanbouwmogelijkheden van tevoren zijn uitgedacht hoeven eigenaren geen onnodige sloop- en verbouwkosten te maken en maar eenmaal een architect te betalen.
- **Moderne hofjes.** Ouderen wonen samen rondom een beschutte binnenplaats. Privacy en wooncomfort staan centraal in een veilige en afsluitbare hof. Ieder heeft een eigen voordeur, inpandige berging, terras, zolder en eigen afsluitbare schuur op het terrein. Door de gemeenschappelijke ruimte en tuin is er de mogelijkheid voor ontmoeting, zonder dat dit verplicht wordt gesteld. Wel organiseren de bewoners samen het onderhoud, de zorg en de energie.
- **Thuishuis.** Ongeveer vijf tot zeven bewoners wonen in een huis van 400-450 m², gelegen op een locatie waar mensen op loopafstand de boodschappen kunnen halen. Iedere bewoner heeft een eigen (kleine) woonkamer, slaapkamer, badkamer en pantry. Men deelt de keuken, een gemeenschappelijke woonkamer, een hobbyruimte en een logeerkamer. Als het nodig is, kan er zorg geregeld worden. In principe wonen de mensen zelfstandig. Het is zodanig ingericht dat bewoners maximaal uitgenodigd worden activiteiten te ondernemen. Het is met name gericht op ouderen die niet alleen willen wonen of dreigen te vereenzamen.
- **Gestippeld / harmonicawonen.** Hierbij gaat het om een woongroep van ouderen of andere groepen met een zorgvraag die gespreid (gestippeld) of geclusterd binnen een groter appartementencomplex wonen. Er is een gemeenschappelijke ruimte aanwezig, er worden activiteiten samen ondernomen en mensen zorgen voor elkaar. Maar doordat men onderdeel is van een grotere gemeenschap is er geen last van te sterke sociale controle en ontmoet men ook andere mensen.
- **Woonadviseurs:** In steeds meer gemeenten zal gezien de geringe nieuwbouw-mogelijkheden de focus liggen op het aanpassen van de bestaande woningvoorraad. Bewustwording bij particuliere woningeigenaren is daarbij belangrijk. Zo kunnen ouderen / mensen met een lichte zorgzwaarte in verschillende gemeenten een afspraak maken met een woonadviseur / wooncoach die bij hen langs komt om te kijken welke woningaanpassingen wenselijk zijn en welke lokale voorzieningen aanwezig zijn (zoals bijv. de Blijverslening) om het langer thuis wonen mogelijk te maken. Daarbij is samenwerking met betrokken zorg- en welzijnsorganisaties belangrijk, zodat de adviseur de juiste adviezen kan geven, passend bij de specifieke zorgbehoefte. Verder is samenwerking met (het liefst) lokale aannemers/installatiebedrijven belangrijk. Na gesprekken kunnen mensen zo nodig ontzorgd worden bij de vervolgstap om woningaanpassingen te realiseren.
- **Flexibel zorgvastgoed.** Doordat mensen met een lichte zorgvraag niet langer in aanmerking komen voor een intramurale woonvorm, is de kans aanwezig dat –bij een te beperkt aantal mensen met een zware zorgvraag- een deel van het intramurale zorgvastgoed leeg komt te staan. Op dit moment geldt dat vooral voor verzorgings-huisplaatsen. Maar ook een deel van de verpleeghuis capaciteit in Nederland heeft

hiermee te maken. In veel gemeenten kijken gemeenten en eigenaren van het vastgoed naar de mogelijkheden om dit vastgoed flexibel in te zetten. Door kamers / appartementen in het complex zodanig in te richten dat er met enkele eenvoudige aanpassingen een intramurale plaats kan worden omgezet tot een zelfstandige wooneenheid en andersom. Belangrijk is daarbij dat het zorgvastgoed dusdanig aantrekkelijk is (of wordt gemaakt) dat ouderen bereid zijn hun zelfstandige woning te verlaten voor een woonruimte in een complex. Groenhuysen is hiermee zeer actief met hun concept 'zorgeloos wonen' waarbij een deel van de verzorgingshuiscapaciteit als zelfstandige wooneenheden worden aangeboden, waarbij bewoners een pakket kunnen afnemen van aanvullende diensten / ondersteuning.

4. Ouderenbeleid 2010-2016

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving van het gemeentelijk beleid over de afgelopen jaren gegeven. Hierbij worden de volgende beleidsstukken in ogenschouw genomen:

- Woningmarktonderzoeken 2010 en 2015
- Structuurvisie Moerdijk 2030
- Paraplunota Maatschappij 2014-2030
- Gebiedsplannen
- De prestatieafspraken 2014-2016.

We gaan nader in op de inhoud van deze nota's en de mate waarin zij inspeelden op het langer zelfstandig wonen van ouderen.

4.1. Structuurvisie Moerdijk 2030

In 2009 heeft de gemeente haar Strategische visie voor 2030 opgesteld. Het doel is om voor alle inwoners een leefbare omgeving te bieden met werkgelegenheid in de nabijheid. De westkant van de gemeente kenmerkt zich door rust, ruimte en recreatiemogelijkheden. De oostkant (met name Zevenbergen en Moerdijk) door dynamiek, bedrijvigheid en bovenlokale voorzieningen. Belangrijk is dat elke kern zijn eigenheid behoudt. De basisfuncties (basisonderwijs, ontmoetingsruimte, binnen- en buitensportfaciliteiten en een kerngerichte zorgfunctie) zijn in elke kern te vinden. Overige functies zijn geconcentreerd in de grotere kernen.

De doelgroep ouderen wordt niet afzonderlijk benoemd, maar komt impliciet aan de orde bij het thema 'zorg'. De gemeente heeft daarbij als doel dat passende zorg voor alle inwoners in 2030 bereikbaar is. In de kleine kernen bijvoorbeeld in de vorm van een mobiele zorgfunctie en/of bezorgdiensten aan huis. Daarnaast wordt als doel gesteld om de (vervoers-)verbindingen van en naar de verzorgingskernen (met name Zevenbergen, waar de meeste zorgvoorzieningen zitten) te verbeteren. Er wordt gesteld dat deze verbindingen nu nog niet optimaal zijn, mede als gevolg van het feit dat Moerdijk een fusiegemeente is. Daarnaast dient in de kern Zevenbergen in elk geval 24-uurs-verpleging mogelijk te zijn. Tot slot zet de gemeente in op het bouwen van levensloopgeschikte woningen en zorgwoningen.

4.2. Paraplunota Maatschappij 2014-2030

De gemeente heeft drie Paraplunota's opgesteld (Maatschappij, Economisch Klimaat en Leefomgeving). Deze zijn bedoeld als kapstok voor alle gemeentelijke beleidsnotities. De nota beschrijft het beleid op meerdere thema's met raakvlakken op het hoofdthema 'Maatschappij'; namelijk: wonen, gezondheid, woonomgeving, sociale structuur en ondersteuning. De thema's hebben alle een link met het langer zelfstandig wonen van ouderen. In het visiedeel wordt de doelgroep ouderen niet of nauwelijks specifiek benoemd, op een enkele uitzondering na (zoals de toenemende vereenzaming onder ouderen in het onderdeel 'gezondheid').

Belangrijkste doelstellingen met raakvlakken langer zelfstandig wonen:

Thema 'Wonen'

- Iedere inwoner neemt verantwoordelijkheid voor de eigen woonsituatie (tijdig nadenken over toekomstige woonsituatie en nadenken over eventuele maatregelen)
- Passende huisvesting voor de doelgroepen (o.a. voor senioren en mensen met een beperking)
- Kwaliteitsimpuls voor de bestaande woningvoorraad

Thema 'Gezondheid'

- Aanpakken van gezondheidsproblemen die in toenemende mate voorkomen (o.a. vereenzaming, dementie)

Thema 'Woonomgeving'

- Sociaal maatschappelijke voorzieningen dragen bij aan sociale structuur en ondersteuning dichtbij
- Voorzieningen en de woning zijn goed bereikbaar

Thema 'Ondersteuning'

- Mensen benutten hun talenten, kracht en creativiteit om zelfstandig te zijn (bevorderen zelfredzaamheid van de ondersteuningsvrager)
- Zo vroeg mogelijk aan de slag met een ondersteuningsvraag (vroegsignalering)
- Ondersteuning is op elkaar afgestemd en zo dichtbij mogelijk
- Goed zorgen voor degenen die het nodig hebben

Thema 'Sociale structuur'

- Inwoners hebben hart voor hun omgeving; mensen zorgen voor elkaar en met elkaar
- Optimaal inzetten van burgerkracht
- Gebiedsplan is het instrument om de sociale structuur te versterken
- Sport en cultuur dragen bij aan levendige kernen

De visie op de thema's bestaat voor een deel uit bestaand beleid. Zo is voor het thema 'Wonen' gebruik gemaakt van het bestaande beleidsplan 'Een (t)huis voor iedereen'. Daarnaast bestaat de Paraplunota deels uit nieuw beleid. Per thema worden trends (zowel lokaal, regionaal als landelijk) beschreven.

Naast het visiedeel is er een uitvoeringsprogramma opgenomen. Hierin worden per doelstelling meerdere maatregelen genoemd die nodig zijn om het doel te bereiken. De concreetheid van de maatregelen loopt uiteen van globaal richtinggevend ('het realiseren van voldoende woonvormen en vernieuwende woonzorgconcepten voor senioren en mensen met een beperking'; thema 'Wonen') tot zeer concreet ('het beheren, onderhouden en actualiseren van de Sociale kaart'; thema 'Ondersteuning'). De maatregelen zijn gericht op de hele gemeente Moerdijk. Wel wordt in de Paraplunota al vaak verwezen naar de gebiedsplannen die in elke kern van de gemeente in voorgaande en volgende jaren zijn opgesteld (zie paragraaf 4.3).

De Paraplunota vormt een dynamisch document, waardoor men kan inspelen op de actualiteit. Er staat niet aangegeven hoe en wanneer actualisatie plaatsvindt. Wel wordt er nader ingegaan op de monitoring en verdere concretisering van beleidsdoelen. Dit gebeurt via de begrotingscyclus (Begroting, collegeagenda en bestuursrapportages). Ontwikkelingen worden gemonitord via onderzoeken van de gemeente zelf

(burgerenquôte) en diverse statistische cijfers (o.a. CBS, Moerdijk in cijfers, Gezondheidsmonitor GGD).

Door alle thema's klinkt de trend van een terugtrekkende overheid. De huidige burger is steeds mondiger en assertiever en volgt daarin niet zo maar op wat van hogerhand wordt aangedragen. Daarnaast geeft de Paraplunota aan dat de terugtrekkende overheid niet alleen een maatschappelijke trend is, maar ook ingegeven wordt vanwege de bezuinigingen op de Wet Langdurige Zorg. Bovendien neemt het aantal mensen met een zorgvraag toe, waardoor de zorgkosten onbetaalbaar dreigen te worden. De Paraplunota legt daarom de nadruk op het vergroten van de zelfredzaamheid van mensen met een ondersteuningsvraag en het creëren van een netwerk van professionele en informele partijen waar mensen met een ondersteuningsvraag (zowel ouderen als andere groepen) terecht kunnen.

Op het vlak van de opgaven in de sociale huur ziet de gemeente voor zichzelf een regisserende rol weggelegd, bijvoorbeeld door prestatieafspraken te maken met de corporatie. Voor de particuliere markt heeft de gemeente minder instrumenten in handen en gaat het met name om informeren, faciliteren en stimuleren. Op het vlak van 'ondersteuning' hanteert de gemeente een stimulerende en faciliterende rol (ter vergroting van de zelfredzaamheid) en voelt zij zich verantwoordelijk voor het creëren van een goed vangnet voor diegenen voor wie het informele netwerk en algemene voorzieningen niet voldoende zijn.

4.3. Gebiedsplannen

In de periode 2013-2016 is voor bijna elke kern in de gemeente een gebiedsplan opgesteld (elf kernen en het buitengebied). De gebiedsplannen zijn in samenwerking met bewoners, woningcorporaties, zorg- en welzijnspartijen en andere relevante lokale organisaties opgesteld. Doel hiervan was om burgers, verenigingen, ondernemers en maatschappelijke partners intensiever te betrekken bij het vormgeven en uitvoeren van het beleid. Deze partijen hebben dus in samenspraak met de gemeente de uitvoeringsagenda van hun kern gevormd. De gemeente heeft er bewust voor gekozen om de input van bewoners en maatschappelijke organisaties leidend te laten zijn (en dus niet de gemeentelijke beleidsdoelstellingen). Dat heeft tot gevolg dat de thema's uit de Paraplunota niet 1-op-1 terugkomen in de verschillende gebiedsplannen. Afhankelijk van de lokale problematiek krijgt het ene thema meer aandacht dan het andere thema. Dat geldt ook voor de aandacht voor het langer zelfstandig wonen voor ouderen.

In zeven van de elf gebiedsplannen is een aparte paragraaf opgenomen met beleidsdoel(en) en bijbehorende uitvoeringsagenda voor het langer zelfstandig wonen voor ouderen. De exacte invulling verschilt per gebiedsplan, maar een aantal thema's komt bij veel gebiedsplannen terug. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de thema's die in meer of mindere mate raakvlakken hebben met het langer zelfstandig wonen van ouderen, waarbij is aangegeven in welke gebiedsplannen hiervoor actiepunten zijn opgenomen.

Tabel 4.1: Gemeente Moerdijk. Overzicht thema's die te maken hebben met langer zelfstandig wonen voor ouderen en zijn opgenomen in de gebiedsplannen.

Thema's langer zelfstandig wonen voor ouderen	Fijnaart	Heijningen	Helwijk	Klundert	Langeweg	Moerdijk	Noordhoek	Standaardbuiten	Willemstad	Zevenbergschen Hoek	Buitengebied	Totaal
Levensloopgeschikte woningen zorgvragers / ouderen	X		X	X					X	X		5
Ontmoetingsplek / gemeenschapshuis						X	X		X	X		4
Meer samenwerking zorg- en welzijnspartijen	X			X			X				X	4
Signaleren zorg- en welzijnsvragen			X		X		X				X	4
Voldoende voorzieningen / clustering in kern	X		X				X		X			4
Toegankelijkheid / veiligheid woonomgeving	X			X					X			3
Informatie + communicatie langer zelfstandig wonen			X	X			X					3
Onderzoek woonwensen + mogelijkheden senioren			X		X				X			3
Openbaar vervoersdienst						X		X				2
Werven vrijwilligers voor zorg- / ondersteuningsvragen	X			X								2
Toekomstige invulling verzorgingshuis										X		1

Bron: Gebiedsplannen gemeente Moerdijk (2014-2016)

Het meest voorkomende thema is 'het voorzien in een woningvoorraad die toegesneden is op de doelgroep ouderen'. In 5 van de 11 gebiedsplannen is hierover een actiepoint opgenomen. Het creëren van een centraal ontmoetingspunt c.q. het verbeteren van een bestaand gemeenschapshuis als ontmoetingsplek komt in 4 van de 11 gebiedsplannen als actiepoint voor. Ook het verbeteren of intensiveren van de samenwerking tussen actieve zorg- en welzijnspartijen wordt relatief vaak genoemd (4 van de 11 plannen). De toegankelijkheid van de woonomgeving komt in 3 van de 11 plannen voor.

In Fijnaart, Klundert en Willemstad zijn de meeste actiepunten op het vlak van het langer zelfstandig wonen voor ouderen in de gebiedsplannen opgenomen. Het zijn met name de kleinere kernen waar de thema's rond het langer zelfstandig wonen voor ouderen minder concreet in het uitvoeringsprogramma worden benoemd.

Van de vijf kernen met relatief weinig relevante voorzieningen voor ouderen (zie tabel 3.8) zijn er twee (Helwijk en Noordhoek) waar dit nadrukkelijk onderwerp van gesprek in de gebiedstafels is geweest.

4.4. Prestatieafspraken 2014-2016

In 2014 hebben de gemeente Moerdijk en de corporaties (destijds Brabantse Waard en Bernardus Wonen, inmiddels gefuseerd tot Woonkwartier) prestatieafspraken gemaakt over de periode 2014-2016. Voor de woonopgaven hebben partijen zich grotendeels gebaseerd op de Structuurvisie Moerdijk 2030 en de Paraplunota Maatschappij. Voor de in te vullen woningbehoefte baseren de corporaties zich op het rapport "Visie op wonen en leven in West-Brabant en Tholen" dat in opdracht van de corporaties in de regio is opgesteld.

In de prestatieafspraken is een aparte paragraaf gewijd aan de doelgroep 'senioren'. De prestatieafspraken voor deze doelgroep zijn als volgt:

- In de periode 2014-2016 voegen de corporaties 150 nieuwe huurwoningen toe. Nieuwe woningen moeten voldoen aan de minimale eis van Woonkeur. Bij aanpassing van bestaande woningen gaat het om het rollator- of rolstoelgeschikt maken van de woning. Voor specifieke seniorenhuisvesting gelden nog aanvullende eisen: alle primaire woonruimten moeten zich op dezelfde woonlaag bevinden, de woning moet

voorzien zijn van een tweede slaapkamer, bij appartementencomplexen moet elke bouwlaag met een lift bereikbaar zijn en indien nodig wordt extra m² woonoppervlak bij de woning gerealiseerd voor optimale zorgverlening. In de bijlage van de prestatieafspraken wordt een overzicht gegeven van alle nieuwbouwprojecten. Hierin wordt niet aangegeven hoe groot het aandeel seniorenhuisvesting is.

- Voor 1 juli 2016 realiseren de corporaties 40 eenheden verzorgd wonen voor ouderen en mensen met een beperking. Dit kan deels via het geclusterd toewijzen van woningen.
- Bij renovaties in de bestaande huurvoorraad worden woningen rollator- en rolstoelgeschikt gemaakt.. Als dat technisch gezien niet haalbaar is, dient de corporatie dit nader te motiveren. In de praktijk bleek dit echter niet altijd mogelijk, omdat de betreffende huurwoningen niet altijd qua indeling hiervoor voldoende mogelijkheden boden.
- In 2014/2015 wordt een bewustwordingscampagne onder huurders en particulieren gestart om hen bewust te maken van hun verantwoordelijkheid om tijdig voorbereidingen te treffen op het langer zelfstandig wonen. Ook de eigen verantwoordelijkheid bij het veilig houden van woning en woonomgeving wordt daarin meegenomen.
- Corporaties participeren in het onderzoek naar het opzetten van kerngerichte sociale teams (bijvoorbeeld in de vorm van wijkpunten, gericht op het thema zorg en welzijn).

Met betrekking tot de nieuwbouwopgave heeft Woonkwartier nog een beperkte opgave. Hierbij realiseert de corporatie enkel nog nieuwbouwwoningen tot de 2^e aftoppingsgrens (< €586), waardoor huishoudens met recht op huurtoeslag voor deze woningen in aanmerking komen.

Daarnaast hebben gemeente en corporaties ook afspraken gemaakt over de doelgroep 'mensen met een beperking' die wellicht ook van toepassing zijn voor ouderen. Deze afspraken zijn vooral gericht op het in kaart brengen van de sociale huurwoningen die met Wmo-gelden zijn aangepast. Daaruit vloeit de afspraak voort dat vrijkomende huurwoningen die met Wmo-gelden zijn aangepast, opnieuw weer verhuurd worden aan mensen met een beperking.

In 2017 worden nieuwe prestatieafspraken opgesteld tussen gemeente, Woonkwartier en huurders.

4.5. Samenvattende constatering

In deze laatste paragraaf van dit hoofdstuk vatten we de constatering samen:

- a. Met het opstellen van de Paraplunota Maatschappij heeft de gemeente Moerdijk een beleidsdocument opgesteld waarin alle facetten van het beleid rond het langer zelfstandig wonen voor ouderen zijn verenigd. De gemeente benadrukt daarmee de sterke koppeling tussen het woon- en wmo-beleid.
- b. De gemeente heeft geen specifiek ouderenbeleid, maar richt zich op kwetsbare inwoners met een zorgvraag. Daarmee sluit de gemeente aan bij het Wmo-Rijksbeleid. Op een enkele verwijzing na (bijvoorbeeld bij vereenzaming) wordt de doelgroep 'ouderen' niet specifiek benoemd.
- c. De paraplunota kent ook een uitvoeringsprogramma waarin acties zijn opgenomen om de visies op wonen, zorg en welzijn in de Paraplunota te verwezenlijken. De beoogde

resultaten die hierin worden genoemd zijn niet allemaal even concreet. Dit vindt plaats via de begrotingscyclus.

- d. Voor elke kern en het buitengebied is een gebiedsplan opgesteld waarin de toekomstige opgaven en maatregelen per dorp zijn vastgelegd. Naast professionals (zoals de gemeente, corporatie, Groenhuysen en Surplus) zijn bewoners uit elke kern ook nadrukkelijk betrokken bij het opstellen van het gebiedsplan. De inhoud verschilt daardoor per gebiedsplan. De input van betrokken partijen en bewoners hierin leidend (en dus niet de bestaande gemeentelijke beleidskaders); een bewuste keuze van de gemeente. Dat heeft tot gevolg dat de thema's uit de Paraplunota niet 1-op-1 terugkomen in elk gebiedsplan. Afhankelijk van de lokale problematiek krijgt het ene thema meer aandacht dan het andere thema. Dat geldt ook voor de aandacht voor het langer zelfstandig wonen voor ouderen.
- e. De prestatieafspraken met Woonkwartier zijn in 2014 opgesteld. Hierin zijn een aantal concrete afspraken gemaakt met betrekking tot nieuwbouw (150 woningen met de minimale eisen van Woonkeur en 40 woningen verzorgd wonen) opgenomen. Deze ambities zijn ook waargemaakt. De ambitie om bij renovaties bestaande huurwoningen op basis van Woonkeur aan te passen is niet gehaald. Een deel van de huurwoningvoorraad bleek hiervoor qua indeling onvoldoende mogelijkheden te bieden.

5. Normenkader

5.1. Waartoe een normenkader en hoe het tot stand is gekomen

De toetsing van de beleidsvoornemens van de gemeente Moerdijk inzake ouderenhuisvesting kan alleen dán zuiver gebeuren indien tevoren een normenkader is geformuleerd, een meetlat waarlangs het voorgenomen beleid wordt gelegd. Toepassing van het normenkader heeft primair ten doel om te bezien in hoeverre de gemeente thans op het goede spoor zit, in hoeverre het beleid voldoende rekening houdt met de huidige en toekomstige trends op het vlak van langer zelfstandig wonen voor ouderen, en of er aanpassingen van de koers nodig zijn. Toekomstgericht dus. Het normenkader sluit nauw aan bij de centrale onderzoeksvraag en de zeven deelvragen.

Het normenkader is gebaseerd op landelijke onderzoeken en publicaties op het vlak van langer zelfstandig wonen, aangevuld met informatie uit de onderzochte lokale beleidsstukken, de interviews met wethouders en ambtelijke organisatie en de aandachtspunten in de panelgesprekken (voor de inbreng van de couleur locale).

5.2. Thema's en normstellingen

Het normenkader bestaat uit zeven thema's, die zijn ontleend aan de deelvragen. Per thema zijn één of meer normstellingen geformuleerd.

Thema 1. Het gemeentelijk beleid is gericht op een woningvoorraad, die is toegesneden op de huisvesting van ouderen

1. De gemeente heeft een woonbeleid vastgelegd in plannen, zoals een woonvisie.
2. De gemeente houdt binnen het woonbeleid rekening met de differentiatie van de groep 'ouderen', onder meer naar huurders en koopwoningbezitters en leeftijds-categorieën.
3. De gemeente houdt bij haar woonbeleid rekening met de verschillen tussen de kernen, bijvoorbeeld qua woningvoorraad als voorzieningenniveau.
4. De gemeente baseert zich op een realistische behoefteprognose⁵, die periodiek wordt gemeten.
5. De gemeente heeft het beleid uitgewerkt in uitvoeringsplannen.
6. Het gemeentelijk beleid en de uitvoeringsplannen zijn actueel⁶.

Thema 2. Het gemeentelijk beleid is gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)

1. De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van de geschiktheid⁷ van de fysieke, openbare ruimte voor mensen met een beperking. Dit beleid ligt vast in actuele uitvoeringsplannen.

⁵ Een realistische prognose verstaan we hier: een prognose die is opgesteld door een op het desbetreffende vakgebied algemeen erkende, gezaghebbende instantie waarbij een wetenschappelijke methode wordt gehanteerd die navolgbaar en herhaalbaar is.

⁶ Onder actueel verstaan we hier: aansluitend bij de behoefte en de beleidscontext die thans of, naar verwachting, de komende jaren aan de orde is c.q. zal zijn.

2. De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van de goede toegankelijkheid van algemene voorzieningen voor ouderen/mensen met een beperking. Dit beleid ligt vast in actuele uitvoeringsplannen.
3. De gemeente houdt in haar beleid rekening met de verschillen tussen de kernen als het gaat om de nabijheid van (zorg-, welzijns- en dagelijkse) voorzieningen.
4. De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van stimulering en ondersteuning van vrijwilligerswerk en mantelzorg. Dit beleid is uitgewerkt in maatregelen.

Thema 3. Het gemeentelijk beleid is gericht op toereikende voorzieningen voor de maatschappelijke ondersteuning van ouderen.

1. De gemeente heeft actueel beleid geformuleerd ten aanzien van communicatie met en ondersteuning van ouderen, adequate extramurale zorg en ondersteuning, woning-aanpassing, vervoer en dagopvang voor ouderen. Dit beleid is uitgewerkt in actuele maatregelen. De gemeente koppelt haar Wmo-beleid nadrukkelijk aan het woonbeleid. Dit blijkt ook uit beleid en uitvoeringsmaatregelen.
2. Het beleid ten aanzien van maatschappelijke ondersteuning heeft effect op het langer thuis wonen van ouderen.

Thema 4. De gemeente draagt zorg voor een periodieke evaluatie en herijking van het ouderenbeleid

1. De gemeente evalueert het woonbeleid in ruime zin en het beleid inzake de maatschappelijke ondersteuning en stelt waar nodig het beleid bij. Zij doet dit minimaal één keer per vier jaar.
2. Bij die evaluatie en herijking wordt expliciet een relatie gelegd tussen beide beleidsvelden.

Thema 5. Het gemeentelijke ouderenbeleid is actueel⁸ en doeltreffend⁹

1. Het gemeentelijk ouderenbeleid speelt in op de actuele vraagstukken.
2. De beleidsdoelen van de gemeente worden gehaald.

Thema 6. Het gemeentelijke ouderenbeleid is doelmatig¹⁰

1. De beleidsdoelen worden bereikt binnen de gestelde kaders van tijd en geld.

⁷ Onder geschikt verstaan we een begaanbaar, veilig openbaar gebied waarin mensen met een rollator of rolstoel en mensen met andere beperkingen (bijv. visueel) zich zonder fysieke obstakels kunnen bewegen.

⁸ Onder actueel verstaan we hier inspelend op de vraag c.q. problematiek van vandaag.

⁹ Onder doeltreffend verstaan we in dit verband het bereiken van het gestelde doel, zoveel mogelijk in meetbare termen verwoord.

¹⁰ Onder doelmatig verstaan we het bereiken van een doel binnen de vooraf gestelde tijd en budgettaire randvoorwaarden.

Thema 7. Het gemeentelijk ouderenbeleid wordt gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking

1. De gemeente zoekt voor haar beleidsformulering en –uitvoering contact met de bij het beleid betrokken partijen, zowel aan de vraagzijde (woonconsumenten) als de aanbodzijde (corporatie, zorginstellingen etc.).
2. De gemeente maakt prestatieafspraken c.q. sluit contracten met de corporatie en zorginstellingen. Hierin worden meetbare afspraken gemaakt over ieders aandeel in de totstandkoming van een op de behoefte aansluitend aanbod. De voortgang van de realisatie wordt gemonitord en waar nodig wordt tijdig bijgestuurd (zie ook thema 4, 5 en 6).
3. Tussen gemeente, woningcorporaties en zorginstellingen zijn afspraken gemaakt om te voorzien in een (nood)oplossing in situaties waarin door acute achteruitgang in gezondheid het voor de oudere niet meer mogelijk is zelfstandig te blijven wonen maar opname in een verpleeghuis (nog) niet mogelijk is.

6. Het beleid getoetst

In dit hoofdstuk toetsen wij het ouderenbeleid aan het normenkader uit het vorige hoofdstuk. Hierbij volgen we dezelfde indeling als het normenkader. De informatie over het beleid hebben wij ontleend aan de documentatie, die ons door de gemeente ter beschikking is gesteld. Verder hebben we ons gebaseerd op de interviews met wethouders, ambtelijke organisatie en externe stakeholders. In bijlage 4 is het overzicht van de ter beschikking gestelde documentatie opgenomen. Bijlage 5 bevat de namen van de geïnterviewden.

6.1. Thema 1. Het gemeentelijk beleid is gericht op een woningvoorraad, die is toegesneden op de huisvesting van ouderen

Norm 1: De gemeente heeft een woonbeleid vastgelegd in plannen, zoals een woonvisie

De gemeentelijke visie op het wonen heeft de gemeente vastgelegd in de Paraplunota 'Maatschappij'. Deze nota heeft een looptijd tot en met 2030. De nota betekent een omslag ten opzicht van de vorige woonvisie (2007-2011). Waar destijds nog sprake was van een sterk sectoraal ingestoken woonbeleid, verbindt de gemeente haar visie op het wonen in de Paraplunota nadrukkelijk met de thema's uit het sociaal domein.

De Paraplunota zet in op het vergroten van de zelfredzaamheid van mensen met een ondersteuningsvraag en het creëren van een netwerk van professionele en informele partijen waar mensen met een ondersteuningsvraag (zowel ouderen als andere groepen) terecht kunnen. Dit is een gevolg van enerzijds een maatschappelijke trend (mensen zijn mondiger, assertiever geworden), deels een gevolg van de wettelijke wijzigingen (alleen mensen met een zware zorgvraag komen nog in aanmerking voor intramurale huisvesting).

Op het vlak van de opgaven in de sociale huur ziet de gemeente voor zichzelf een regisserende rol weggelegd, bijvoorbeeld door prestatieafspraken te maken met de corporatie. Voor de particuliere markt heeft de gemeente minder instrumenten in handen en gaat het met name om informeren, faciliteren en stimuleren om de bestaande koopwoningvoorraad aan te passen. In de nieuwbouw probeert de gemeente wat meer te sturen door in afstemming met ontwikkelaars extra kwaliteitseisen met betrekking tot Woonkeur (Certificaat voor kwaliteit van woningen, onder meer wat betreft levensloopgeschiktheid) in een Programma van Eisen op te nemen.

Belangrijkste uitvoeringsmaatregelen thema 'wonen' uit Paraplunota met raakvlakken langer zelfstandig wonen:

- Voorlichtingscampagne particuliere woningbezitters m.b.t. eigen verantwoordelijkheid voor woonsituatie
- Faciliteren particuliere woningbezitters bij het nemen van verantwoordelijkheid via begeleiding en het wijzen op financieringsmogelijkheden
- Mogelijkheden creëren om inwoners (meer) zelf te laten bouwen en verbouwen

- Realisatie voldoende woonvormen (zowel intramuraal en extramuraal) en vernieuwende woonconcepten voor senioren via afspraken met corporaties en zorgaanbieders
- Met WMO-middelen aangepaste huurwoningen zoveel mogelijk inzetten voor mensen met een beperking
- Continuering extra kwaliteitseisen nieuwbouw via Woonkeur
- Met woningcorporaties afspraken maken over aanpassing bestaande voorraad met betrekking tot levensloopbestendigheid, duurzaamheid en veiligheid

De gemeente stelt dat het grootste deel van de woningbehoefte van ouderen is in te vullen via het aanpassen van de bestaande voorraad. Het is echter niet duidelijk of de bestaande woningvoorraad voldoende aanpassingsmogelijkheden biedt (qua indeling, locatie, woningtype) om in de toekomst over voldoende levensloopgeschikte woningen voor ouderen te beschikken. De gemeente heeft de geschiktheid van de sociale huursector op adresniveau geïnventariseerd, maar een dergelijke analyse ontbreekt voor de particuliere sector. In de particuliere sector is alleen sprake van een globale richting, gebaseerd op een enquête onder inwoners en een analyse op kernniveau. Hierdoor mist de analyse een kwantitatieve meting (op basis van feitelijk aanwezige woningkenmerken) van het huidige- en potentiële¹¹ aantal levensloopgeschikte woningen in de bestaande voorraad.

Naar aanleiding van het ambtelijk wederhoor merkt de gemeente Moerdijk hierover het volgende op: *'Het verzamelen van gegevens over de geschiktheid van particuliere gegevens is geen gemeentelijke taak, maar een eigen verantwoordelijkheid voor de eigenaren. Voor de bewustwording neemt de gemeente wel haar verantwoordelijkheid.'* Uit de geanalyseerde beleidsdocumenten blijkt niet of de gemeente hierover een politiek standpunt heeft geformuleerd.

Norm 2: De gemeente houdt binnen het woonbeleid rekening met de differentiatie van de groep 'ouderen', onder meer naar huurders en koopwoningbezitters en leeftijdscategorieën

De gemeente voert elke vijf jaar een woningmarktonderzoek uit. Hierbij is specifieke aandacht voor de doelgroep 'ouderen'. De diversiteit van de doelgroep komt daarin uitgebreid aan de orde, zowel wat betreft leeftijdsklasse als huishoudenstype. Daarnaast wordt gekeken naar de huidige woonsituatie van ouderen (koop/huur en eengezins-/meergezinswoning) en worden woonwensen vertaald naar een concrete woningbouwopgave voor ouderen. Deze opgave heeft de gemeente vertaald in haar woningbouwprogramma voor de komende jaren.

Als het gaat om aanvullend woonbeleid (naast de woningbouwopgave), dan is de benadering van de doelgroep 'ouderen' veel globaler. De Paraplunota benoemt slechts impliciet de doelgroep 'ouderen'. De gemeente gaat in haar beleid veel eerder uit van kwetsbare (zorgbehoevende) inwoners en niet-kwetsbare inwoners. Hierdoor maakt de gemeente in haar visie op het wonen (ondergebracht in de Paraplunota) niet of nauwelijks een nadere differentiatie van de doelgroep zorgvragers ende doelgroep ouderen. Ook de gevolgen van de verwachte groei van het aantal 'oudere ouderen' (zogenaamde dubbele vergrijzing) worden niet nader benoemd.

De Paraplunota Maatschappij richt zich ook op kwetsbare doelgroepen in het algemeen. Maar er wordt wel onderscheid gemaakt tussen particuliere woningbezitters en huurders, bijvoorbeeld als er een afweging gemaakt wordt tussen het leveren van een

¹¹ De woningen die met relatief kleine ingrepen (meer) levensloopgeschikt te maken zijn

woningaanpassing en een (verplichte) verhuizing. Hierbij wordt rekening gehouden met de financiële draagkracht van cliënten.

Norm 3: De gemeente houdt bij haar woonbeleid voor ouderen rekening met de verschillen tussen de dorpen

De Paraplunota beschrijft het woonbeleid op gemeenteniveau. Er wordt daarin dus geen nadere uitsplitsing gemaakt naar de verschillende dorpen. Wel wordt er verwezen naar de gebiedsplannen die in de 11 kernen en het buitengebied zijn of worden opgesteld. Deze gebiedsplannen zijn opgesteld met behulp van professionele partijen, maar ook inwoners uit de dorpen (zogenaamde 'sleutelfiguren' met veel kennis over wat reilt en zeilt in het dorp). Hierdoor is de agenda van elk gebiedsplan via een bottom-up proces tot stand gekomen; een bewuste keuze van de gemeente. Daarmee doet de gemeente recht aan de specifieke kenmerken van elke kern. Maar zo kan het gebeuren dat woonbeleid (voor ouderen) niet in elk gebiedsplan wordt opgenomen.

Namens bewoners zitten diverse professionele partijen bij de gebiedstafel, zoals Woonkwartier, Surplus en de gemeente zelf. De gemeente geeft aan dat hiermee voldoende bewaking is dat de gebiedsplannen aansluiten bij het inhoudelijk kader van de Paraplunota. Bovendien moeten gebiedsplannen enige speelruimte hebben om af te kunnen wijken van de gemeentelijke Paraplunota. De grote diversiteit aan kernen in de gemeente vraagt daarom. De Paraplunota is ook met die intentie opgesteld.

Uit interviews blijkt dat vooral fysieke opgaven de agenda van de gebiedstafels domineren (windmolens, ontmoetingspunt, verkeersveiligheid, etc.). Thema's die vooral op dit moment actueel zijn in de dorpen. Een thema als 'langer zelfstandig wonen' (wat met name ook op de lange termijn voor bewoners speelt) wordt weliswaar in veel gebiedsplannen genoemd, maar komt tijdens gebiedstafels veel minder nadrukkelijk naar voren dan sommige andere thema's. De gebiedsplannen hebben daarmee vooral een probleemoplossend karakter, terwijl het uitwerken van de gemeentelijke langetermijnvisie (waarbij rekening wordt gehouden met effecten als de 'dubbele vergrijzing') op kernniveau hierdoor beperkt blijft.

In de Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg heeft de gemeente samen met andere partijen wel de opgave voor het realiseren van voldoende vormen van wonen met zorg nader uitgewerkt naar een opgave per kern. Hierbij is ervoor gekozen om woonvormen van de zwaardere zorgvragers vooral in kernen met voorzieningen te realiseren.

Tabel 6.1: Gemeente Moerdijk. Nadere uitwerking opgave verschillende vormen wonen met zorg naar kern (2015-2030)

	Beschermd wonen	Beschut wonen	Geschikt wonen
Zevenbergen	66	97	413
Fijnaart	40	42	170
Klundert	24	37	170
Zevenbergschen Hoek	6	10	42
Standdaarbuiten	14	21	64
Willemstad		21	74
Moerdijk		7	32
Noordhoek			32
Langeweg			21
Helwijk			21
Heijningen			21
Gemeente Totaal	150	235	1.060

Bron: Opgave Pilot Zevenbergschen Hoek, Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg (2015)

Norm 4: De gemeente baseert zich op een realistische behoefteprognose, die periodiek wordt gemeten

In het woningbehoefteonderzoek is de provinciale prognose geanalyseerd. Daarnaast is voor het onderzoek een variant op deze prognose opgesteld om de demografische effecten van de nieuwbouwpogingen van de gemeente inzichtelijk te maken. In deze prognoses wordt onderscheid gemaakt naar leeftijdscategorie (waaronder de groep 50-65 jaar, 65-75 jaar en 75+) en huishoudentype. Daarmee maakt de gemeente inzichtelijk hoe 'groot' het effect zal zijn van de dubbele vergrijzing (met name gevormd door de groei van de 75-plussers).

Het woningmarktonderzoek ging uit van een woningbouwopgave van 1.145 woningen in de periode 2015-2025. Daarmee sluit de gemeente aan bij de prognose van de huishoudensgroei van de Provincie Noord-Brabant van 2014 (destijds nog de meest actuele prognose). Het is wel zaak om de woningbouwopgave te herijken aan de nieuwste prognose (zoals de dit jaar uitgekomen nieuwe prognose van de Provincie Noord-Brabant). Daarin ligt de woningbehoefte voor de komende tien jaar (2017-2027) op 1.225 woningen. De prognose wordt toegepast bij het opstellen van het woningbouwprogramma, waaronder het aantal te realiseren levensloopgeschikte woningen. De uitkomsten van het onderzoek worden besproken tijdens de gebiedstafels in de diverse dorpen. Op die manier wordt per kern gekeken hoe de lokale woningbehoefte eruit ziet en of er nog een uitbreidingsvraag ligt. Dit is vervolgens uitgewerkt in een opgave per kern in de Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg.

Norm 5: De gemeente heeft het beleid uitgewerkt in uitvoeringsplannen

In de Paraplunota is een uitvoeringsprogramma opgenomen. Hierin worden per doelstelling meerdere maatregelen genoemd die nodig zijn om het doel te bereiken. De concreetheid van de maatregelen loopt uiteen van globaal richtinggevend tot zeer concreet. Betrokken partijen (wie gaat welk punt uitvoeren) en een concrete planning worden hierbij niet benoemd. Wel wordt aangegeven dat monitoring, verantwoording en concretisering van de uitvoeringsstrategie geschiedt via de begrotingscyclus (begroting, collegeagenda en bestuursrapportages). In de beleidsbegroting wordt dan ook expliciet verwezen naar alle actiepunten uit de Paraplunota's. Per jaar wordt er vooruitgeblikt naar wat er op het vlak van elk actiepunt wordt uitgevoerd. Daarnaast zijn de beleidsvoornemens met betrekking tot de sociale huursector uitgewerkt naar uitvoeringsplannen in de prestatieafspraken met Woonkwartier.

Norm 6: Het gemeentelijk beleid en de uitvoeringsplannen zijn actueel

De huidige Paraplunota dateert van 2014. Hierdoor zijn bijvoorbeeld de effecten van de invoering van de Woningwet (2015) en het passend toewijzen niet meegenomen. Deze ontwikkelingen hebben consequenties gehad voor de bereikbaarheid van de sociale huursector (onder meer voor ouderen) en de mogelijkheden van corporaties om te investeren in commercieel vastgoed. Wel houdt de Paraplunota rekening met tendensen zoals de extramuralisering. Een actualisatie van de Paraplunota is voor dit jaar voorzien.

De actualiteit van de gebiedsplannen lijkt goed geborgd. Via dorpsstafels en een jaarlijkse dorpsavond wordt vinger aan de pols gehouden of de uitgangspunten nog steeds aansluiten bij de actuele knelpunten in elke kern. Hierdoor blijft de aandacht voor sluimerende problemen op lange termijn onderbelicht (zoals de verdergaande vergrijzing en de sterke groei van het aantal oudere ouderen).

De uitvoeringsplannen van het woonbeleid worden benoemd in de jaarlijkse programmabegroting. Hierin worden de doelstellingen uit de Paraplunota uit 2014

benoemd, maar vervolgens wordt wel elk jaar opnieuw gekeken welke actie(s) op elk thema worden uitgevoerd. Daarmee zijn de uitvoeringsplannen zeer actueel. Een gevaar is dat de actualiteitswaarde teveel naar het 'hier en nu' kijkt. Weliswaar is er een doorvertaling van de woonopgave op kernniveau gemaakt in de Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg, in de gebiedsplannen wordt vooral naar de huidige problematiek gekeken, waardoor er weinig aandacht is voor knelpunten op lange termijn waar nu al op geanticipeerd moet worden, zoals het groeiend aantal oudere ouderen dat langer zelfstandig blijft wonen (dubbele vergrijzing).

6.2. Thema 2. Het gemeentelijk beleid is gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)

Norm 1: De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van de geschiktheid van de fysieke, openbare ruimte voor mensen met een beperking. Dit beleid ligt vast in actuele uitvoeringsplannen

Dit onderwerp betreft het beleid en de uitvoering daarvan m.b.t. het fysiek toe- en doorgankelijk zijn of maken van de openbare ruimte voor ouderen (en uiteraard ook andere personen) met een beperking: in hoeverre is de bestrating rolstoel- en rollatorvriendelijk, in hoeverre zijn oversteekplaatsen veilig voor mensen die minder goed ter been zijn of visueel beperkingen hebben etc.?

In de Paraplunota Maatschappij is een onderdeel 'woonomgeving' opgenomen. Wat betreft de geschiktheid van de woonomgeving sluit de nota aan bij het Beleidskader Beeldkwaliteit (2011). Uitgangspunt is dat de gemeente inwoners en bezoekers een fraaie en goed verzorgde openbare ruimte wil bieden, waarbij veilig, heel en duurzaam centraal staan. Het aspect toegankelijkheid voor doelgroepen met een zorgvraag wordt ander uitgewerkt in het Handboek Inrichting Openbare Ruimte. Er bestaat een periodieke schouw waarbij knelpunten in de openbare ruimte in kaart worden gebracht, maar dit is niet nader vastgelegd in beleid. Bovendien wordt in de Paraplunota geconstateerd dat de animo voor de dorpschouw onder druk staat.

Daar komt bij dat in de toekomst van bewoners meer verantwoordelijkheid wordt verwacht als het gaat om onderhoud van de openbare ruimte. In het uitvoeringsprogramma is als actiepunt opgenomen dat onderzocht wordt of inwoners eigen verantwoordelijkheid kunnen nemen bij het onderhouden van voorzieningen in de openbare ruimte. Nadere uitwerking van dit punt dient via de gebiedsplannen te gebeuren. In drie van deze plannen (Fijnaart, Klundert en Willemstad) is dit als actiepunt in het gebiedsplan opgenomen. Concrete maatregelen zijn er tot nu toe nog niet uitgevoerd. Overigens geven de meeste ondervraagde partijen aan geen sterke signalen te hebben dat de toegankelijkheid van de openbare ruimte een groot knelpunt is in de gemeente.

De Structuurvisie benoemt dat elke kern in de gemeente over de benodigde basisfuncties beschikt; basisonderwijs, een ontmoetingsfunctie, binnen- en buitensportfaciliteiten en een kerngerichte zorgfunctie. In de Paraplunota is deze visie aangepast. Er wordt niet langer gesproken over basisvoorzieningen, maar dat voorzieningen beschikbaar zijn op basis van behoefte en draagvlak. Met name de kleinere kernen in de gemeente Moerdijk (Heijningen, Helwijk, Langeweg, Moerdijk, Noordhoek) beschikken over relatief weinig voorzieningen die voor het langer zelfstandig wonen van ouderen van belang zijn (zoals huisarts, fysiotherapeut, supermarkt). Aandacht voor dit thema is echter voor een belangrijk deel afhankelijk van de input bij de gebiedstafels. Niet elke kern met een beperkt voorzieningenniveau voor ouderen besteedt in haar gebiedsplan aandacht aan de bereikbaarheid van voorzieningen. Een nadere onderbouwing voor de benodigde

voorzieningen op kernniveau die –nu en in de toekomst- nodig zijn voor het langer zelfstandig kunnen laten wonen van ouderen, ontbreekt.

Norm 2: De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van de goede toegankelijkheid van algemene voorzieningen voor ouderen/mensen met een beperking. Dit beleid ligt vast actuele in uitvoeringsplannen

Gelet op de diverse (beleidsmatige en juridische) grondslagen behoren alle voorzieningen in beginsel fysiek toegankelijk te zijn voor mensen met een beperking (geen trappen, geen drempels, rolstoeltoegankelijk, scootmobielvoorzieningen, invalidenparkeerplaatsen, etc.). Bovendien is het van belang dat voorzieningen goed bereikbaar zijn door hun ligging of via vervoersfaciliteiten.

In de Quick scan inclusief beleid (2017) wordt het gemeentelijk beleid op het gebied van toegankelijkheid van voorzieningen voor mensen met een beperking beoordeeld. Hieruit komt naar voren dat de gemeente Moerdijk op dit punt 'positief' scoort; een vooruitgang ten opzichte van 2009 (toen het beleid 'gematigd positief' werd beoordeeld). De gemeente toetst aanvragen voor (ver)bouwvergunningen van openbare gebouwen op toegankelijkheid. Aandachtspunt is wel dat deze toets niet bij oplevering gebeurt. Daarnaast is er de afgelopen jaren geïnvesteerd in de toegankelijkheid van openbare gebouwen.

Norm 3: De gemeente heeft beleid geformuleerd ten aanzien van stimulering en ondersteuning van vrijwilligerswerk en mantelzorg. Dit beleid is uitgewerkt in maatregelen

De invoering van de Wlz heeft ertoe geleid dat personen met lichte beperkingen¹² geen indicatie meer krijgen voor opname in een intramurale instelling, maar langer thuis (moeten) blijven wonen. Vanwege de 'kanteling' moeten deze personen voor hun ondersteuning primair terugvallen op hun sociale omgeving, dat wil zeggen mantelzorgers en vrijwilligers. Indien dat onvoldoende lukt, kan een beroep op (Wmo-) voorzieningen worden gedaan.

Ondersteuning mantelzorg en vrijwilligers

De Paraplunota geeft aan dat Moerdijk bekend staat om haar rijke verenigingsleven en hoge aantal vrijwilligers. Via de burgerenquête peilt de gemeente periodiek het aandeel van de inwoners dat weleens vrijwilligerswerk uitvoert. Onduidelijk is of de ontwikkeling van het aantal mantelzorgers en vrijwilligers in de pas loopt met de groei van het aantal (oudere / zorgbehoevende) ouderen. Wel wordt in de Paraplunota gesteld dat de vrijwillige inzet van inwoners in de toekomst hard nodig is en dat er daarom behoefte is aan nieuwe vormen van vrijwilligers, zoals mensen die incidenteel vrijwilligerswerk uitvoeren en de zorgvrijwilliger. Er worden verschillende doelstellingen benoemd:

- De gemeente biedt vrijwilligers ondersteuning op maat en zij worden voor hun vrijwilligersschap zichtbaar gewaardeerd
- Via de gebiedsplannen wordt de sociale structuur in de dorpen verder verstevigd. De gemeente vervult een actieve rol om mensen en verenigingen met elkaar in contact te brengen.
- De gemeente wil inwoners stimuleren om sociale problematiek tijdig te signaleren.

¹² Zorgzwaartepakketten 1-3 in het kader van de AWBZ.

In 2015 heeft Surplus Welzijn in opdracht van de gemeente het 1-loket opgericht. Dit is zowel een informatieloket voor vrijwilligers als een plek waar vraag en aanbod op het vlak van vrijwilligersdiensten samen worden gebracht. Het 1-loket is digitaal actief, maar heeft ook een aantal spreekuren op fysieke plekken in de gemeente (Fijnaart en Zevenbergen). Op dit moment werkt Surplus aan het verder professionaliseren van het 1-loket. De informatievoorziening moet nog beter aansluiten op de behoeften van inwoners en instanties.

Op basis van de Wmo worden mantelzorgers ondersteund, zodat ze hun rol voor naasten zolang mogelijk kunnen vervullen.

- Er is een mantelzorgconsulent actief die individuele voorlichting geeft
- Er loopt een speciaal project voor ondersteuning en begeleiding van jonge mantelzorgers (kinderen) via het Centrum van Jeugd en Gezin
- Maandelijks wordt in een wisselende kern een mantelzorgcafé georganiseerd waar mantelzorgers elkaar kunnen ontmoeten en ervaringen uitwisselen.

Professionele partijen dienen de ondersteuning richting een zorgbehoevende op elkaar af te stemmen. Zo biedt Surplus diverse activiteiten en coachingsmogelijkheden voor mantelzorgers. Maar zij krijgt daarbij ook steeds meer hulpvragen over hoe het langer zelfstandig wonen thuis te organiseren is. Surplus verwijst daarbij vaak door naar een betreffende zorginstantie, maar merkt dat de samenwerking met andere (zorg- en welzijns-)instanties nog beter kan (kortere lijnen). De gemeente ziet een rol voor zichzelf om partijen met elkaar in contact te brengen.

Daarnaast zijn Wmo-consulenten de afgelopen tijd getraind om vroegtijdig de belasting van mantelzorgers in beeld te brengen en hen zo nodig te ondersteunen. Zij voeren hierover gesprekken met mantelzorgers. Uit de gesprekken blijkt dat zowel mantelzorgers als wmo-consulenten positief zijn over deze gesprekken.

Verder heeft de gemeente een waarderingmenu opgezet. Mantelzorgers en de zorgbehoevenden kunnen daarmee kiezen op welke wijze zij waardering willen ontvangen voor de ondersteuning die zij geven. Daarnaast organiseert Surplus in opdracht van de gemeente jaarlijks de week van de mantelzorg; vooral bedoeld als moment van waardering richting de mantelzorger.

Niettemin geeft de Wmo-raad in een interview aan dat er nog wel verbeterpunten zijn in de ondersteuning van mantelzorgers, bijvoorbeeld als het aankomt op de respijtzorg en het bieden van een meer substantiële beloning voor mantelzorgers. Hierover heeft de Wmo-raad advies gegeven richting de gemeente. In het geval van de beloning voor mantelzorgers heeft de gemeente het advies van de Wmo-raad niet overgenomen. Voor het advies rond respijtzorg geldt dat het voor de Wmo-raad onduidelijk is hoeverre dit in de praktijk effectief is geweest.

Mantelzorgwoningen

Sinds 2014 zijn de mogelijkheden in het kader van vergunningsvrij bouwen in de gemeente verruimd. Hierdoor mogen bijgebouwen nu gebruikt worden voor mantelzorg en kan er ook een mantelzorgvoorziening aan of bij een woning geplaatst worden. Dit geldt alleen voor geïndiceerde mantelzorg. Daarnaast wil de gemeente ruimte bieden voor de mogelijkheid om 'in te wonen' bij de hoofdbewoner, zonder dat er sprake is van een zorgindicatie. Hiermee kan geanticipeerd worden op een toekomstige mantelzorgsituatie (pre-mantelzorg). Hiermee kunnen ouders bij hun kinderen blijven wonen en op termijn waar nodig mantelzorg verlenen.

Tot nu toe is het aantal aanvragen voor een mantelzorgwoning zeer beperkt gebleven. De gemeente is voornemens om bij de huidige actualisatie van de Paraplunota een actiepoint op te nemen om meer bekendheid te geven over de mogelijkheden om een mantelzorgwoning aan, in of bij een bestaande woning te creëren.

Steunpunten in de kernen

Langer zelfstandig thuis blijven wonen (in plaats van naar een verzorgingshuis gaan) zal ook de behoefte van ouderen met een (lichte) beperking aan ontmoeting en dagopvang vergroten. Goed bereikbare steunpunten in alle kernen kunnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren. In de Paraplunota Maatschappij is aangegeven dat voorzieningen in de woonomgeving beschikbaar zijn op basis van behoefte en draagvlak. Gelet op de demografische ontwikkelingen is het niet langer haalbaar om alle huidige voorzieningen in de woonomgeving op het huidige niveau in stand te houden. Een nadere toelichting of prognose van het toekomstige draagvlak van voorzieningen per kern wordt niet gegeven.

Bewoners krijgen de ruimte om hun verantwoordelijkheid te nemen bij het behoud van voorzieningen. Daarbij is de visie enigszins bijgesteld ten opzichte van de structuurvisie. Facilitering van sociaal maatschappelijke voorzieningen dient plaats te vinden op basis van behoefte, draagvlak en kwaliteit en niet op basis van geografische spreiding. De gemeente faciliteert bewoners via financiële middelen en ondersteuning van vrijwilligers. Het is niet duidelijk wat er gebeurt op het moment dat bewoners niet of te weinig in actie komen.

In de gebiedsplannen wordt voor elke kern aangegeven wat de centrale ontmoetingspunten zijn in de kern. Vaak is dat een gemeenschapshuis, maar soms betreft het andere plekken, zoals de voetbalkantine, kerk of supermarkt. In sommige kernen zijn meerdere ontmoetingsplekken aanwezig. Een constatering is dat het behoud of verbetering van het ontmoetingspunt in 4 van de 11 gebiedsplannen in de uitvoeringsprogramma aan de orde komt. In het verlengde daarvan heeft Surplus Welzijn vanuit de gemeente de opdracht gekregen om in elke kern van de gemeente een 'Huis van de Wijk' op te zetten. Het 'Huis van de Wijk' is een informeel ontmoetingspunt waar activiteiten voor jong en oud worden georganiseerd en waar men terecht kan voor informatie, advies of hulpvragen aan professionals, zoals de wijkagent of de wijkzuster. De 'Huizen van de Wijk' zijn ondergebracht in een bestaande voorziening van elk dorp. In ieder Huis van de Wijk is een basisteam werkzaam bestaande uit een wijkzuster, sociaal werker, gebiedscoördinator en een medewerker van Woonkwartier. Wel blijkt het nog erg lastig om voldoende bekendheid te geven aan het Huis van de Wijk. Surplus werkt daarom aan een communicatieplan.

6.3. Thema 3. Het gemeentelijk beleid is gericht op toereikende voorzieningen voor de maatschappelijke ondersteuning van ouderen.

Norm 1: De gemeente heeft actueel beleid geformuleerd ten aanzien van communicatie met en ondersteuning van ouderen, adequate extramurale zorg en ondersteuning, woningaanpassing, vervoer en dagopvang voor ouderen. Dit beleid is uitgewerkt in actuele maatregelen

Op vraag van de commissie Sociale Infrastructuur hebben we onderzocht welke mogelijkheden er binnen de gemeente zijn voor hulp bij het huishouden en andere ondersteuning voor ouderen. In het onderdeel 'Ondersteuning' van de Paraplunota Maatschappij geeft de gemeente aan dat zij verantwoordelijk is voor de informatie- en adviesfunctie richting mensen met een zorgvraag. Sinds de invoering van de Wmo voeren

consulenten van de gemeentewinkel keukentafelgesprekken bij inwoners thuis. De insteek van deze gesprekken is in de loop der jaren veranderd van voorzieningengericht naar oplossingsgericht (in lijn met de kanteling in de Wmo, waarbij gekeken wordt wat mensen nog wel kunnen doen, in plaats van wat zij niet meer kunnen). Op het moment van de Paraplunota werd nog gewerkt aan het opstellen van een Sociale kaart en een brede communicatiestrategie richting burgers, waarin de kanteling van de Wmo wordt toegelicht. Deze Sociale Kaart is uiteindelijk niet opgesteld. De capaciteit die het opzetten van een dergelijke Sociale Kaart vroeg, woog volgens de gemeente onvoldoende op tegen de eventuele meerwaarde. Er wordt daarom vooral informatie via de weekkrant gegeven over het voorzieningen- en activiteitenaanbod in de gemeente. Ook Wmo-consulenten kunnen hierin richting mensen met een zorgvraag informatie geven. Verder kunnen mensen met een zorgvraag op het gemeentehuis in Zevenbergen terecht voor (informatie over) Wmo-voorzieningen.

Adequate extramurale zorg en ondersteuning

De Paraplunota benadrukt het belang van het vroegtijdig onderkennen van een ondersteuningsvraag (door de persoon zelf of andere betrokkenen). Dit voorkomt dat mensen later zwaardere en duurdere ondersteuning nodig hebben. De gemeente zet daarom in op laagdrempelige vormen van vroegsignaleren.

Uit eerdere onderzoeken kwam naar voren dat inwoners van de gemeente Moerdijk zich vaker eenzaam voelen dan andere West-Brabantse gemeenten. Daarom is de gemeente in 2009 gestart met het project 'Samen is Wijs'. Hierbij krijgen mensen een uitnodiging voor een huisbezoek door een vrijwilliger als men een bepaalde leeftijd bereikt (voorheen 75) of als 55-plussers hun partner verliezen. Uit evaluatie bleek dat de zelfredzaamheid onder 75-jarigen relatief goed is, maar dat problemen vooral in latere jaren ontstaan. Daarom worden sinds enige tijd ook alle 83-jarigen aangeschreven. Tweemaal per jaar worden uitnodigingsbrieven naar oudere alleenstaanden verstuurd (gemiddeld 150 tot 300 brieven per keer). Ongeveer de helft van de ouderen stelt een gesprek op prijs. Probleem is wel dat de "echte" eenzame inwoners vaak niet worden bereikt.

De vrijwilliger biedt een luisterend oor en heeft een signaleringsfunctie; heeft men behoefte aan verdere ondersteuning? Indien dat het geval is, wordt dit signaal door de vrijwilliger van Samen is Wijs doorgegeven aan de betreffende zorg- of welzijnsinstantie (bijvoorbeeld de wijkzuster). De vrijwilligers van Samen is Wijs merken wel dat de doorverwijzing naar maatschappelijk werk en welzijnsinstellingen nog moeizaam gaat.

Met de vergrijzing neemt ook het aantal mensen met dementie toe. In de Paraplunota is aangegeven dat het aantal mensen met deze ziekte in de gemeente Moerdijk tussen 2013 en 2040 zal verdubbelen (van 530 naar 1.090 mensen). De gemeente neemt deel aan het Regionaal dementie Ondersteuningsnetwerk in de regio Dongemond. Zowel cliënten als mantelzorgers, vrijwilligers en professionals worden hierbij ondersteund, met name als het aankomt op het afstemmen van elkaars activiteiten. De gemeente heeft vooral een rol bij preventie-activiteiten (via de dementieconsulent van Surplus). Ook wordt er maandelijks een Alzheimercafé samen met de gemeente Drimmelen georganiseerd.

Naast het project 'Samen is Wijs' zijn er drie sociale gebiedsteams opgericht. Doel is om de ondersteuning door partijen richting zorgvragers op elkaar af te stemmen en zo dichtbij mogelijk bij de zorgvrager te organiseren. De sociale gebiedsteams werken in wisselende samenstelling. Afhankelijk van de casus worden de functionarissen die betrokken zijn bij elkaar geroepen in een multidisciplinair overleg.

Tot slot is er enige jaren geleden een regionaal project gestart om de wijkzuster terug te krijgen. Inmiddels is het project in vele West-Brabantse gemeenten uitgerold, waaronder in Moerdijk. De wijkzuster is actief om signalen voor zorg- en ondersteuningsvragen op te

vangen. Zij laat zich zien in de Huizen van de Wijk, tijdens spreekuren en gebiedstafels. De gemeente Moerdijk heeft in 2017 extra budget vrijgemaakt om 1.000 uur extra aan inzet van de wijkzusters in te kopen, om zodoende de signaleringsfunctie verder te versterken.

Vervoer

In de Paraplunota wordt gesteld dat 'een randvoorwaarde is dat voorzieningen en de woning op een veilige manier bereikbaar zijn met diverse vervoersmiddelen. Dit is een gezamenlijke taak van gemeente en inwoners'. Ook in het gesprek voorafgaand aan dit Rekenkameronderzoek benadrukte de commissie Sociale Infrastructuur dat het thema 'mobiliteit' een belangrijk onderdeel is waar voldoende aandacht voor moet zijn in het onderzoek. Wel is te zien dat het OV-vervoer van en naar kleinere kernen is afgenomen vanwege afnemende reizigersaantallen. Aanvullend op het reguliere openbaar vervoer is de buurtbus en deeltaxi in de gemeente Moerdijk actief. Zeer veel bewoners blijven kritisch op de vervoersmogelijkheden en bereikbaarheid van voorzieningen in de gemeente. Dit is bovendien een thema dat in de komende jaren steeds belangrijker wordt, gelet op de grote groep ouderen die langer zelfstandig zal blijven wonen, ook op plekken waar relatief weinig voorzieningen in de directe nabijheid zijn.

Daarom is de gemeente een haalbaarheidsonderzoek gestart naar alternatieve vervoersmogelijkheden. Doel is om in beeld te brengen waar de grootste behoefte bij bewoners ligt als het gaat om de bereikbaarheid van voorzieningen (bijvoorbeeld ziekenhuisbezoek, winkelvoorzieningen, onderwijs). Op basis van de resultaten zal binnen de gebiedstafels gekeken worden op welke wijze de vervoersmogelijkheden en bereikbaarheid van voorzieningen kunnen worden verbeterd.

Woningaanpassing

De mogelijkheden tot woningaanpassing zijn essentieel voor het langer thuis kunnen wonen van ouderen. Wat betreft de sociale huursector zijn hierover afspraken gemaakt tussen de gemeente en Woonkwartier (Prestatieafspraken 2014-2016). Dit betekent dat bij renovatie de eisen van Woonkeur voor bestaande bouw worden toegepast (niveau rollator of rolstoelgeschikt).

Op vraag van de commissie Sociale Infrastructuur hebben we in het onderzoek specifiek gekeken naar de effecten van de Prestatieafspraken op het langer zelfstandig wonen en het toewijzingsbeleid van de corporatie. Woonkwartier voert het aanpassen van haar bestaande voorraad vraaggestuurd uit. Op het moment dat een huurder om een aanpassing vraagt, voert de corporatie dit uit. Bij mutatie wordt vooral gekeken hoe een woning met beperkte investeringen kan worden aangepast, zodat de woning levensloopgeschikter wordt (bijvoorbeeld via het wegnemen van drempels of het realiseren van een tweede toilet (op de verdieping)). Daarmee wordt de ambitie van het aanpassen via Woonkeur vaak niet gehaald. Woonkwartier kiest voor deze strategie omdat uit haar woonruimteverdelingscijfers blijkt dat er steeds minder oudere ingeschreven woningzoekenden zijn. Het op ruime schaal investeren in de bestaande voorraad om deze op basis van Woonkeur levensloopgeschikt te maken, ziet zij vanwege de hoge kosten (een deel van de voorraad leent zich hier moeilijk voor vanwege de indeling van de woning) en beperkte rendement (gezien de leeftijd van ingeschreven woningzoekenden) niet zitten. Onduidelijk is wat deze beleidslijn betekent voor de zittende huurders. De verwachting is ook binnen deze doelgroep een duidelijk vergrijzing plaatsvindt, maar een nadere doorrekening op de lange termijn ontbreekt. Overigens zijn er wel huurwoningen gelabeld voor senioren.

Woonkwartier geeft aan dat haar woningvoorraad zeer betaalbaar is, ook vergeleken met andere gemeenten. Vrijwel de hele woningvoorraad bevindt zich onder de 2e aftoppingsgrens, wat maakt dat iedereen met een inkomen tot de huurtoeslag hiervoor in aanmerking komt. Ook nieuwbouw wordt in het prijssegment tot de aftoppingsgrens gerealiseerd. Er is dus geen noodzaak tot verdere maatregelen om woonlasten van ouderen met een laag inkomen die verhuizen, (al dan niet tijdelijk) aan te passen.

Het vraagstuk van de aanpassing van particuliere eigen woningen is slechts in beperkte mate door gemeentelijk beleid aan te pakken. Het beleid is vooral gericht op voorlichting en stimulering van de eigenaren. Belangrijkste speerpunt hierin is de voorlichtingscampagne 'Wonen met Gemak', in combinatie met de Stimuleringslening. Hierbij worden vrijwilligers opgeleid, die via huisbezoeken inwoners adviseren over het langer thuis kunnen blijven wonen. Het instrument Wonen met Gemak wordt nu als pilot uitgerold in de kernen Zevenbergschen Hoek en Standdaarbuiten.

Daarnaast heeft de gemeente de 'Stimuleringslening' opgezet. Hierbij kunnen particuliere woningbezitters een lening aanvragen voor het verbeteren van hun bestaande woning op het vlak van duurzaamheid, levensloopgeschiktheid en veiligheid. Bewoners kunnen zelf kiezen voor welk(e) aspect(en) zij de lening inzetten. Dit biedt veel vrijheid aan bewoners, waardoor er veel interesse voor de lening is. Anderzijds bestaat hierdoor het risico dat investeringen op het vlak van levensloopgeschiktheid onderbelicht blijven bij een van de andere twee aspecten. De eerste 7 aanvragen uit Standdaarbuiten hadden alle betrekking op de aspecten duurzaamheid en veiligheid (en dus niet levensloopbestendigheid)¹³. De sturingsmogelijkheden van zowel Wonen met Gemak als de Stimuleringslening (en daarmee het zicht op het halen van lange termijndoelstellingen) zijn beperkt. Beide instrumenten zijn gericht op bewustwording en eigen verantwoordelijkheid voor de eigen woonsituatie. Mede door de afhankelijkheid van de bereidheid van particuliere bewoners heeft de gemeente beperkte sturingsmogelijkheden op het realiseren van voldoende levensloopgeschikte woningen voor de groeiende groep ouderen in de verschillende kernen van de gemeente.

Vertegenwoordigers van de doelgroep ouderen (Seniorenraden, Dorpsraden) vinden dat er op beleidsniveau (Paraplunota en Gebiedsplannen) te weinig aandacht is voor het vergroten van het aantal woningen voor senioren. Zij zijn van mening dat de bestaande voorraad onvoldoende mogelijkheden biedt om voldoende levensloopgeschikte woningen voor senioren te creëren en dat er de afgelopen jaren te weinig is gedaan om nieuwe woningen voor senioren te bouwen. Dit punt moet volgens hen daarom nadrukkelijker op de agenda van de gebiedsplannen komen te staan.

Norm 2: De gemeente koppelt haar Wmo-beleid nadrukkelijk aan het woonbeleid. Dit blijkt ook uit beleid en uitvoeringsmaatregelen

De Paraplunota Maatschappij beschrijft niet alleen de gemeentelijke visie op het wonen, maar ook op de thema's gezondheid, woonomgeving, sociale structuur en ondersteuning. Daarmee heeft de nota een sterk integraal karakter. Met de visie op de thema's 'wonen' en 'ondersteuning' heeft de gemeente feitelijk de woonvisie en het Wmo-beleidsplan in hetzelfde document ondergebracht.

Doordat deze thema's in één Paraplunota onder te brengen is de gemeente er goed in geslaagd om haar visie op het thema 'Maatschappij' in alle subthema's door te laten klinken; het toenemende belang van de zelfredzame burger en een overheid die bewoners en partijen faciliteert en als vangnet dient voor kwetsbare burgers die hierin niet zelf kunnen voorzien. Ook tussen de verschillende subthema's worden deze relaties gelegd,

¹³ Bron: Verslag Dorpstafel gebiedsplan Standdaarbuiten (juni 2017)

zowel op visie- als uitvoeringsniveau. Op kernniveau zijn de gebiedsplannen opgesteld. Ook dit zijn integrale documenten, waarbij zowel wonen, woonomgeving als zorg aan de orde komen. Wel blijkt uit de interviews dat het met name de fysieke projecten zijn waarvoor vanuit de bewoners aandacht is in de gebiedstafels.

Daarnaast is de Paraplunota in 2014 opgesteld. Dit betekent dat trends en ontwikkelingen van recentere datum (bijvoorbeeld de stimuleringsregeling voor het levensloopgeschikt maken van de eigen woning of de gevolgen van de Woningwet 2015) niet in deze beleidsvisie zijn opgenomen. Er is dus geen zicht op de samenhang van latere actiepunten die in de recente programmabegrotingen zijn opgenomen.

Norm 3: Het beleid ten aanzien van maatschappelijke ondersteuning heeft effect op het langer thuis wonen van ouderen

De woningmarktonderzoeken die de gemeente in 2010 en 2015 heeft uitgevoerd kunnen op hoofdlijnen iets zeggen over de mate waarin senioren nu meer dan in het verleden in hun eigen woning zolang mogelijk kunnen blijven wonen, ook bij fysieke beperkingen. In het onderzoek van 2010 gaf 55% van de senioren aan bij een eventuele zorgvraag in de huidige woning te kunnen blijven wonen (al dan niet met extra aanpassingen). In 2015 lag dat percentage op 63%. In hoeverre dit het gevolg is van het gemeentelijk beleid is moeilijk vast te stellen. Woonwensen van ouderen zelf leiden ertoe dat meer ouderen zelfstandig wonen en ook rijksbeleid is hierop van invloed (afschaffen lage verblijfsindicaties).

Daarnaast wordt in de Beleidsbegroting 2016-2019 een aantal indicatoren op het vlak van langer zelfstandig wonen gemonitord, zoals het aantal oplossingen via eigen kracht / mantelzorg, het aantal verstrekte individuele Wmo-voorzieningen en het aantal meldingen van de toezichthouder Wmo. Deze indicatoren bevatten echter nog geen scores over de afgelopen jaren. Het college van B&W van de gemeente Moerdijk koppelt tevens in haar bestuursrapportages driemaal per jaar terug aan de gemeenteraad in hoeverre zij uitvoering heeft gegeven aan haar beleid en welke financiële consequenties dit heeft gehad. Eén van de beleidsprogramma's is het beleidsprogramma 'Samenleven in Moerdijk' dat ingaat op het wonen en samenleven in de gemeente en ook ingaat op het langer zelfstandig wonen voor ouderen.

6.4. Thema 4. De gemeente draagt zorg voor een periodieke evaluatie en herijking van het ouderenbeleid

Norm 1: De gemeente evalueert het woonbeleid in ruime zin en het beleid inzake de maatschappelijke ondersteuning en stelt waar nodig het beleid bij. Zij doet dit minimaal één keer per vier jaar

De paraplunota, waarin het gemeentelijk woonbeleid is ondergebracht, is opgesteld in 2014. De vorige woonvisie, het Beleidsplan Wonen, dateerde van 2011. De Paraplunota geeft aan dat het merendeel van het beleid uit het Beleidsplan Wonen wordt voortgezet. Voorafgaand aan het opstellen van de Paraplunota is er een evaluatie van het vorige Beleidsplan Wonen (2007-2011) geweest. Hierin heeft de gemeente aangegeven wat er van de ambities uit de vorige woonvisieperiode terecht is gekomen. De uitvoering van de Paraplunota heeft een dynamisch karakter. Hierdoor kan er jaarlijks in het uitvoeringsprogramma worden bijgesteld, als ontwikkelingen daartoe aanleidingen geven. De monitoring, concretisering en verantwoording van het uitvoeringsprogramma geschiedt via de begrotingscyclus, collegeagenda en bestuursrapportages. Zo is te zien dat in latere jaren actiepunten zijn opgenomen over de stimuleringslening om de eigen woning aan te

passen (duurzaamheid, levensloopgeschiktheid en veiligheid) en het implementeren van de Woningwet 2015. In 2017 wordt de Paraplunota geactualiseerd. Hierin worden opnieuw externe partijen betrokken.

Verder heeft men de afgelopen jaren in beginsel jaarlijks een evaluatie van de woningbouwprogrammering aan de raad voorgelegd (waarin werd aangegeven in welke mate projecten zijn gerealiseerd). Hierin is opgenomen hoeveel nultredenwoningen zijn gerealiseerd. Uit de monitoring valt niet op te maken hoeveel nieuwbouwwoningen voldoen aan de principes van Woonkeur¹⁴. Daardoor is niet goed te achterhalen of de ambitie uit de Paraplunota (nieuwbouw voldoet aan de basisvereisten van Woonkeur) wordt gehaald.

Prestatieafspraken

In 2014 zijn prestatieafspraken tussen de gemeente en Woonkwartier opgesteld. In de periode daarvoor zijn enige tijd geen prestatieafspraken tussen de gemeente en corporaties geweest. Dit had enerzijds te maken met de fusie van Brabantse Waard en Bernardus Wonen tot Woonkwartier en anderzijds met de werkzaamheden rondom het opstellen van de Paraplunota's.

De voortgang van de prestatieafspraken wordt jaarlijks gemonitord. Indien nodig worden actiepunten of afspraken bijgesteld. In 2016 zijn de prestatieafspraken geëvalueerd. Naar aanleiding daarvan worden nieuwe afspraken opgesteld die eind 2017 gereed zullen zijn.

Gebiedsplannen

De voortgang van de uitvoeringsagenda van de gebiedsplannen wordt bewaakt door de Dorpstafel. Hierin zijn diverse sleutelfiguren uit het dorp vertegenwoordigd, plus een afvaardiging van de gemeente en de maatschappelijke partners. In elke kern van de gemeente wordt vier maal per jaar de Dorpstafel georganiseerd.

Daarnaast wordt eenmaal per jaar in elke kern een Dorpsavond georganiseerd. Hierbij schuiven naast de deelnemers van aan de Dorpstafel ook bestuurders van betrokken partijen aan. Bovendien hebben alle inwoners van het dorp de gelegenheid om deze avond bij te wonen. Op deze avond worden niet alleen de stand van zaken van de uitvoeringsagenda toegelicht. Bewoners krijgen ook de gelegenheid om nieuwe ideeën en suggesties aan te dragen aan de deelnemers van de Dorpstafel.

Vertegenwoordigers van de doelgroep ouderen (Dorpsraden, seniorenraden) geven aan dat de inbreng van bewoners relatief beperkt blijft (al verschilt dit wel enigszins per kern). Het zijn vaak dezelfde betrokken bewoners die inbreng geven. Het blijft lastig om de stilzwijgende meerderheid warm te maken van de Dorpsavond en Dorpstafel.

Norm 2: Bij die evaluatie en herijking wordt expliciet een relatie gelegd tussen beide beleidsvelden

In het voorgaande is reeds geconstateerd dat het woon- en Wmo-beleid beide in de Paraplunota zijn ondergebracht. Alle onderdelen van deze nota (wonen, gezondheid, woonomgeving, sociale structuur en ondersteuning) kennen hun eigen doelstellingen en eigen meetindicatoren. Echter, door de sterke samenhang in thematiek en het gegeven dat er sprake is van één integraal beleidsdocument maakt dat ook de evaluatie en herijking gelijktijdig wordt uitgevoerd en hier over en weer relaties met beide beleidsvelden (wonen en zorg) worden gelegd. Dit is tevens terug te zien in de programmabegrotingen en jaarverslagen waarin deze evaluatie terugkomt.

¹⁴ Bij Woonkeur is het geen basisvereiste om alle basisruimten (woonkamer, slaapkamer, natte cel, keuken zonder treden te bereiken. Bij nultredenwoningen wel.

6.5. Thema 5. Het gemeentelijke ouderenbeleid is actueel en doeltreffend

Norm 1: Het gemeentelijk ouderenbeleid speelt in op de actuele vraagstukken

De gemeente beschikt zowel op het gebied van het wonen als op het vlak van zorg en ondersteuning over actuele beleidskaders. Dit is vastgelegd in de Paraplunota, waarbij een uitvoeringsprogramma wordt gehanteerd dat via de begrotingscyclus jaarlijks wordt geactualiseerd. De vraag is op welke wijze wordt afgewogen of nieuwe actiepunten of afspraken passen binnen de beleidskaders van de Paraplunota. De gemeente geeft aan dat deze afweging continu plaatsvindt. De verantwoording van de keuzes is niet nader vastgelegd.

Norm 2: De beleidsdoelen van de gemeente worden gehaald

In de uitvoeringsstrategie van de Paraplunota wordt per thema ongeveer vier à vijf doelen gesteld. Hieraan zijn acties en maatregelen gekoppeld die nodig zijn om deze doelen te bereiken. Daarnaast zijn bij veel doelen beoogde resultaten benoemd. Dit is niet altijd mogelijk door het door het gekozen abstractieniveau van de doelen. Deze beoogde resultaten geven een richting aan, maar zijn niet of nauwelijks kwantitatief (bijvoorbeeld: 'afname WMO-aanvragen woningaanpassingen' of 'percentage ouderen dat onvoldoende steun ontvangt van andere mensen neemt af'). Zoals het laatste voorbeeld aangeeft, wordt bij de beoogde resultaten in een aantal gevallen wel de doelgroep ouderen specifiek uitgelicht.

Belangrijkste beoogde resultaten voor doelgroep in relatie tot langer zelfstandig wonen voor 'ouderen'

Thema 'Wonen'

- Meer aanvragen omgevingsvergunning voor mantelzorg
- Afname WMO-aanvragen woningaanpassingen
- Meer levensloopbestendige woningen
- Woningcorporaties investeren in woningbezit op terrein van levensloopbestendigheid, duurzaamheid en veiligheid

Thema 'Gezondheid'

- Toename sportparticipatie onder ouderen, mensen met een beperking en kinderen
- Percentage ouderen en volwassenen dat zich matig of ernstig eenzaam voelt gelijk te houden of terug te dringen

Thema 'Woonomgeving'

- Percentage inwoners dat tevreden is over de toegankelijkheid van hun buurt voor mensen met een beperking, neemt toe
- Percentage inwoners dat tevreden is over het openbaar vervoer, blijft gelijk

Thema 'Sociale structuur'

- Percentage ouderen dat onvoldoende steun ontvangt van andere mensen neemt af

Thema 'Ondersteuning'

- Afname (of gelijkblijvend) percentage mantelzorgers dat zich zwaar belast voelt
- Positieve beoordeling over de gekantelde Wmo werkwijze

Tot op heden zijn er echter geen (tussentijdse) resultaten beschikbaar van de mate waarin deze beoogde resultaten al dan niet gehaald zijn. Er vindt geen terugkoppeling plaats, noch in de jaarverslagen, noch in de beleidsbegroting 2016-2019. Deels vindt er wel een terugkoppeling plaats via de uitkomsten van de burgerenquête en periodiek woningbehoefteonderzoek. Vanuit Dorpsraden en Seniorenraad wordt aangegeven dat er onvoldoende bewaking is op realisatie van de geplande acties binnen de afgesproken termijn.

In de beleidsbegroting wordt per thema van de Paraplunota wel een aantal andere meetindicatoren benoemd die een relatie hebben met het langer zelfstandig wonen voor ouderen. Hierdoor is in beperkte mate een ontwikkeling te zien (2012-2014), maar het is niet duidelijk of en zo ja welke norm de gemeente nastreeft bij deze meetindicatoren.

Tabel 6.2 Gemeente Moerdijk, Meetindicatoren met betrekking tot langer zelfstandig wonen voor ouderen, afgeleid uit Beleidsbegroting 2016-2019.

Thema	Meetindicator	2012	2013	2014	2015	2016
Wonen	Waardering van de woonkern	7,8	7,8	-	-	-
	Aantal aanvragen omgevingsvergunning door particulieren	-	-	-	-	-
Gezondheid	Sportparticipatie 65-plussers (2008: 62%)	73%	-	-	-	-
	Eenzaamheid 65-plussers (2008: n.v.t.)	47%	-	-	-	-
Woon-omgeving	Waardering woonomgeving in de woonkern	7,0	7,1	-	-	-
	Waardering toegankelijkheid buurt voor mensen met een beperking	7,0	7,1	-	-	-
	Waardering verkeersveiligheid in buurt	6,3	6,4	-	-	-
Sociale structuur	Vrijwillige inzet	32%	34%	-	-	-
Ondersteuning	Aantal keukentafelgesprekken	n.v.t.	929	-	-	-
	Aantal meldingen	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-
	Aantal ondersteuningsvragen	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-
	Aantal oplossingen via eigen kracht, mantelzorg of welzijnsvoorzieningen	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-
	Aantal (nieuw) verstrekte individuele Wmo-voorzieningen	952	760	-	-	-
	Aantal meldingen toezichthouder WMO	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-
	Aantal gebruikers cliëntondersteuning	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-

Bron: Gemeente Moerdijk 2015

6.6. Thema 6. Het gemeentelijke ouderenbeleid is doelmatig

Norm: De beleidsdoelen worden bereikt binnen de gestelde kaders van tijd en geld

In het jaarverslag 2015 is een programmaverantwoording met de beoogde en werkelijke baten per thema van de Paraplunota. Vergelijking met de periode voor 2015 is lastig omdat toen een andere programma-indeling werd gehanteerd.

Tabel 6.3: Gemeente Moerdijk. Tekort / overschot kosten m.b.t. onderwerpen langer zelfstandig wonen.

Tekort / overschot kosten	2012	2013	2014	2015
Transitie Wmo en jeugdzorg			+175	
Uitvoeringskosten Wmo algemeen			+39	
Woningaanpassing				-25
Vervoersvoorziening			+65	+60
Rolstoel			+34	+37
Wmo Thuiszorg	+354	+136	+86	+287

Bron: Gemeente Moerdijk 2015

De kosten voor uitvoering van het programma 'wonen en leven in Moerdijk' wordt slechts in beperkte mate nader gespecificeerd. In de toelichting wordt echter niet aangegeven dat kosten met betrekking tot het langer zelfstandig wonen van ouderen van invloed is geweest op het eventuele tekort of overschot van dit programma. Daardoor mag er van worden uitgegaan dat de uitvoering van beleid voor het langer zelfstandig wonen binnen het gestelde budget is gebleven.

De doelmatigheid van het woonbeleid zou kunnen worden vastgesteld door na te gaan in hoeverre de woningbouwplanning is gehaald (tijd) en dat dan uitgesplitst naar de categorie ouderen c.q. zorgwoningen of levensloopbestendige woningen. In de Paraplunota is als doel opgenomen om voldoende woonvormen (zowel intra- als extramuraal) en vernieuwende woonzorgconcepten voor senioren te realiseren via afspraken met corporaties en zorgaanbieders. Echter, in de programmabegrotingen van 2014 t/m 2016 wordt deze opgave niet verder geconcretiseerd naar aantallen. Wel is in 2014 in samenwerking met de corporaties Brabantse Waard en Bernardus Wonen (nu gefuseerd tot Woonkwartier), Woonstichting Etten-Leur en zorg- en welzijnsinstellingen Surplus, Groenhuysen en Sovak het bestaande aanbod aan wonen met zorg in kaart gebracht binnen de werkgroep Scheiden Wonen en Zorg¹⁵. In de prestatieafspraken is vervolgens opgenomen dat de corporaties voor 1 juli 2016 40 verzorgd wonen woonvormen realiseren. Deze woningen zijn inmiddels gerealiseerd op de locaties Lage Wip en Lange Noordstraat in Zevenbergen.

Er is een pilot in Zevenbergschen Hoek gestart. Vraag en aanbod is in beeld gebracht op basis waarvan verschillende scenario's zijn opgesteld en worden uitgewerkt. De pilot richt zich met name op het behoud van de zorgfuncties van woonzorgcomplex Sint Martinus. Daar staat de bezettingsgraad als gevolg van de extramuralisering onder druk. Er is een haalbaarheidsonderzoek gestart om te kijken hoe met name de zorgfuncties behouden kunnen blijven voor het dorp, al dan niet op een andere locatie binnen de kern.

Voor de nieuwbouw in de particuliere sector is als doel gesteld dat alle nieuwbouw voor senioren moeten voldoen aan diverse eisen. Nieuwe woningen moeten voldoen aan de minimale eis van het landelijk Woonkeur basispakket (hierin zitten verschillende eisen met betrekking tot de levensloopbestendigheid van een woning opgenomen). Uit monitoringsverslagen, zoals het woningbouwprogramma of de jaarrekening blijkt niet of deze ambitie gehaald wordt. Wel heeft de gemeente in de interviews aangegeven dat de ambitie wel degelijk gehaald wordt. De eisen met betrekking tot Woonkeur worden vastgelegd in een locatie-ontwikkelingsovereenkomst met de betreffende ontwikkelaar(s). Ook bij de vergunningverlening wordt hierop getoetst. Niet duidelijk is of er ook een toets bij oplevering van de woningen plaatsvindt. Bij openbare voorzieningen bleek dat niet het geval te zijn, zo kwam uit de evaluatie van het intrinsieke beleid naar voren.

¹⁵ Gesplitst naar de woontypologie van de Provincie Noord-Brabant; beschermd wonen, beschut wonen en geschikt wonen.

De gemeente monitort de gerealiseerde en huidige bouwplannen wel via een matrix woningbouwcapaciteit. Uit de matrix van 2016 komt wel naar voren dat in het jaar 2015 24 van de 72 gereedgekomen woningen als nultreden aangemerkt werden.

6.7. Thema 7. Het gemeentelijk ouderenbeleid wordt gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking

Norm 1: De gemeente zoekt voor haar beleidsformulering en –uitvoering contact met de bij het beleid betrokken partijen, zowel aan de vraagzijde (woonconsumenten) als de aanbodzijde (corporatie, zorginstellingen etc.)

De Paraplunota Maatschappij is opgesteld via een interactief proces met zowel bewoners, vrijwilligers, als professionele partijen. Er hebben twee bijeenkomsten plaatsgevonden met externe stakeholders. Hierbij zijn alle thema's uit de Paraplunota met stakeholders besproken. Deze partijen zijn tevreden over hun betrokkenheid bij het proces en herkennen hun input terug in de uiteindelijke Paraplunota

Daarnaast wordt de voortgang van de uitvoering jaarlijks gemonitord. De gemeenteraad wordt hierover geïnformeerd.

Van groot belang zijn verder de prestatieafspraken die periodiek met de corporaties worden opgesteld. Op basis van de Woningwet 2015 dienen voortaan ook de huurders(belangenorganisatie) formeel bij die afspraken te worden betrokken. Bij de nieuwe prestatieafspraken die in 2017 opgesteld worden, zullen huurders dan ook aanschuiven bij de gesprekken.

Gebiedstafels

De nadere uitwerking op kernniveau van het gemeentelijk beleid heeft plaatsgevonden in de gebiedsplannen. Hierin heeft de gemeente samengewerkt met diverse professionele partijen die actief zijn in de kernen (corporaties, zorg- en welzijnspartijen), maar ook met betrokken bewoners. Bewoners waarderen de samenwerking met gemeente en partijen als Woonkwartier en Surplus in deze trajecten. Ook herkennen zij duidelijk hun input terug in de gebiedsplannen.

Aangesloten bewoners (de sleutelfiguren) constateren ook dat de animo onder de meeste inwoners van het dorp beperkt is. Alleen bij een paar gevoelige thema's (zoals de windmolenproblematiek) weet men met de gebiedsplannen en dorpsavonden een grote groep inwoners te bereiken. Dit maakt dat de bewonersvertegenwoordiging meestal bij een klein aantal mensen ligt (die toch al zeer actief zijn). Dit maakt de deelname en representativiteit van bewoners bij de gebiedstafels enigszins kwetsbaar.

Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg

De gemeente heeft in het verleden de Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg opgericht. Hieraan nemen ook Woonkwartier en Surplus deel. Hierin worden actuele thema's op het vlak van langer zelfstandig wonen besproken. Actiepunten die hieruit voortkomen worden meegenomen in de prestatieafspraken die de gemeente heeft met beide partijen.

Belangenorganisaties

Tussen de gemeente en de Senioren Adviesraad Moerdijk bestaat sinds 2010 een samenwerkingsconvenant. Hierin is vastgelegd dat de SAM fungeert als klankbordgroep voor de gemeente als het gaat om vraagstukken rondom senioren in Moerdijk. Hierin is opgenomen dat de SAM bevoegd is om gevraagd en ongevraagd advies uit te brengen aan de gemeente als het gaat om de doelgroep senioren in Moerdijk. Daarnaast vindt er twee

maal per jaar een ambtelijk overleg en eenmaal per jaar een bestuurlijk overleg tussen beide partijen plaats.

De Senioren Adviesraad Moerdijk geeft in een interview aan dat zij te weinig geïnformeerd wordt over ontwikkeling (bijvoorbeeld resultaten van woningmarktonderzoeken) en het opstellen van beleid. De gemeente geeft aan dat de SAM wel resultaten van woningmarktonderzoeken krijgt toegestuurd en in overleg op de hoogte wordt gesteld van beleidsontwikkelingen. Daarnaast is de Senioren Adviesraad Moerdijk van mening dat het huidige beleid op het terrein van het Sociaal Domein te beperkt ingaat op de doelgroep 'ouderen'. Door enkel beleid te formuleren voor kwetsbare inwoners, worden alle zorgvragers onder een noemer geschaard, terwijl er grote verschillen staan in de problematiek van bijvoorbeeld een ouder persoon met dementie en een jong persoon met een verstandelijke beperking. Daarnaast wordt er in het beleid niet ingegaan op de groeiende groep vitale ouderen, terwijl dit een kansrijke groep is als het gaat om het vergroten van de groep vrijwilligers, mantelzorgers en andere mensen die ondersteuning kunnen bieden van ouderen met een zorgvraag.

Daarnaast is er een Wmo-raad actief. Ook zij geeft gevraagd en ongevraagd advies richting gemeente. In de afgelopen jaren heeft zij onder andere advies gegeven over de ondersteuning van mantelzorgers, dagbesteding en schuldhulpverlening. De Wmo-raad geeft in een interview aan dat de gegeven adviezen niet altijd worden overgenomen door de gemeente en dat de terugkoppeling vanuit de gemeente over wat er met het advies wordt gedaan, voor verbetering vatbaar is. Ook geeft de Wmo-Raad aan dat zij graag zo vroeg mogelijk in het beleidsproces en meer nadrukkelijk bij het opstellen van beleid betrokken wil worden.

Norm 2: De gemeente maakt prestatieafspraken met de corporatie en zorginstellingen. Hierin worden meetbare afspraken gemaakt over ieders aandeel in de totstandkoming van een op de behoefte aansluitend aanbod. De voortgang van de realisatie wordt gemonitord en waar nodig wordt tijdig bijgestuurd

Op het gebied van het wonen en woningaanpassing is er sprake van prestatieafspraken met Woonkwartier. Op het vlak van de ondersteuningsvraag heeft de gemeente prestatieafspraken met Surplus.

Er zijn echter vraagstukken die zich op het snijvlak van de woonbehoefte en zorgvraag bevinden, bijvoorbeeld als het gaat om het behoud van een zorgfunctie als de bezettingsgraad van zorgvastgoed terugloopt, zoals in Zevenbergschen Hoek. De gemeente heeft in het kader van het Haalbaarheidsonderzoek voor het behoud van de zorgfuncties van Sint Martinus contact met meerdere partijen, zoals de corporatie, zorgaanbieders en de eigenaar van het huidige complex; Surplus.

Toch blijft het lastig om een partij te vinden die wil investeren in eventuele nieuwe ontwikkelingen. Woonkwartier is net als andere corporaties sinds de herziene Woningwet 2015 terughoudend in het uitvoeren van activiteiten die (te) ver van haar kerntaken staan. Zorg- en welzijnsinstellingen richten zich met name op zorg en begeleiding en minder op de huisvesting. Dit maakt het lastig om een of meerdere partijen te vinden die het initiatief nemen om dergelijke ontwikkelingen op te starten.

Norm 3: Tussen gemeente, woningcorporaties en zorginstellingen zijn afspraken gemaakt om te voorzien in een (nood)oplossing in situaties waarin door acute achteruitgang in gezondheid het voor de oudere niet meer mogelijk is zelfstandig te blijven wonen maar opname in een verpleeghuis (nog) niet mogelijk is

Op het moment dat er een acute achteruitgang in de gezondheidssituatie optreedt, zoeken Woonkwartier en gemeente samen naar een maatwerkoplossing. Dat betekent in de

praktijk meestal dat Woonkwartier kijkt of er een aangepaste woning in de nabijheid van de zorgbehoevende beschikbaar is of vrijkomt. Echter, de verantwoordelijkheden en te doorlopen procedure in zo'n situatie zijn niet nader vastgelegd. In andere gemeenten waar Woonkwartier actief is, bestaat soms wel een dergelijk werkafsprakendocument. Het voornemen is om bij de komende prestatieafspraken na te gaan of gemeente en corporatie of in Moerdijk een gelijkaardig document overgenomen kan worden.

De gemeente geeft in haar wederhoor aan dat de Wmo bij acute achteruitgang van de gezondheid ook de nodige aanknopingspunten biedt om zelfstandig te kunnen wonen, zoals begeleiding, huishoudelijke hulp en (vanuit de Zorgverzekeringswet) medische ondersteuning, bijvoorbeeld verpleging en persoonlijke verzorging. Mocht iemand met een indicatie voor een verpleeghuis nog niet in aanmerking kunnen komen voor plaatsing als gevolg van een wachtlijst, dan bestaat er de mogelijkheid om gebruik te maken van overbruggingszorg (Wlz). Hierbij gaat het ook om begeleiding, verpleging en/of verzorging (meestal aan huis).

7. Reactie college op conceptrapport

Op 27 oktober 2017 heeft de Rekenkamer het conceptrapport aangeboden voor bestuurlijk hoor en wederhoor. Het College heeft hierop gereageerd bij brief van 22 november 2017. De inhoud van deze brief is onderstaand integraal verwoord.

Geachte heer Clayden,

De Rekenkamer West-Brabant heeft een rekenkameronderzoek uitgevoerd naar het onderwerp "Langer zelfstandig wonen voor ouderen". Wij hebben kennis genomen van de conceptrapportage d.d. 27 oktober 2017 en onze bestuurlijke reactie is als volgt.

De conceptrapportage laat zien dat de gemeente Moerdijk goed presteert op het terrein van langer zelfstandig wonen voor ouderen. Er is duidelijk inzicht in de sterke punten van het langer zelfstandig wonen in de gemeente Moerdijk en ook in de punten ten aanzien waarvan nog verbetering mogelijk is. Hieronder gaan we nader in op de conclusies en aanbevelingen zoals vermeld in de samenvatting, conclusies en aanbevelingen (pagina's 5 t/m 15) van de conceptrapportage.

Conclusies

In zijn algemeenheid erkennen wij de conclusies, zoals de Rekenkamer deze heeft verwoord in paragraaf 1.3. van de conceptrapportage. Een aantal conclusies willen wij nader belichten.

Evaluatie en herijking (pagina's 10 & 11)

De algehele conclusie met betrekking tot de evaluatie en herijking onderschrijven wij en is een issue waarbij wij zelf ook op zoek zijn naar aanknopingspunten om de lange termijn ontwikkeling op tafel te krijgen. Wij willen echter de verwachting bijstellen met betrekking tot de bullits 2 en 3 op pagina 10. Wij zijn aan de slag met de actualisatie van met name het uitvoeringsprogramma en niet zo zeer met de paraplunota zelf.

Samenhang, afstemming en samenwerking (pagina's 11 & 12)

De conclusie over de paraplunota, met name ten aanzien van het sterke integrale karakter en het doorlopen van het interactief proces, stemt ons zeer tot tevredenheid. Bij de actualisatie van het uitvoeringsprogramma bij de paraplunota Maatschappij zullen wij op dezelfde voet verder gaan en dit proces op dezelfde wijze insteken en verder versterken.

Aanbevelingen (pagina's 13 & 14)

Hieronder gaan we nader in op de aanbevelingen zoals vermeld in paragraaf 1.4. van de conceptrapportage.

Inspelen op dubbele vergrijzing

Deze aanbeveling onderschrijven wij en wij pakken dit op met de actualisatie van het uitvoeringsprogramma van de paraplunota Maatschappij.

Concretisering opgaven zelfstandige woningvoorraad

Wij onderschrijven dat de kwantificering van belang is en naar onze mening wordt hierin voorzien in de vorm de provinciale prognose. Daarnaast diepen wij deze opgaven verder uit op kernniveau vanuit de werkgroep Scheiden Wonen & Zorg. Ook vindt monitoring plaats, bijvoorbeeld op basis van nieuwbouw.

Lange termijn aanpak op kernniveau

Wij kunnen ons vinden in de aanbeveling om in de gebiedsplannen specifiek aandacht te besteden aan het faciliteren van het langer zelfstandig wonen voor ouderen op de langere termijn. Aan het creëren van bewustwording geven wij reeds invulling met de instrumenten Wonen met Gemak en de unieke Stimuleringslening waarvoor ook regionaal veel belangstelling is.

Koppeling paraplunota en gebiedsplannen

Wij onderschrijven het belang van de koppeling tussen beide instrumenten. Dit wordt meegenomen bij de actualisatie van het uitvoeringsprogramma van de paraplunota Maatschappij.

Uitwerken visie op bereikbaarheidsvoorzieningen

Wij kunnen ons vinden in de aanbeveling om de visie bereikbaarheid voorzieningen vast te leggen en hieraan concrete doelstellingen te verbinden. Sterker nog, hieraan wordt al uitvoering gegeven. De visie is al aanwezig in de paraplunota Maatschappij. Uitvoering vindt plaats via het Verkeersveiligheidsplan, waar aandacht is voor vergrijzing en de veilige bereikbaarheid van voorzieningen in de eigen woonplaats en in andere kernen. Een en ander is terug te vinden in het OV-plan waarbij per kern reisinwijzers voor 65+-ers worden opgesteld inclusief opstapdagen (uitleg van vervoersmogelijkheden).

Specifieke aandacht voor de doelgroep ouderen binnen beleidsambities

Het beleid in de paraplunota Maatschappij is er specifiek op gericht aandacht te hebben voor de kwetsbare doelgroep, waar de doelgroep senioren er één van is. Vanuit dit oogpunt onderschrijven wij de aanbeveling om specifiek aandacht te hebben voor de doelgroep ouderen.

Nadrukkelijke koppeling ambities paraplunota en monitoring uitvoering

Deze aanbeveling onderschrijven wij en wordt waar mogelijk meegenomen met de actualisatie van het uitvoeringsprogramma van de paraplunota Maatschappij.

Vastleggen verantwoordelijkheden partijen

Wij zijn het eens met het belang van vastleggen van de verantwoordelijkheden. Dit wordt opgepakt binnen de werkgroep Scheiden Wonen en Zorg. Dit wil echter niet zeggen dat hiermee dan een oplossing voor handen is voor het probleem of zoektocht naar

8. Nawoord

De Rekenkamer heeft kennis genomen van de brief van het College van burgemeester en wethouders en constateert dat de gemeente de conclusies in het rapport in het algemeen onderschrijft en dat het rapport volgens de gemeente duidelijk inzicht geeft in de punten waarin zij goed presteert en daar waar nog verbetering mogelijk is. De Rekenkamer is verheugd om te zien dat de gemeente zich herkent in vrijwel alle aanbevelingen en hiermee aan de slag gaat om haar beleid ten aanzien van het langer zelfstandig wonen verder te optimaliseren.

De Rekenkamer constateert dat de gemeente aan de slag gaat om de lange termijn effecten van de dubbele vergrijzing op het langer zelfstandig wonen een steviger plek in haar beleid en uitvoeringsplannen te geven. Daarmee heeft de gemeente niet alleen oog voor het oplossen van prangende knelpunten van vandaag de dag, maar ook voor aandachtspunten die misschien op dit moment nog niet zo zichtbaar zijn, maar met het toenemen van het aantal ouderen de komende jaren steeds nadrukkelijker aandacht behoeven. Bovendien geeft de gemeente aan de gebiedsplannen beter aan te willen laten sluiten op de Paraplunota. Hiermee onderkent zij het belang om problemen die gemeentebreed spelen (zoals de effecten van het langer zelfstandig wonen), ook in elke dorp van de gemeente aan de orde te stellen. Daarmee blijft er nog altijd ruimte voor een maatwerk aanpak en bottom-up benadering, die de huidige gebiedsplannen van de gemeente Moerdijk zo kenmerken. Wel is het belangrijk om -naast de uitvoeringsplannen- ook de bovenliggende visie (verwoord in de Paraplunota) tijdig te actualiseren aan de nieuwe ontwikkelingen, zoals demografie, woningvoorkeuren, Rijksbeleid, technologische mogelijkheden, etc.

De Rekenkamer is verheugd om te lezen dat de gemeente Moerdijk binnen haar Paraplunota en uitvoeringsprogramma voornemens is om meer aandacht te schenken aan -daar waar nodig- specifieke aandacht voor de doelgroep 'ouderen'. Daarmee komt zij niet alleen tegemoet aan de wens van belangenbehartigers zoals de Seniorenraad en Wmo-raad, zij onderkent daarmee ook dat niet alle kwetsbare inwoners tot één zorgdoelgroep gereduceerd kunnen worden. Zeker gelet op de sterke groei in de doelgroep ouderen is het van belang om binnen het beleid rond langer zelfstandig wonen te kijken naar specifieke aandachtspunten voor deze doelgroep (bijvoorbeeld als het gaat om wonen en voorzieningen).

De gemeente onderschrijft het belang van kwantificering van de opgaven binnen de zelfstandige woningvoorraad. Maar hierbij refereert zij met name aan de vraagzijde (Provinciale prognose van de behoefte aan verschillende vormen van wonen met zorg). De aanbeveling van de Rekenkamer richt zich echter met name op het beter (kwantitatief) onderbouwen van de mogelijkheden die de bestaande particuliere woningvoorraad heeft om het aantal levensloopgeschikte woningen te vergroten. Welke technische mogelijkheden bieden verschillende woningtypen hiervoor? Op welke locaties zijn aanpassingen in de bestaande voorraad wel of niet wenselijk, gelet op waar ouderen (willen) wonen? Hiervoor zijn diverse onderzoeksmogelijkheden voorhanden om de potentiële levensloopgeschiktheid van de bestaande voorraad beter inzichtelijk te maken.

De gemeente kan zich vinden in de aanbeveling om verantwoordelijkheden tussen gemeente, zorgaanbieders en vastgoedeigenaren vast te leggen. De Rekenkamer geeft de suggestie mee om bij de zoektocht naar investeringsmogelijkheden inspiratie op te doen bij best practices van vergelijkbare gemeenten elders in het land. In dit verband wordt ook steeds vaker overwogen om de mogelijkheden bij particuliere investeerders te verkennen, zeker in een markt waarin de woningcorporatie als gevolg van de Woningwet in haar investeringsmogelijkheden wordt beperkt.

BIJLAGEN

Bijlage 1. Onderzoeksverantwoording en begripsbepaling

Bijlage 2. Aandachtspunten gemeenteraad

Bijlage 3. Geraadpleegde documenten

Bijlage 4. Gesprekspartners interviews

Bijlage 1. Onderzoeksverantwoording en begripsbepaling

Centrale vraag

De centrale vraag in dit onderzoek luidt: *in hoeverre leidt het beleid van de gemeente er toe dat in samenwerking tussen de gemeente en andere betrokkenen een zodanig samenhangend geheel van huisvesting, zorg, voorzieningen en leefomgeving tot stand komt dat ouderen nu en in de toekomst in staat worden gesteld om zelfstandig te kunnen blijven wonen?*

Toekomstgericht normenkader

Door de maatschappelijke ontwikkelingen in het algemeen en de decentralisaties in het sociaal domein in het bijzonder zijn de afgelopen jaren belangrijke veranderingen opgetreden in de positie en taken van de gemeente met betrekking tot de huisvesting van ouderen. Dat leidt er toe dat evaluatie van het beleid in de voorafgaande periode wel nuttig is, maar op zichzelf onvoldoende basis biedt om tot conclusies en aanbevelingen m.b.t. het toekomstig beleid te komen. De Rekenkamer heeft daarom in deze situatie gekozen voor een toekomstgericht normenkader.

Het toekomstgericht normenkader is tot stand gekomen op basis van:

- algemene (aan op landelijk niveau uitgebrachte beleidsnota's en onderzoeksrapportages ontleende) inzichten m.b.t. de voorwaarden waaronder ouderen in staat kunnen worden gesteld om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen;
- factoren die specifiek van toepassing zijn voor de gemeente Moerdijk (couleur locale), te ontleenen aan de documentenanalyse en de interviews.

Onderzoeksvragen

De centrale vraagstelling is uitgesplitst in drie aspecten, waaronder in totaal zeven subvragen vallen:

A. Over welke randvoorwaarden met betrekking tot huisvesting, zorg, voorzieningen en leefomgeving dient de gemeente Moerdijk te beschikken, zodat ouderen er zolang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen?

1. *In hoeverre is het beleid gericht op een op ouderen toegesneden woningvoorraad?*
2. *In hoeverre is het beleid gericht op een voor ouderen geschikte woonomgeving (fysiek en sociaal)?*
3. *In hoeverre is het beleid van de gemeente Moerdijk gericht op toereikende voorzieningen ten behoeve van de maatschappelijke ondersteuning van ouderen?*

B. Op welke wijze heeft het gemeentelijk beleid ingespeeld op de ontwikkelingen van het langer zelfstandig wonen?

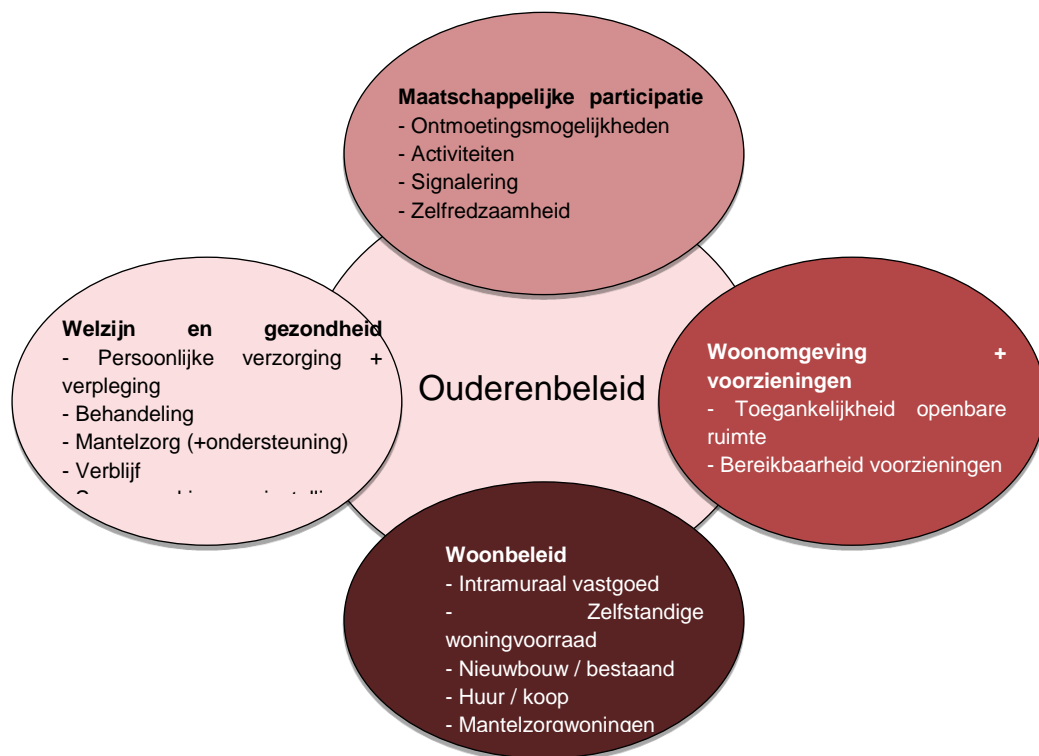
4. *In hoeverre wordt het ouderenbeleid van de gemeente Moerdijk gekenmerkt door periodieke evaluatie en herijking?*
5. *In hoeverre is het gemeentelijk ouderenbeleid actueel en doeltreffend?*
6. *In hoeverre is het gemeentelijke ouderenbeleid doelmatig?*

C. Wijze van samenwerking, afstemming en samenhang in het beleid rond langer zelfstandig wonen.

7. *In hoeverre wordt het gemeentelijk ouderenbeleid gekenmerkt door samenhang, afstemming en samenwerking?*

Afbakening

Het onderzoek richt zich op het langer zelfstandig wonen van ouderen. Logischerwijs ligt bij de analyse een sterke focus op de wijze waarop de gemeente haar woonbeleid (en daarbinnen specifiek het thema ouderen) heeft ingericht. Maar het zolang mogelijk zelfstandig kunnen wonen bestaat uit meer thema's dan alleen het woonbeleid. Ook de thema's 'maatschappelijke participatie', 'welzijn en gezondheid' en 'woonomgeving + voorzieningen' spelen hierin een rol. In onderstaand schema is te zien op welke deelgebieden dit rekenkameronderzoek zich focust. Hoe donkerder de kleur, hoe groter de aandacht binnen het onderzoek.

Zoals te zien is, heeft elk thema binnen het ouderenbeleid raakvlakken met het langer zelfstandig wonen. De focus binnen het onderzoek richt zich met name op het woonbeleid, gevolgd door het beleid over de woonomgeving en maatschappelijke participatie.

Stappen in het onderzoeksproces

Context

Als eerste stap is op basis van landelijke en provinciale beleidsnota's en onderzoeken de context beschreven. Ingegaan is op:

- de prognose van de demografische ontwikkelingen
- ontwikkeling van de woningvoorraad
- bevindingen bij op landelijk niveau uitgevoerde onderzoeken naar randvoorwaarden voor zelfstandig wonen en nieuwe ontwikkelingen die er toe kunnen bijdragen dat aan die randvoorwaarden wordt voldaan
- de ontwikkeling van wet- en regelgeving (decentralisaties, Wmo, herziene Woningwet).

Analyse van beleidsdocumenten van de gemeente Moerdijk

In de afgelopen jaren zijn door de gemeente, maar ook andere partijen vele relevante beleidsrapportages en onderzoeksmateriaal geproduceerd die van belang zijn voor het in kaart brengen van het beleid rond het langer zelfstandig wonen. Te denken valt aan de Paraplunota Maatschappij, de prestatieafspraken, gebiedsplannen en woningmarktstudies. Deze rapportages hebben we geïnventariseerd, waarna een eerste beeld is verkregen van de wijze waarop de gemeente het beleid rond het langer zelfstandig wonen van ouderen heeft vormgegeven.

De analyse van de beleidsdocumenten is een belangrijke input geweest voor de opstelling van het normenkader, dat gehanteerd is bij de beoordeling van het (voorgenomen) gemeentelijke beleid. In de bijlage zijn de geraadpleegde documenten opgenomen.

Interviews met beleidsmedewerkers en wethouders

Naar aanleiding van de bureaustudie zijn interviews gehouden met de betrokken wethouders op het vlak van langer zelfstandig wonen opgesteld.

- Wethouder Kamp (Wonen)
- Wethouder Schoneveld (Welzijn en zorg)

In deze gesprekken zijn vragen die voortkwamen uit de eerste analyse gesteld en door de wethouders van antwoorden voorzien. Vervolgens is er nog een interview geweest met de ambtelijke organisatie.

Interviews externe stakeholders

Met externe partijen (corporatie, zorg- en welzijnspartijen, belangenorganisaties) zijn diverse telefonische interviews geweest over het gemeentelijk beleid rond het langer zelfstandig wonen en hun visie op de samenwerking en betrokkenheid in dit proces.

Schriftelijke vragen aan beleidsmedewerkers

Verder zijn er naar aanleiding van alle onderzoekstappen nog enkele schriftelijke vragen gesteld aan de beleidsmedewerkers wonen en zorg van de gemeente. In deze vragen zijn de laatste leemtes / onduidelijkheden voortkomend uit de analyse gesteld. Na aanlevering van de antwoorden vanuit de gemeente is de Nota van Bevindingen opgesteld.

Ambtelijk wederhoor

De resultaten van het bovenstaande zijn verwerkt in een rapportage die is voorgelegd aan de gemeente voor het ambtelijk wederhoor (zie ook par. 1.4). Het ambtelijk commentaar is vervolgens in de voorliggende rapportage verwerkt.

Conceptrapportage, toelichting op conclusies en aanbevelingen

Op basis van het toekomstgericht normenkader en de feitelijke bevindingen zijn de conclusies en aanbevelingen geformuleerd. Met het oog op de mogelijke doorwerking daarvan op de Woonvisie is de organisatie bij wijze van "warme overdracht" in de gelegenheid gesteld om verhelderingsvragen bij de conclusies en aanbevelingen te stellen.

Begripsbepaling

Ouderen

Er is voor gekozen om in het onderzoek geen eenduidige definitie van het begrip "ouderen" op te nemen. De groep "ouderen" is daarvoor te divers. In statistische onderzoeken worden veelal de leeftijdsgroepen 55+, 65+ en 75+ in de analyses betrokken.

Belangrijker dan de leeftijd is de mate waarin inwoners geconfronteerd worden met beperkingen. Het algemene beeld is wel dat naarmate de leeftijd toeneemt ook een toenemend deel van de inwoners met beperkingen wordt geconfronteerd, zodat het inzicht in de verwachte ontwikkeling van leeftijdscohorten een bruikbaar inzicht geeft in de te verwachten ontwikkeling van de behoefte aan de benodigde voorzieningen op het gebied van wonen, zorg en fysieke en sociale omgeving.

Beperkingen

Tot 2015 werden op basis van indicatiestelling per individuele inwoner de beperkingen c.q. de daarmee samenhangende noodzaak tot zorg uitgedrukt in zogenoemde zorgzwaartepakketten. De extramuralisering heeft er toe geleid dat opname in een verpleeghuis thans alleen nog mogelijk is voor inwoners met een zorgzwaartepakket 5 of hoger mogelijk. De indicaties voor zorgzwaartepakketten 1 t/m 4 zijn met de invoering van de nieuwe WMO in juridische zin komen te vervallen.

Het onderscheid wordt in dit onderzoek nog wel gehanteerd omdat het in beleidsmatig opzicht een bruikbaar inzicht biedt in de samenstelling van de groep inwoners met een lichtere zorgvraag die niet meer in aanmerking komt voor intramurale huisvesting. Zoals uit het onderstaande overzicht blijkt is er een grote diversiteit in de aard van de beperkingen:

Overzicht zorgzwaartepakketten 1 t/m 4

ZZP 1 : verminderd sociaal redzaam,

ZZP 2a : beginnende psychogeriatrische problematiek

ZZP 2b : verzorging bij somatiek

ZZP 3 : intensieve verzorging bij somatiek

ZZP 4a : matige psychogeriatrische problematiek

ZZP 4b : ernstige zintuiglijke beperkingen in combinatie met fysieke beperkingen

ZZP 4c : psychiatrische problematiek in combinatie met fysieke beperkingen.

De diversiteit in beperkingen heeft ook gevolgen voor de randvoorwaarden waaraan dient te worden voldaan om zo lang en goed mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen. In paragraaf 2.2. is een samenvatting opgenomen van een in 2014 door Rigo uitgevoerd onderzoek¹⁶ naar de belangrijkste randvoorwaarden per zorgzwaarte (van 1 tot 4) uitgesplitst naar woning, woonomgeving en verdere ondersteuning.

Woonvormen

In aansluiting op de begripsbepaling bij de bevolkings- en woningbehoefteprognose van de Provincie Noord-Brabant wordt bij het onderzoek onderscheid gemaakt naar:

- Beschermd wonen¹⁷

Het 'beschermd wonen' omvat de woon- en verblijfsvormen met 24-uurs nabije zorg. Dit betekent dat de zorg permanent aanwezig is. Veelal gaat het om vormen van niet-zelfstandig wonen in intramurale instellingen (ZZP 5-8). Ook verschillende kleinschalige vormen van groepswonen – veelal in niet-zelfstandige wooneenheden – vallen onder het beschermd wonen. Kleinschalige woonprojecten voor dementerende ouderen zijn voorbeelden hiervan. De 'overige intramurale plaatsen' (ZZP 9-10),

¹⁶ Randvoorwaarden voor extramuraal wonen bij ZZP's VV 01 t/m 04, RIGO 2014.

¹⁷ De Wet Langdurige Zorg kent ook "Beschermd Wonen". Daarbij gaat het echter om een onzelfstandige woonvorm gericht op mensen met psychische of psychosociale problemen. Deze definitie wijkt dus af van de definitie van de Provincie Noord-Brabant.

waartoe bijvoorbeeld revalidatiecentra en hospices behoren, zijn eveneens tot het beschermd wonen gerekend.

- Beschut wonen
Tot het 'beschut wonen' worden gerekend de plaatsen in intramurale instellingen - veelal verzorgingshuisplaatsen - ten behoeve van personen met een ZZP- indicatie 1-4. Als gevolg van 'extramuralisering' wordt uitgegaan van een afname van de vraag naar beschut wonen.
- Verzorgd wonen
Het 'verzorgd wonen' heeft betrekking op de situatie, waarbij een huishouden in een (ouderen)woning gebruik kan maken van de verpleging of verzorging vanuit een nabijgelegen zorgsteunpunt ('zorg op afroep').
- Geschikt wonen
Tot het 'geschikt wonen' behoren zelfstandige woningen, waarvan diverse kenmerken maken dat ze meer geschikt zijn voor ouderen en mensen met beperkingen dan gebruikelijke woningen. Hierbij gaat het om de als zodanig aan te duiden ouderenwoningen, waarbij de woningen ook onderdeel uit kunnen maken van een complex met extra diensten, zoals maaltijdverzorging, gemeenschappelijke recreatieruimte etc. ('wonen met diensten'). Ook de (ingrijpend) aangepaste woningen en de (overige) nultredenwoningen vallen onder het geschikt wonen.

Bijlage 2. Aandachtspunten gemeenteraad

Op 14 december 2016 zijn in een bijeenkomst tussen de commissie Sociale Infrastructuur van de gemeente Moerdijk en de Rekenkamer West Brabant een aantal aandachtspunten en vragen benoemd die meegenomen moeten worden bij de uitvoering van het onderzoek.

In de bijeenkomst zijn de volgende aandachtspunten aangegeven, die wij op basis van ons onderzoek elk van een antwoord hebben voorzien:

Vraag 1. In het Rekenkameronderzoek dient de Woonvisie betrokken te worden, vertegenwoordigers van de doelgroep, zorginstellingen en zorgaanbieders.

In de bureaustudie voorafgaand aan de interviews is de Paraplunota Maatschappij geanalyseerd. Hierin staat onder andere het woonbeleid van de gemeente Moerdijk geformuleerd (woonvisie). Daarnaast zijn telefonische interviews gevoerd met diverse partijen, waaronder de Senioren Adviesraad Moerdijk, Surplus en Groenhuysen.

Vraag 2. Wat zijn de effecten van de gemaakte prestatieafspraken met de corporatie?

De afspraak om 40 eenheden verzorgd wonen te realiseren, is gehaald. Daarmee spelen gemeente en corporatie ook in op de verwachte behoefte van ongeveer 35 eenheden, zoals uit het woningmarktonderzoek naar voren gekomen is.

De mate waarin de bestaande huurvoorraad is aangepast is minder goed inzichtelijk te maken. De ambitie om bij renovatie woningen aan te passen volgens Woonkeur is als gevolg van een veranderende beleidskoers en praktische bezwaren (woningindeling) niet gehaald. Wel wordt getracht om de huurwoningen bij renovatie zoveel mogelijk aanpasbaar te maken (wegnemen drempels, waar mogelijk een tweede toilet, etc.)

Vraag 3. Wat is de situatie in de verschillende kernen en het buitengebied?

In hoofdstuk 2 staat een beknopte weergave van het woningmarktonderzoek dat in 2015 in de gemeente Moerdijk is gehouden. Hierin is per kern ingezoomd op het huidige en toekomstig aantal ouderen, de geschiktheid van de huidige woningvoorraad en de woonwensen van ouderen.

Duidelijk is dat met name de grotere kernen (met meer voorzieningen) over een relatief groot aandeel oudere inwoners beschikken. In de kleinere kernen is dat aandeel nu nog lager, maar zal dat als gevolg van de vergrijzing (en het langer thuis wonen) de komende jaren fors toenemen.

Per kern zijn de belangrijkste opgaven (volgens professionals en bewoners) geïnventariseerd in de gebiedsplannen. Afhankelijk van de lokale behoefte is hier in meer of mindere mate aandacht besteed aan het thema langer zelfstandig wonen.

Vraag 4. Wat zijn de mogelijkheden voor hulp bij het huishouden en/of andere ondersteuning en het voorkomen van ongelukken binnenshuis?

Vanuit de Wmo kunnen mensen in aanmerking komen voor Hulp bij het huishouden. Daarnaast zijn er verschillende signalerende instanties die er op letten of er ouderen of andere mensen met een beperking zijn die een ondersteuningsvraag nodig hebben, maar daar tot nu toe niet voor in aanmerking (willen) komen, zoals de sociale gebiedsteams en Samen is Wijs.

Daarnaast worden particuliere woningbezitters bewust gemaakt om hun woning tijdig levensloopgeschikt te maken via de vrijwilligers van Wonen met Gemak. Dergelijke aanpassingen kunnen ongelukken binnenshuis helpen voorkomen.

Vraag 5. In het Rekenkameronderzoek dient aandacht te zijn voor de mobiliteit van ouderen.

Uit het Rekenkameronderzoek blijkt dat het thema mobiliteit in verschillende beleidsstukken de nodige aandacht heeft gekregen (o.a. Paraplunota, Gebiedsplannen). Toch blijven veel bewoners kritisch op de bereikbaarheid van voorzieningen, terwijl anderzijds het gebruik van openbaar vervoer terugloopt. Nieuw onderzoek geeft mogelijk inzicht in nieuwe alternatieve vervoerswijzen. Niettemin blijft de bereikbaarheid van voorzieningen een lastig vraagstuk in een gemeente met een groot aantal kleinere kernen.

Vraag 6. Hoe ziet het toewijzingsbeleid van de woningcorporatie eruit als het gaat om de doelgroep ouderen?

Uit het woonruimteverdelingssysteem (Klik voor Wonen) blijkt dat het aantal ingeschreven oudere woningzoekenden relatief laag is. De meeste woningzoekenden zijn juist jongere huishoudens. Onder zittende huurders is het aandeel ouderen wel hoog.

Er zijn huurwoningen gelabeld voor senioren. Alleen bij complexen waarbij woningen moeilijk verhuurd werden aan senioren, is het label verwijderd of de leeftijdsgrens naar beneden bijgesteld. Dit is met name het geval bij verouderde seniorenwoningen (jaren '60/'70) die moeilijk aan te passen zijn aan de huidige eisen m.b.t. levensloopgeschiktheid. Woonkwartier geeft aan dat haar woningvoorraad zeer betaalbaar is, ook vergeleken met andere gemeenten. Vrijwel de hele woningvoorraad bevindt zich onder de 2e aftoppingsgrens, wat maakt dat iedereen met een inkomen tot de huurtoeslag hiervoor in aanmerking komt. Ook nieuwbouw wordt in het prijssegment tot de aftoppingsgrens gerealiseerd. Er is dus geen noodzaak tot verdere maatregelen om woonlasten van ouderen die verhuizen (al dan niet tijdelijk) aan te passen.

Bijlage 3. Geraadpleegde documenten

- Structuurvisie Moerdijk 2030, Gemeente Moerdijk, Kuiper Compagnons (2011)
- Woningbehoefteonderzoek Gemeente Moerdijk 2010-2015, BMC (2011)
- Beleidskader Beeldkwaliteit, Gemeente Moerdijk (2011)
- Jaarrekening Gemeente Moerdijk (2012-2013-2014-2015)
- Programmabegroting Gemeente Moerdijk (2012-2013-2014-2015)
- Evaluatie van het Beleidsplan Wonen 2007-2011, Gemeente Moerdijk (2012)
- Visie op wonen en leven in West-Brabant en Tholen, Rigo, Woningstichting Dinteloord, Stadlander, Woningstichting Woensdrecht, Bernardus Wonen, Brabantse Waard (2013)
- Gebiedsplan Klundert, Gemeente Moerdijk (2013)
- Gebiedsplan Fijnaart, Gemeente Moerdijk (2013)
- Paraplunota Maatschappij 2014-2030, Gemeente Moerdijk (2014)
- Prestatieafspraken Wonen 2014-2016, Gemeente Moerdijk, Bernardus Wonen, Brabantse Waard (2014)
- Gebiedsplan Standdaarbuiten, Gemeente Moerdijk (2014)
- Gebiedsplan Langeweg, Gemeente Moerdijk (2014)
- Gebiedsplan Heijningen, Gemeente Moerdijk (2014)
- Verslag Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg 3-6-2014, Gemeente Moerdijk (2014)
- Verslag Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg 4-11-2014, Gemeente Moerdijk (2014)
- Gebiedsplan Noordhoek, Gemeente Moerdijk (2015)
- Gebiedsplan Helwijk, Gemeente Moerdijk (2015)
- Woningbehoefteonderzoek Gemeente Moerdijk, Rigo (2015)
- Raadsinformatiebrief Stand van zaken Werkgroep Scheiden Wonen en Zorg, Gemeente Moerdijk (2015)
- Opgave scheiden wonen en zorg "Pilot Zevenbergschen Hoek", Gemeente Moerdijk (2015)
- Gebiedsplan Buitengebied, Gemeente Moerdijk (2013)
- Gebiedsplan Zevenbergschen Hoek, Gemeente Moerdijk (2016)
- Gebiedsplan Willemstad, Gemeente Moerdijk (2016)
- Gebiedsplan Moerdijk, Gemeente Moerdijk, Arcadis (2016)
- Informatiebrief Convenant, Senioren Adviesraad Moerdijk (2016)
- Handboek Inrichting Openbare Ruimte, Gemeente Moerdijk (2016)
- Raadsinformatiebrief Convenant SAM 2.0, Gemeente Moerdijk (2016)
- Rapportage Quick Scan Inclusief beleid, Gemeente Moerdijk (2017)
- Evaluatie 'Samen is Wijs', Gemeente Moerdijk (2017)
- Verslagen gebiedstafels Standdaarbuiten (7-2, 11-4, 27-6-2017)
- Verslagen gebiedstafels Zevenbergschen Hoek (15-2, 29-3, 10-5-2017)
- Aanvulling op Locatieontwikkelingsovereenkomst Moye Keene Klundert, Gemeente Moerdijk (2017)

Bijlage 4. Gesprekspartners interviews

Geïnterviewden (op locatie)

- Wethouder Jaap Kamp (Wonen), 19 april 2017
- Wethouder Eef Schoneveld (Zorg), 19 april 2017
- Annette Gepkens (Teamhoofd Team advies van de afdeling Ruimtelijke en Maatschappelijke Ontwikkeling), 9 mei 2017
- Inge Koster (Senior adviseur Maatschappij), 9 mei 2017
- Marlou van der Pot (Adviseur Samenleving), 9 mei 2017
- Barry Oudhuis (Adviseur Wonen), 9 mei 2017

Telefonische interviews stakeholders

- Carol van Zundert (Senioren Adviesraad Moerdijk), 17 mei 2017
- Anne Hart (Woonkwartier), 17 mei 2017
- Hans van Brenkelen (Gebiedstafel Zevenbergschen Hoek), 22 mei 2017
- Elly Ackermans (Gebiedstafel Zevenbergschen Hoek), 24 mei 2017
- Paul Hilkhuisen (Gebiedstafel Standdaarbuiten), 15 mei 2017
- Rob Zoon (Gebiedstafel Standdaarbuiten), 18 mei 2017
- Anne-Marie Spaninks (Samen is Wijs), 16 mei 2017
- Stan Verhoeven en Boudewijn in 't Veld (Surplus Welzijn), 17 mei 2017
- Ger Bons (Wmo-raad), 1 juni 2017
- Selma Ilk (Groenhuysen), 14 juli 2017